

Skomskott

PRIS: KR. 60,-

Ved årsskiftet 2008—2009
15. utgave

Lokalhistorisk blad for Stadsbygd og Rissa

Primstaven

13. desember Luciadagen/ lussimesse

Den 13. desember er det St. Lucia som minnes – en ung jente fra Syrakus på Sicilia som døde som martyr i år 303.

Den vakre Lucia ble tidlig kristen, og bestemte seg for å leve et liv i kyskhetsløftet.

Da en fornem ung mann ville gifte seg med Lucia, nektet hun - for det første var han hedning, og for det andre ville hun ikke bryte kyskhetsløftet. Den avviste frier hevnet seg ved å sladre til keiserens stattholder om Lucias kristentro, og Lucia ble arrestert. Stattholderen forsøkte å ta livet av den vakre jomfruen på forskjellige måter, bl.a. med kokende olje og senere ved å plassere henne i en ring av ild. Etter sigende overlevde den fromme Lucia både oljen og flammene, og døde først da hun fikk sverdstikk i halsen.

Lucia betyr ”lys”, og lysene som er en viktig del av Luciafeiringen, kan både vise til Lucias navn og til den ”lystorturen” (ildringen) hun ble utsatt for. Skikken med Luciaprosesjonen, der en hvitkledd jente med lyskrans på hodet leder andre hvitkleddte og lysbærende barn, var lenge utbredt i Sverige før den kom til Norge.

I tidligere tider ble Luciadagen kalt ’lussimesse’ eller ’Lussi langnatt’ (i folketroen ble denne natten lenge regnet som årets lengste). Den Lussi det her var snakk om, var slett ingen helgen, men en som hadde forbindelse med mørkemaktene. Det er mulig at den onde Lussi er en helt annen enn den hellige Lucia, men det er like sannsynlig at navnelikheten mellom Lucia og Lucifer (djevelen) førte til en mistolkning av den opprinnelige Luciaskikkelsen. På lussimesse var trollpakk og skrømt aktive. Folk holdt seg innomhus og malte kors på døra for å beskytte seg. På lussimesse skulle man ha gjort alt grovarbeidet til jul, og barna måtte heretter holde seg inne etter mørkets frembrudd. Primstavtegnene er en lysestak, et bål eller et beger.

21. desember Tomasmesse 1
Det er apostelen Thomas, også kalt ”den vantro Thomas” som har gitt dagen navn. Thomas måtte kjenne på naglesårene til Jesus for å bli overbevist om at han var stått opp fra de døde. I folkelig tradisjon var dagen også kjent som ’Tomas brygger’, ’Tomas fullbøtte’ eller ’Tomas med bøtta’, siden juleølet skulle ferdigbrygges. Til Tomasmesse måtte dessuten all jule-

veden være i hus.

Omkring denne tida regnet man med en mildværsperiode – kjent som kakelinna eller lefsetøyren på folkemunne. Det het også at godvær på tosmesse var tegn på fint vær resten av vinteren.

De vanligste primstavtegnene for denne dagen er en bøtte/tønne (viser juleølet), et kors eller en hånd (viser til Tomas), mens noen primstaver kan være merket med en sol (jf vintersolverv).

21.- (22.) desember Vintersolverv
Vintersolverv er det døgnet i året med den korteste dagen og den lengste natta. Etter denne dagen ”snur” sola, og dagene blir lengre. På solvervdagen måtte man ikke arbeide med noe som gikk rundt. Man skulle heller ikke bake – baksten ville mislykkes denne dagen. På primstaven er solverv naturligvis avmerket med ei sol.

Kilde: Anne B. Bull-Gundersen
”Primstaven” 2003

Ord fra redaksjonen

Det er med stor glede at vi i år igjen har klart å levere et Skomskott til interesserte lesere. Det kom inn mye stoff, heldigvis, så det ble dessverre ikke plass til alt denne gang. Men for all del, har du en historie så skriv den den og send den til redaksjonen. Om det er handskrevet har ingenting å si; redaksjonen har fått hjelp fra to dyktige ansatte på museet. Anne-

Kristin Kvidal har skrevet inn det meste på data, og Øyvind Bjørgan har gjort lay-out og satt bladet sammen i Publisher-programmet.

Vi håper at alle finner noe interessant å lese i dette nummeret, og vi takker alle skribenter for flotte bidrag! Det er aldri for tidlig å sende inn. Finanskrise til tross – bladet koster nå kr 60,- en kjærkommen inntekt til et lite museumslag.

God jul ønskes fra Redaksjonskomiteen v/ Sverre Bakken, Reidar Gullesen, Ola J Schei og Hilde Murvold (Redaktør)

Stoff sendes til: Skomskott, Museet Kystens Arv, 7105 Stadsbygd eller skomskott@kystensarv.no

Kjære alle medlemmer

Så er julen rett rundt hjørnet, og jeg håper at årets "Skomskott" er til glede og nytte for våre medlemmer og andre lokalhistorisk interesserte.

Redaksjonskomiteen i museumslaget har lagt ned mye arbeid i bladet, og nå når det stunder mot jul er det kanskje en fin mulighet til å se tilbake på året som har gått. Den største hendelsen for Mu-

seumslaget i 2008 var statsbesøket og kongebesøket i oktober. Flere medlemmer var i sving før den store dagen. Museumsområdet ble rydda og ordna.

Det var en stor ære å få så fint besøk til vårt museumsanlegg. Nå vet vi ihvertfall at museet nede ved Prestelva er bombefritt og trygt for de fleste, og det er svært hyggelig å tenke på at Kongeparet viste stor interesse for museet og

brukte lengre tid på området enn planlagt.

Jeg vil takke alle som har gjort en innsats for Museumslaget Staværingen gjennom dette året. Jeg vil ønske alle en fredelig jul.

Hilsen

Anders Marstrander
Leder, Museumslaget Staværingen.

Innhold

Kornbehandling	4	Slått over bord på Hustadvika	38
Mat fra ei anna tid	8	Fembøring under bygging	39
Mølla ved Råfossen	10	Bojerkirka på Rein	41
Skatter fra magasinet, del 2	15	Konfirmanter i Reinskirka 1940	42
Dammer i Vatngårdsvatnet	17	"Den Siste Viking" i Kvithyllfjæra	43
Den lure bjørnen	18	Hundalsbakken	46
Hans Laurits Gerhardsens oppvekst	19	Refleksjoner på ei prestegårdstrapp	51
Skoleminner	22	Lindyrking på Schei	57
Historia om Rønninganstu	24	Statsbesøket på museet	58
Rissa Bygdemuseum, året 2008	28		
Gamle bilder fra Rissa og Stadsbygd	29		
Fisket på Halten og Sklinna	31		
Iver Bergdals færing	35		
Listerbåten "Skarven"	37		

Kornbehandling før siste krig

Av Audun Dybdahl

Gjennom tusenvis av år har kornprodukter vært en viktig del av kostholdet også i vårt land. Nå for tiden blir praktisk talt alt korn tresket med skurd-tresker og kjørt med traktor til den nærmeste mølle. Fortsatt lever det imidlertid mennesker som har del-tatt i aktiviteter knyttet til kornbe-handling som har sine røtter i mid-delalderen.

Jeg ble forbauset da Einar Sjøli kunne fortelle at han i sin ungdom hadde vært med på å treske korn med sliul ("slu") sammen med sin far. Det skjedde tidlig på høsten,

før den egentlige treskingen fant sted. Da ble det benyttet heste-vandring og piggmaskin. Dette var en sjelden ekspertise, som måtte utnyttes. På forhånd hadde to and-re eksperter (Norolv Foss og An-ders Ramsø) arbeidet med min gamle International treskemotor for å få den i driftsmessig stand.

Når familien dessuten hadde 30-års-jubileum for overtagelsen av bruket Litlenget på Skaug, fant vi ut at tiden var inne for en marke-ring. Arrangementet "Fra korn-band til flatbrød" gikk av stabelen med ca. 150 besøkende den 13. september. Dagen ble gjennomført i samarbeid med gode naboer og Skaugdal bygdekvinnelag. På et tidlig tidspunkt ble det satt ned en arrangementskomité bestå-

ende av Aud Eli og Audun Dyb-dahl, Jorid og Kato Haarberg, No-rolv Foss, Svein Skaug, Dordi Stokkaune og Anders Ramsø. Siktemålet med korndagen var å vise alle arbeidsprosesser fra korn-band til ferdig flatbrød. Denne målsettingen ble da også nådd, rent bortsett fra at det neppe hadde blitt noe vellykket flatbrød med melet vi produserte på håndkver-nen.

Det er en del praktisk arbeid som må gjøres for å komme i havn med et slikt arrangement, men medhjel-perne gikk til oppgaven med stor entusiasme og deltok på alle nivå-er. Det

måtte skjæres korn og kornbande-ne raukes og staures. Videre måtte det lages en platt og rigges til utendørs for en rekke aktiviteter som i eldre tid foregikk inne på låven. Dette måtte gjøres av plass-hensyn. Først måtte vi skaffe oss en passe mengde kornband.

På Tungtrø på Stadsbygd var det en flott havreåker som ble tidlig ferdig. Det viste seg fort at de eldste hadde arbeidsteknikken in-takt, selv om det var svært lenge siden noen hadde skåret korn med skjurru på alvor. Noen steder had-de man på 1800-tallet både sigd og skjurru, men jeg har ikke hørt at sigd har vært brukt i manns minne i Rissa. Sigden hadde et mye rette-re blad enn skjurrua.

Jeg la merke til at veteranene skar kornet slik at det samlet seg opp mot venstre fot. Først måtte man lage en bendil. Man tok en hånd-full kornstrå, som man vridde sammen i toppen. Deretter delte man bunten i to og la den på bak-ken med knuten opp. Så skar man så mye korn at man hadde nok til et band og la stråene på tvers av bendilen. Endene på bendilen ble så strammet til i kryss og vridd sammen til en solid knute (se il-lustrasjonene).

Neste arbeidsprosess var vanligvis å sette opp rauk av så mange band det gikk på en staur. Vi kjørte kor-net direkte til Litlenget og stauret det der. Jernstauren på Litlenget er temmelig kort, slik jernstaurene i eldre tid gjerne var. Metallet var dyrt. I trestaturene ble det slått inn en spiker til støtte for det nederste bandet. På hver staur kunne det bli plass til 8-10 band. Kornaksene skulle vende mot sør og bendilen mot øst for å oppnå best mulig tør-king.

Korndagen ble startet med "slutrøsking". Einar Sjøli og un-dertegnede var aktører. Sliulen er et eldgammelt redskap som har to deler, dettvolen og handvolen. De to delene kan være festet sammen på ulike måter, men hos oss er det vanligvis tre ringer av lær som henger sammen. Den ene går gjen-nom et hull i dettvolen, mens den på motsatt side beveger seg rundt et spor ytterst på handvolen. Det gjør at dettvolen kan svinges i en fin sirkelbevegelse.

Det var vanlig at man la kornbandene i en ring med kornet inn mot midten. Treskerne (som oftest to) lot så "dettvolen" falle ned på kornbandene med taktfaste bevegelser. Når bandene var ferdig tresket på den ene siden, ble de snudd og prosedyren gjentatt. Når kornet er tresket løs, blir halmen fjernet. Var det bygg, måtte kornet få en ny omgang med slui-

På 1800-tallet begynte bønder på større gårder å treske kornet ved hjelp av lokalproduserte treskeverk og "kjørhjul" (hestevandring). Det var likevel utstyr som passet bedre på Reins kloster enn på småbruk. Mot slutten av hundreåret ble det også på mindre plasser tatt i bruk såkalte piggmaskiner.

av en International forbrenningsmotor. Det var August, Rolf, Johan H. og Torger, alle med etternavnet Dybdahl. Ifølge Trygve Dybdahl ble motoren første gang startet opp bededagen 1928. Min bestefars piggmaskin av merket Heinrich Lanz ble bygd om for motordrift. Det var samme utstyr som ble brukt på korndagen på Litlenget.

Einar Sjøli skjærer korn med skjurru. Kornet samles mot venstre legg.

Foto: Audun Dybdahl

len for å slå løs agnene. Det ble kalt tining. Neste ledd ble da å fjerne halm Piper og agner. Til det bruket hadde man en trekasse med mange hull. Denne "helsålden" kunne henges opp og ristes frem og tilbake, slik at kornet forsvant ned gjennom hullene og halmen ble liggende igjen.

Til slutt ble så kornet kastet for å skille ut rusk og støv og sortere det etter kvalitet. Kas-

teren satte seg på en lav krakk og tok en passe kornmengde i kastspjeldet. Kornet ble så kastet bortover det tette låvegulvet. Agner og tom hams falt ned rett foran kasteren, mens det tyngste og beste kornet seilte langt av gårde. Det beste kornet ble neste års såkorn. Noe skulle males til grøt- og brødmel. Kornet ble så øst opp i sekker og båret på stabburet.

korn kom ut samfengt på andre siden. Her måtte det også være et par personer som ristet kornet ut av halmen og tok unna halmen. Det var tungt arbeid å dra piggmaskinen, ofte var det tre personer

Piggmaskinene hadde en enkel mekanikk. Ved hjelp av to sveiver ble en valse med påsatte jernpigger dratt rundt. En person løste opp bendiler og rakte kornbandene til ileggeren.

Halm og

Etter krigen ble motoren brukt til å dra et treskeverk. Man forflyttet seg da fra bruk til bruk, og det var gjerne mye folk som hjalp til.

Etter hvert kom det også mer raffinerte metoder for kornrensing. Helsålden og kastespjeldet gikk ut av bruk og kastemaskinen overtok. Kastemaskinen er visstnok en kinesisk opprinnelse. Alle kvaliteter korn, ugress og halmstubber ble drysset ned på toppen av maskinen. På vei nedover passerte materialet flere bevegelige sålder med større og mindre åpninger. Det gjorde at man fikk separert halmstubber, korn og ugressfrø. Sveiven drev samtidig en vifte som blåste bort rusk og rask. Jeg kan huske at jeg dro kastemaskinen for

Her ser vi en bendil. Foto: Audun Dybdahl

som dro samtidig. Det var ikke så uvanlig at flere småbrukere gikk sammen om å kjøpe en piggmaskin.

Enda mer avansert ble det da rå muskelstyrke ble erstattet med motorkraft. I mellomkrigstiden bestemte fire småbrukere på Djupdalen seg for å gå til anskaffelse

min bestefar en gang på 50-tallet. Det var nok for å få best mulig kvalitet på korn som skulle til mølla.

Halmen var også en ressurs som ble tatt vare på. Da den skulle brukes til dyrefor, ble den først hakket opp til stubber. I første halvpart av 1800-tallet hadde man såkalte skjærkister. Det var en trerenne på føtter med en kniv i ene enden. Dette hjelpemiddelet ble avløst av fabrikkfremstilte hakkmaskiner der halmen ble matet frem mellom to valser og kuttet av to kniver som satt på et stort jernhjul. Hakkmaskinen har nok også kuttet mange fingre i årenes løp. Hakkelsen ble gjerne lagt i bløt og gitt kyrne med litt mel på toppen. Kornet ble lagret på stabburet før det ble kjørt til nærmeste mølle, noe som gjerne foregikk på sledeføre. Mindre mengder kunne også males på handkvern. Under siste krig skulle okkupasjonsmyndighetene ha nøye oppgaver over hvor mye mel som ble produsert.

Mange steder ble det tatt i bruk gammelt utstyr for å male korn i det skjulte. Jeg har en ganske stor handkvern fra Finnli som etter alt å dømme ble laget for å lure myndighetene. Stenene er så store at de nok stammer fra en bekkekvern. De innsprengte granater avslører

*Kornstråene legges på tvers av bendilen.
Foto: Audun Dybdahl*

at stenene må ha kommet fra Selbu. En håndkvern har en del felles

trekk med en bekkekvern. Begge typer har en understen som ligger i ro. I en bekkekvern er det en kvernkall som blir drevet rundt av vannkraft.

På toppen av kvernkallen er et jern som går gjennom understeinen og ender i et T-formet jern som passer inn i et spor i undersiden av oversteinen (kalt "sægglet"). Avstanden mellom stenene kan reguleres ved å heve eller senke kvernkallen. Oversteinen på en håndkvern hviler også på et jern som kan reguleres opp eller ned. I dette tilfellet er det likevel ikke jernet som driver steinen rundt. I oversteinen er det boret et hull og festet et handtak. Det er ganske tungt å dra en stor handkvern.

Melet ble oppbevart i store kister. Ofte hadde de to rom, ett for havremel og ett for byggmel. Går vi et par hundre år tilbake i tid, ble melet stort sett brukt til å koke grøt og til å bake flatbrød. Koking og steking foregikk over åpen ild i grua. Flatbrødbaking ble også demonstrert på korndagen.

Dordi Stokkaune laget deig og kjevlet ut på bakstfjøla. Ved hjelp en "spuddu" (samme ord som spyd), ble leiven overført til bakstjarnet som hvilte på en brannfot. Under ble det fyr med finhogd bakved. Resultatet ble et vel-smakende flatbrød som gikk ned på høykant.

Alt i alt ble det etter min mening en svært vellykket dag, noe som først og fremst skyldtes dyktige og iherdige medhjelpere med mangeartede kunnskaper.

*Bendilen strammes og vris til
Foto: Audun Dybdahl*

*Audun Dybdahl stapper hull med en gammel jernstaur.
Foto: Haakon Dybdahl*

Tresking med sliul. Aktørene er Einar Sjøli og Audun Dybdahl. Her foregår sålding. Kato Haarberg med kornskufle, Einar Sjøli med helsålden fra 1891. Den har i sin tid tilhørt Hågen Dybdahl. Foto: Haakon Dybdahl

Einar Sjøli sitter på en lav krakk og kaster korn ved hjelp av et kastespjeld. Legg merke til at det tyngste kornet legger seg i en fin bue lengst borte fra kasteren. Foto: Haakon Dybdahl

Renset korn av god kvalitet renner ned i kassen fra kastemaskina. Kato Haarberg øser på korn, mens Svein Skaug drar. Foto: Knut Inge Blix Furuseth

Tresking med piggmaskin. Audun Dybdahl løser opp bendilen og leverer kornet til ilegger Einar Sjøli. Svein Skaug (til venstre) og Kato Haarberg sørger for trekraft, mens Martin Hegerberg og Norolv Foss tar unna halmen med rive og sule. Foto: Knut Inge Blix Furuseth

Her prøvekjøres den motordrevne piggmaskina. Einar Sjøli mater maskina. Foto: Knut Inge Blix Furuseth

Svein Skaug og Kato Haarberg prøver å male korn på den store handkvernen. Foto: Haakon Dybdahl

Dordi Stokkaune kjevler ut flatbrøddeigen i masstua. Foto: Haakon Dybdahl

Mat fra ei anna tid

Av Hilde Murvold

Flatbrød har hatt en sterk stilling i norsk kosthold. Flatbrød er et ugjæret brød som bakes ut til store tynne leiver, og stammer trolig fra tida da bekkverkner ble vanlig på gårdene. Flatbrød kunne holde seg lenge uten å ta skade. Å bake flatbrød en eller to ganger i året var derfor en god måte å ta vare på det dyrebare melet på. Handlag og mye øvelse må til for å beherske kunsten å lage godt flatbrød. Unge jenter måtte lære seg å bake flatbrød hvis de tenkte på å bli gift. Her er noen oppskrifter som enhver kan prøve seg på, uansett tanke på giftemål eller ikke:

250 g byggmel (5 dl)
250 g fin sammalt hvete (5 dl)
250 g sikta eller sammalt rugmel (5 dl)
1 ts salt
3 dl vann
3-4 dl melk

Bland mel og salt i en bolle, men hold tilbake litt av melet. Lag en grop i melet og hell i væsken som skal være lunken. Rør sammen til en god deig. Kna inn mer mel og elt til deigen er passe fast, smidig og seig. Bakes ut med byggmel. Flatbrød skal stekes på takke.

400 g ferdig malte poteter
300 g sikta rugmel
3 dl melk
1-2 ts salt
ca 350 g fin sammalt hvete og byggmel i blanding

Kok poteter med skallet på. Skrell potetene og mal de varme potetene to ganger med saltet. Avkjøl massen helt, den må ikke tildekkes under avkjølingen. Rør inn rugmel og melk med sleiv. Legg et håndkle over og sett bollen i kjøleskap til neste dag. Ta deigen fram dagen etter og rør inn hvete- og byggmelet – til sammen ca 350g. Kna deigen godt på bordet til den er smidig og fin. Bakes ut med byggmel. Denne deigen er god å kjevle og gir et godt flatbrød.

Flatbrød

Björg Dyrendahl steker flatbrød på bakstjern i grua. Bildet er tatt i forbindelse med korndag på Litlenget.

Foto: Haakon Dybdahl

Flatbrød med poteter

Tips for gjennomføring av flatbrødbaking

Lag deigen etter oppskriften. Elt deigen godt til den er seig, smidig og passe fast. Et merke på at deigen er smidig og seig nok, er at den ikke sprekker i buktene når vi triller den ut til en pølse og bretter endene inn mot midten. Deigen

Bruk mye bakemel til å begynne med. Snu leiven et par ganger i begynnelsen av kjevlingen, senere skal den ikke snus. Bruk spuddu! for å få luft under leiven. Ta et tak i kanten av leiven, stikk spuddua forsiktig under og løft raskt så det kommer luft under leiven. Da blir leiven lettere å dreie og å få mel under den. Drei ofte på leiven da er det lettere å få kjevla den jevn.

Om du ønsker å lese mer om kornbehandling før i tida, anbefaler vi boka ”Jord – og kornbehandling i eldre tid” av Audun Dybdahl.

skal eltes så lenge at den ikke henger fast i hender og underlag, selv uten bakemel.

Trill deigen ut til en jevn pølse. Skjær et passelig emne og la resten ligg i plast så den ikke får skorpe. Trill deigemnet til en sprekkefri bolle. Rull emnet i bakemel og klem det flatt mens det dreies rundt mellom hendene. Hold det med den ene handa og klem det flatt med den andre. Emnet bør være litt tykkere i ytterkanten, da holder det bedre ved utkjevlingen.

Kjevle deigen så rund og tynn som mulig. Bruk ikke mer bakemel enn nødvendig. Brukes det for mye, blir deigen tørr og sprekker. Flatbrød er sprøest og best når det er kjevla løvtynt. Rull den utkjevla leiven over på takka. Legg den sida det er kjevla på ned.

Flatbrød skal stekes langsomt for å bli jevnt stekt og sprøtt. Leiven skal ligge i ro på takka til den er lys gulbrun. Da løsnes den og blir snudd. Steik leiven til den har fin farge på begge sider.

Flatbrød fra Littlenget. Kornet er blitt til flatbrød.

Foto: Audun Dybdahl

***Spuddu (stekepinne)
ei spuddu
spuddua
spudduå
spudduån
(staværingsmål)***

Mølla ved Råfossen

Av Johan Schei

En heller kjølig aprildag i 2008 var folk fra museet og fra Rissa kommune på befarings til Råfossen for å se på mølla der oppe. Men selv om det var kaldt ble det en fin tur i et fint turområde. Ola J. Schei var guide, og viste hvordan mølla ble brukt i sin tid. For å få satt i gang kverna, stengte han for vannet med noen "brett", og så tok han dem opp igjen slik at vannet fikk fart og rant så nedover renner av tre og gikk inn i mølla via et vannhjul og frem til kverna som gikk rundt og malte kornet til mel. Det ble servert varm buljong og det var met godt! Nedenfor følger en artikkel skrevet som en særøppgave av Johan Schei, f.1973, Stadsbygd. Artikkelen er tidligere trykt i Årbok for Fosen 1989. Bildene i artikkelen er fra turen.

Allerede på 1400-tallet var det kvernbruk i gang. Små bekkverner med kvernsteiner som var 40-60 cm i diameter dominerte til sist på 1800-tallet. Kvernkallene var meget enkle, bare noen brede fjøler av tre som var satt i en rund tømmerstokk, og det var ikke staving eller spjeld omkring disse fjølene. Følgelig ble energien dårlig utnyttet. Kvernsteinene hadde heller ikke stråler, slik at det tok svært lang tid for å få malt en sekk korn.

I 1890-åra var den moderne kvernkallen et faktum. Både i Oppgarda Skei og Utistun Skei, som begge hadde fallrettigheter i Råfossen, satte de i gang nesten samtidig med å bygge forholdsvis store kvernhus. Det ble bygd demninger, og renner og trør ble satt opp. En kvernkall på ca. 1 meter drev ved en direkte aksel en torgodskvern og en rågodskvern. Det var et stort arbeid å få bygd kverna med både hus, kvernkall, inventar, dam og trør. Av dem som vi vet var med, var min oldefar, som var både snekker, smed og altmuligmann. Petter Bliksås var også med. Johan Stavran var tømmermann og snekker. Videre var Amund Finserås med som altmuligmann, og Paul Størseth var antakelig med som tømmermann. De gjorde et meget godt arbeid, for mye av det som de gjorde, kan

brukes i dag.

Den nye kvernkallen hadde jernspjeld som var slått fast med lange, heimsmidde spiker i selve kvernkallstammen, og de var skrudd sammen med stavinger, med vinkeljern og skruer, slik at det ble en solid enhet. Utenpå stavingen var det lagt to rundtjerns

jernringer som kunne strammes med skruer. Dette var en særdeles solid konstruksjon, men det trengtes også, for om våren kunne det løsne is fra fossen, og var ikke isgrinda satt i oppe ved gløypene, kunne det bli skade på kvernkallen.

**Råfossen, tatt mellom 1910-1920
Foto: Bygdealbumet*

Møllesteinene. Foto: Øyvind Bjørgan

Møllesteinene som ble lagt inn, var selbusteiner. De hadde en diameter på ca. 1,3 m. Det var hugget inn stråler både på over- og undersiden av kvernsteinen. Strålen gikk ut fra auga og ut mot ytre kant i en svak bue, dypest og breiest inn mot auga. Den nederste steinen lå stille, og den øverste gikk rundt og balanserte på siglet.

Det ble bygd en karm eller kasse rundt steinene. Den ble kalt galen, og den hadde en åpning nederst, slik at melet fikk renne ned gjennom en lyre med skåte i. Da kunne en stenge når en skulle skifte sekk. Oppå galen ble det bygd en skrepp, en beholder som man tømte kornet oppi. På framsida av skreppen var det ei luke som en stilte etter behov for å regulere korntilførselen. Fra siglet sto det en jernstang som var ca. 1 alen lang. På den jernstangen var det en firkantet trekloss med tverrved som kakkert borti en innretning i bunnen av skreppen, slik at kornet ble ristet og fordelt jevnt ned i auga. Jernstanga med treklossen ble kalt skakksteinen.

Den stokken som kvernkallen hvilte på, ble kalt grunnslåa. Den ene enden av grunnslåa var fast, og i den andre enden var det festet en lang jernstang som gikk helt opp i annen etasje av kvernhuset. De 15 øverste centimeterne av jernstangen var gjenget, slik at en mutter kunne skrues opp og ned. Da kunne den øverste delen heves og senkes. Når en malte, kunne en regulere finheten på melet med denne skrueinnretningen.

Inntaksdammen ble bygd av tre og tettet med mose. Det var en forholdsviss bred åpning midt på, som var delt i to. Ut fra disse åpningene gikk det to sidestilte renner som var ca. 60 cm brede og smalnet nedover. De var 2 m lange. Dette var gløypene. Mellom gløypene og trørne som gikk nedover til kvernhuset, var det en åpning på ca. 1,4 m med en uttagbar tro. Denne troa som kunne tas bort og settes på plass, ble kalt vendtroa. Den var plassert der for at vassforbindelsen mellom dam og kvernkall kunne brytes opp.

Oppe i damutløpet ble det plassert ei luke, slik at en kunne stenge vasstilførselen i første omgang. Isgrinda ble satt i om våren når is

vere og noen var høyere, ettersom terrenget tilsa det.

Da det var to kverner, måtte det selvsagt være to parallelle trør ned til kvernhusene. Under huset var det murt opp steingolv med rom for to kvernkaller og en passasje, slik at vatnet kunne renne bort. Oppunder taket ble det lagt inn en handvinsj med kjetting ute og en kjetting inne. Med denne sparte en seg for mange tunge løft.

I 1896 var huset bygd, maskineriet var på plass, og malingen kunne begynne. Det ble også montert inn en skalstein og en kastmaskin. Skalsteinen hadde til oppgave å fjerne det ytre skall på bygg og havre når kornet skulle benyttes til

Mølla med fossen i bakgrunnen. Foto: Øyvind Bjørgan

løsnet og kunne gjøre skade på trør og kvernkall. Trørne gikk i en stor bue, men den siste delen mot kvernhuset var gjort noe brattere, slik at vatnet kunne få en større fart mot kvernkallen.

Trørne var ca. 50 cm brede i øverenden og ca. 17 cm brede ved kvernkallen. For å kunne starte og stoppe kverna måtte en ha demma.

Den kunne heves og senkes fra andre etasje med en vektstang, slik at vassstrømmen gikk over spjeldene på kvernkallen. Trørne ble lagt på store bukker, noen var la-

matmel. Det kunne stubbes til byggrynn som kunne bli brukt til suppe og sausodd. Når byggryna ble malt, ble det grynmel, som ble malt flere ganger. Det var vår spesialitet. Havre ble også stubbet, og havre som ble malt, ble bakstmel til flatbrødbaking. Havren måtte være tørket på tørkehylle, ellers ble det dårlig melkvalitet, og bakstekjerringene ble sure.

Fra skalsteinen gikk kornet over på kastmaskina som sorterer det i

kjerner og skall. Denne kastmaskina var heimgjort. Bare kvernsteinen og skalsteinen og noen reimskiver var kjøpt. Da den første skalsteinen var utslitt, ble det kjøpt en ny skalstein som hadde stått i Nydalen mølle oppe ved Selsbakk. Den er nå dessverre defekt. I de første årene var det forholdsvis stor matmelproduksjon.

Da kornavlingene var små, nyttet en naturlig nok det heimavlede kornet til matmel for å dekke familiens behov. En kan godt si at kornet som ble til gode, ble gitt til husdyra.

Første etasje av kvernhuset var av laftet tømmer. Andre etasje var bare sperrverk med bordkledning, og i sene høstkvelder kunne det mange ganger bli nokså hustru og kaldt oppe i andre etasje. Hva det

gikk dag og natt, for alle skulle sikre seg mel over vinteren.

En kunne ikke vite hvordan snø- og isforholdene fra Vatngårdvatnet og ned til kvernhuset ble. Som regel ble det kaldt omkring 10. - 15. desember og så mildt like før jul. Så frøs det

kanskje til igjen, og når det så ble mildvær utover vinteren, måtte en hogge laust og fjerne isen fra dam, gløyper og rundt kvernkallen, slik at vatnet fikk renne bort. Hvis vatnet sto for høgt under kvernkallen, ble det ikke noe kraft i den.

Å hogge laust var som regel hardt arbeid en hel dag. Hvis elva nedover fra demningen i Vatngårdvatnet var føket igjen av snø, kunne det ta både en og to dager før

*Kornet blir tømt ned i for å kvernes.
Foto: Øyvind Bjørgan*

fordi vatnet mistet fart og dermed kraft.

Andre ganger frøs det ishette over trørne. Da ble vatnet ikke så avkjølt, men da kunne det fryse på kvernkallen. Den så da ut som et piggsvin. Det har vært malt når temperaturen har ligget på - 8 grader, men som regel måtte en slutte før.

Det var forresten en kjølign fornyelse å male når det var så kaldt, især når en hadde malt et døgn eller halvannet i strekk. Da var det godt å låse døra og komme seg på heimveg. Men før det måtte en stenge for vatnet, ofte i skinner av en terne. Å balansere på islagte fjøler og stokker krevde stor forsiktighet, men hadde en isbrodder på beina, gikk det som regel bra.

Helt fram til ca. 1960 dominerte hesten som drager av kornlassene til Råfossen. Det har vært forskjellige veier til kvernhusene. De gamle veiene som gikk oppe i likanten, var dårlige, smale og bratte. I 1963 ble en ny og bedre vei anlagt fra Osphaugen og fram til kvernhusene. Den ga muligheter for kjøring med traktor som da var blitt mer vanlig. Hestene fikk ikke med seg større lass enn ca. 350 kg på den gamle veien. Da traktoren overtok, ble lassene mye større.

*Renna som fører vatnet inn i mølla.
Foto: Øyvind Bjørgan*

ble betalt for maling vet vi ikke, men det kostet noen øre mer å få malt matmel enn å få sammalt mel til dyrefør.

Det ble malt korn for mange i bygda, og det kom også korn fra Reinsklosteret for maling. Når kornet var tresket om høsten, var det stor sesong på mølla. Den

vatnet fikk brøytet seg gjennom den harde snøen. Hvis temperaturen uheldigvis falt litt, hadde en svært lite å gå på før vatnet begynte å fryse. Ble det østavind, ble vatnet for avkjølt på sin ferd nedover fossen. Ble det et islag i bunnen av renna, fikk vi noe vi kalte sorr. I slike tilfelle tok det ikke langt tid før en måtte slutte å male,

Når to lagerflater gnis mot hverandre, blir det friksjon. For å minske friksjonen mellom de to flatene må det være et smøremiddel. I kverna i Råfossen står kvernkallen loddrett, og i nedre enden av kvernkallen står grunnpiken, et rundt, horisontalt stålstykke. Dette stålstykket er ca. 3 cm og hviler på et firkantet stålstykke. Dette stykket er litt uthola, og vi kaller det grundokka.

Grundokka ligger i en stokk som er ca. 1,5 m lang. Den er nå i impregnert materiale. Når kvernkallen er i drift, kommer det masse vatn, slik at smøringen der skjer ved vasspyling. Dette fungerte bra. Men det er flere lager i kverna. I den øvre delen av kvernkallen er det ei tjukk jernaksel som det er festet ei reimskive på. Lagret på denne aksla er endevend av bjørk. Det nytter ikke å smøre med vanlig mineralolje.

Det beste smøremidlet her er smelta sauetalg. Talgen blir kokt, og en får en fast masse voks. Når lagret blir passe varmt, holder en et stykke sauefett mot de varme flatene, slik at fettete smelter. Dette bør gjøres annenhver time.

Aksla som kvernsteinen er festet på, er også ei tjukk jernaksel. På den jernaksla er det også ei reimskive. I nedre enden av aksla er det festet en grunnpik, som står i ei grundokke. Det er den samme situasjonen der som det omtalte trelagret mot kvernkallaksla. Vanlig motorolje duger heller ikke her, kun sauefett duger. Likedan i øvre del av kvernsteinaksla er det tre grotter av metall. Også der smøres det med sauefett.

I 1936 var tida inne for restaurering og delvis modernisering. Inn-taksdammen ble bygd opp fra bunnen av. Nye gløyper ble bygd, og en kvernkall ble laga. Det var min oldefar Ole J. Schei, Johan Herm-

stad og min farfar Johan Schei som gjorde arbeidet. Min far var bare guttepike, men fulgte interessert med hele tida. Å bygge en kvernkall er mange dagsverk, men resultatet ble godt.

Rågodskverna, som en maler matmel med, ble flyttet. De gamle selbusteinene i rågodskverna var utslitt, og nå ble det satt inn nye smergelsteiner som var støypt. Det var en mer allsidig møllesteinstype som fungerte både som rågodskvern og torgodskvern. Torgodskverna er den som maler sam-malt dyrefôr.

Fra restaureringen og til krigsut-

bruddet var det en god tid for møllene i Råfossen, men med krigen fulgte restriksjoner, for bøndene måtte tvangslevere korn til den tyske okkupasjonsmakt. Folk måtte ha anvisning for å male matmel og likedan for dyrefôr.

Deler av året var kvernsteinene plombert med en streng mellom steinen og galen og med lensmannens forsegling. Var seglet brutt ved kontroll, kunne du få bot eller miste retten til å male. Det var selvsagt ikke til å unngå at det ble en del tjuvmaling ved at en malte uten anvisning. Det var en stor risiko for mølla, men nød bryter alle lover. En kunne aldri vite når det

*Ola J. Schei forklarer.
Foto: Bernt Brevik*

malte uten anvisning. Det var en stor risiko for mølla, men nød bryter alle lover. En kunne aldri vite når det kom kontroll. Det var som å ha et Damokles-sverd hengende over seg. Heldigvis ble okkupasjonstida slutt, og en fikk male i fred.

Etter krigen er det blitt slik at alt matmel kjøpes, og av den grunn er den skadde skalsteinen som var kjøpt fra Nydalen, ikke blitt reparert igjen.

Den første skalsteinen var forresten kjøpt hos Ila mølle i Trondheim.

Den første tida da kverna var i bruk, var det som regel to stykker som arbeidet der.

Det var mye lemping av sekker, men da håndvinsjen ble montert inn, ble arbeidet mye lettere. Kverna var også et samlingssted, for det kunne være mange kjørere der samtidig, og mange aktuelle emner ble diskutert.

Arbeidsdagen var fra ca. klokka ni om morgenen til ni - halv ti om kvelden. Var det riktig travelt, ble det malt på skift. Så vidt vi vet, er det ingen som har sett Fossegrimen i Råfossen, så kverna har nok aldri vært i veien for ham!

I den første tida var det slik at middagsmaten ble brakt til dem som arbeidet ved kverna. Vi skulle jo også ha korn malt, så det ble som oftest tatt med et lass korn samtidig som en tok med mat til mølleren. Vi fikk da også med et lass heim. Det var aldri snakk om å stoppe kverna mens en spiste middag, så mange ganger var det bare å gå og spise. På slutten av driftstida hadde vi med oss kaffe på termos og mat for hele dagen. Det var enkelt og lettvent.

Middagsmaten var ofte lunken når vi skulle spise den.

Først på 1960-tallet ble det tresket mer og mer korn med skurtresker, og det kornet var noe råere enn korn som var tørket på staur eller

hesje, og tresket på låven. Det ble da behov for kunstig tørking, noe som vi i Råfossen ikke hadde utbyggingsmuligheter til.

Dermed begynte en nedleggingsprosess som gikk over flere år. I de tørre høstene gikk det bra, men i året 1969 ble det for alvor stopp. Den flere hundre år gamle mølletradisjonen i Råfossen var slutt.

Mølla i all sin prakt, med sekkevinsjen i fokus. Foto: Øyvind Bjørgan

Skatter fra magasinet del 2

Av Hilde Murvold

Herreunderbukse

Museet Kystens Arv får gaver til samlingen hvert år. Annar Bakken fra Stadsbygda kom i april med en spesielt fin gave fra Jenny Foss – nemlig noe i tekstil! Spor etter kvinnfolkarbeid er det lite av i magasinet vårt. Samtidig var gaven også verdifull med tanke på den spesielle Lofothistoria som er knytta til gamle Stadsbygd prestegjeld. Gaven var ei herreunderbukse i halvull etter Lars Pedersen Foss (1837-1927). Lars P Foss var lofotfisker og gårdbruker. Han var første gang med til Lofoten som 16-åring, da han var med Foss-båten i 1853 (Kilde: Bygdebok for Stadsbygd). Buksa er trolig fra 1860-årene.

Slingrestokker

Slike slingrestokker ble brukt til å lage forsyn med. Man festa 4 tråder samla i f.eks taket. I enden av hver tråd hang det en slingrestokk. Stokkene ble så ”kastet” rundt i en bestemt rekkefølge slik at det ble fletta sammen til en sterkere tråd. Denne tråden/ snøret ble brukt fra line til angel, fra hilstikke/ tvihake til angel, fra vad til angel og fra snøre til angel (kilde: Jon Godal). Disse slingrestokkene er en del av samlingen på Stadsbygd, har tilhørt Sigurd Hårberg, Hasselvika og ble kjøpt inn til museet i 1985.

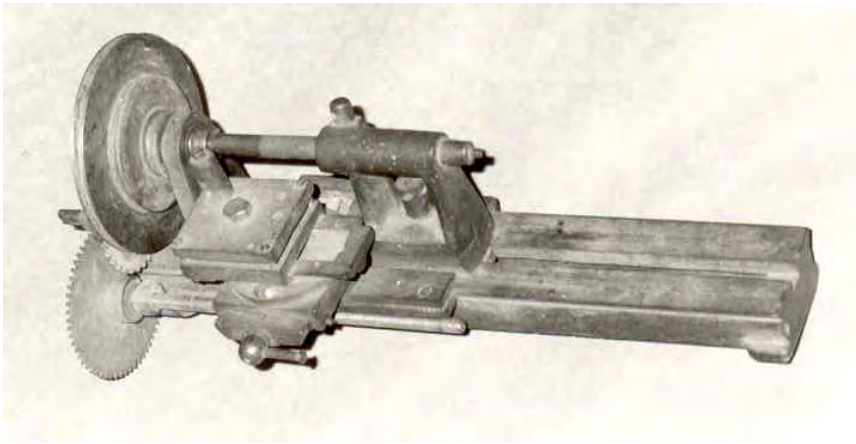
”Primus” – gjenstander på nett

Museet begynte i oktober å legge gjenstandssamlinga ut på nettet.

Interesserte kan gå på adressen www.primusweb.no. Der ligger gjenstandssamlinger og foto fra bla Norsk Folkemuseum, Sverresborg Trøndelag Folkemuseum, Rørosmuseet og Museet Kystens Arv. Dette er en satsning fra Kulturdepartementet om at alle museer legger ut sine samlinger slik at de blir tilgjengelige for folk.

Museet Kystens Arv har til nå lagt ut 100 gjenstander fra samlingene til Museumslaget Staværingen og Rissa Bygdemuseum. Arbeidet pågår fortløpende, men det er viktig at dette gjøres grundig med søkeord og bakgrunnsstoff slik at det blir riktig og interessant. Av de mange museene som har lagt ut sine gjenstander, er det bare Norsk Folkemuseum som er ferdig med å legge ut. Den raske utlegginga har fått mye kritikk i faglige kretser da NF har lagt ut gjenstander med svært liten info og med få bilder. De har heller ikke sjekka om regarkenes opplysninger stemmer med virkeligheten. Museet sjekker fortløpende regarka. useet, og vi har fått svært god hjelp fra Jon Bojer Godal om info fra den tidlige innsamlingen ved museet.

Jeg håper at flere vil prøve å se gjenstandene på nettet. Jeg har lagt ut mange søkeord pr gjenstand. Jeg prøver også å legge ut navn som søkeord der dette er mulig. Men arbeidet er altså så vidt påbegynt, så med 7000 gjenstander vil det nok ta tid.

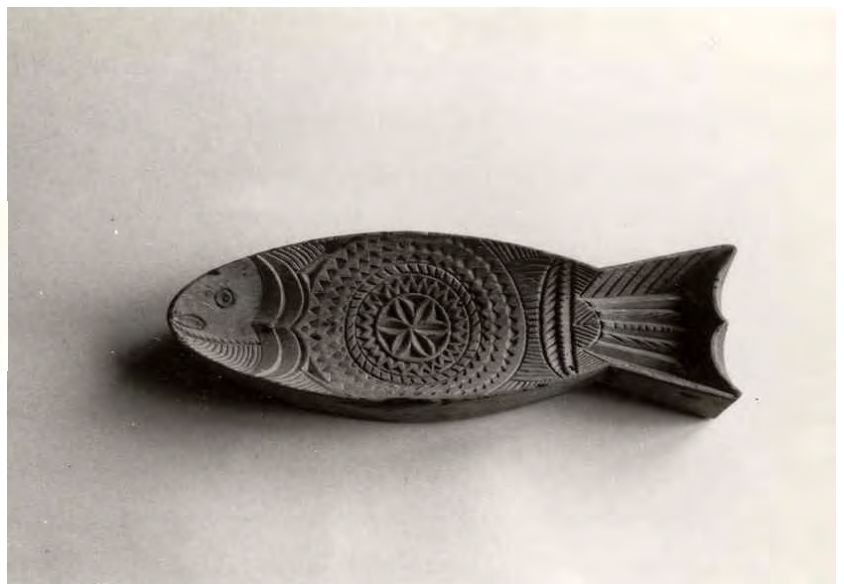
Dreiebenk

En liten dreiebenk på ca 40 cm lengde til å lage deler til bla veggur. Dreiebenken har tilhørt Petter Jensen Brødreskift (1863-1945) fra Stadsbygda. Han var en oppfinner og altnuligmann på mange måter. Han laga veggklokker med eget verktøy, fra de ørsmå detaljene i urverket til de flotte tallskivene og klokkekassene (kilde: Bygdebok for Stadsbygda). Dreiebenken er fra ca 1900 og den er i god stand etter at Oddbjørn Rokseth smurte den for noen år siden.

Kjevle

Kjevle fra Kvithylla, Rissa. Et godt flatbrødkjevle skulle være langt og lett og ha jevne ruter eller rifler. Denne kjevla er 60 cm lang og har en diameter på 7 cm. Kjevla tilhører samlingen til Rissa Bygdemuseum, og kom inn til museet i 1986.

Smørfisk

Det har eksistert to forskjellige smørformer på Fosen. Den ene var firkanta smørformer, ofte med årstall og vakre utskjæringer. Den andre typen var smørfisker (som på bildet). Ingen smørformer var like i dekoren. Det var vanlig å pynte smøret til selskapsbruk og spesielle anledninger; f.eks bryllup og gravøl. Smør, sammen med ost, kjøtt og lefse, var ofte en del av maten i sendingskurven. Smørfisken tilhører samlingen til Rissa Bygdemuseum.

Etterlysning

Har du gamle arkivsaker fra den tida du hadde verv i Museumslaget Staværingen? Det hadde vært fint om disse ble samlet nede på museet. Viktige kjøp til gjenstandssamlingen finnes som kvitteringer i nettopp disse papirene. Museet ble oppmerksom på dette da Eilert Bjørkvik kom til museet med gamle arkivsaker fra den tida han var i styret for Museumslaget Staværingen.

Dammer i Vatngårdsvatnet

Av Ola J. Schei

Det vi vet om industrielle foretak i Råfossen som renner nedover Skeislia er ikke store bedrifter, men noe har det vært. I og med utnyttelse av vannkraft er det også behov for regulering og oppdemming av vannkilden.

Elva har sitt utspring fra Vatngårdsvatnet som først danner Råfossen og etterpå renner langsom og rolig nedover Stadsbygda og munner ut ved Prestegården og Kystens Arv. I sagatida vart elva kalla Tinnarå øverst i bygda og

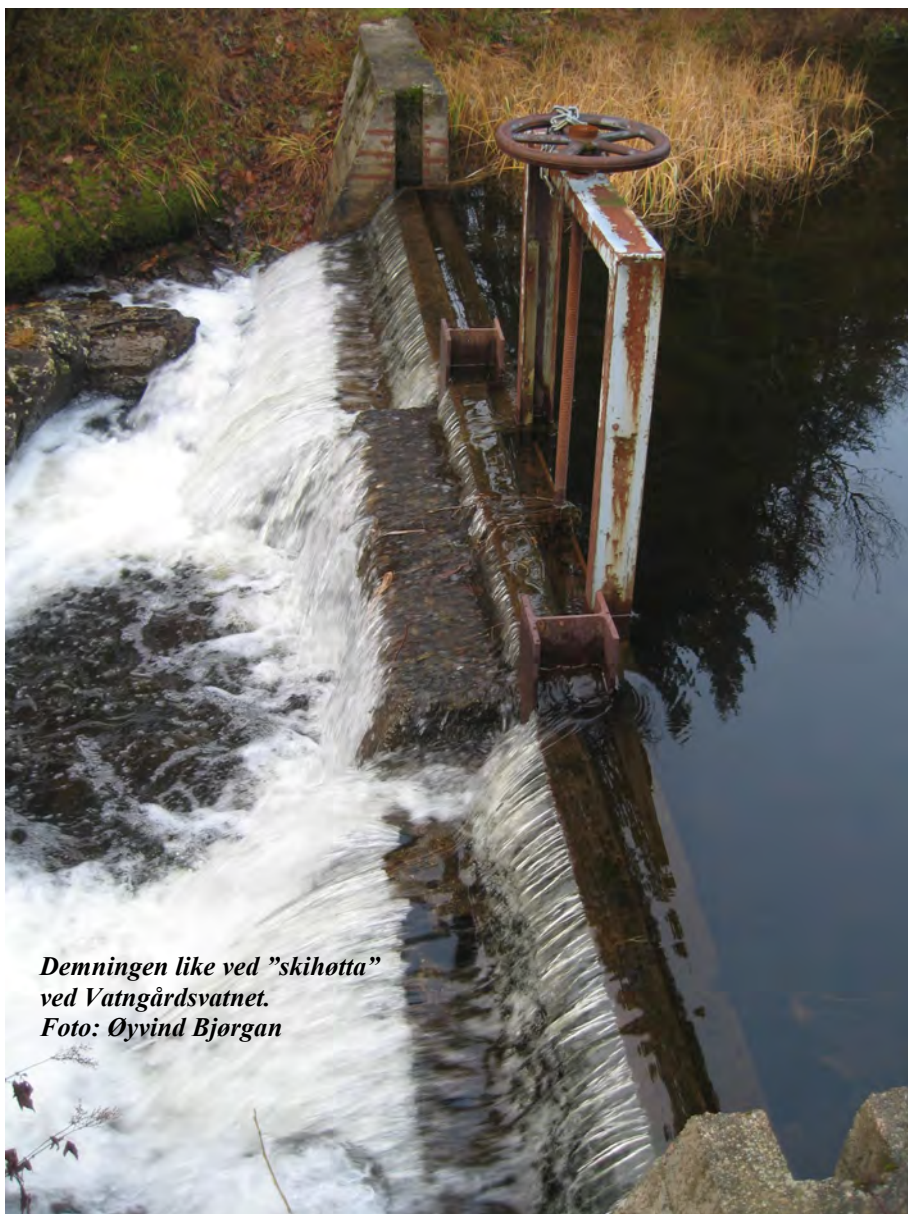
ved utløpet i Trondheimsfjorden var navnet Tinnaros. Dette er nevnt i Islandsk ættesaga. Fra ca 1500 var navnet på elva Fenstadelva eller Prestelva, eller som elva kalles i dagligtale nå for Prestølva.

Den er nå mange steder "benka" eller retta ut ved markskifter, og eller til bedring for mer praktisk og lettere jordbruk.

Allerede på 14- og 1500-tallet vet vi om kverndrift i Råfossen og da er det også meget sannsynlig at det har vært anlagt dam (demning)

ved utløpet av Vatngårdsvatnet. Vi har ikke noen skriftlige kilder fra den tid om noe damanlegg, men det sier seg sjøl at en måtte ta vare på og samle opp vatn så en hadde det til rådighet når en hadde bruk for det. Hva for materialer som vart brukt til dambygginga er ikke godt å si, men ettersom skogbrann herja i 1711 og stoppa ved elva er det kanskje lite sannsynlig at tømmer vart brukt. Det mest sannsynlige er at det ble satt opp en steinmur som vart lagt i myr og også fuga med det. Like ved er det et myrområde, så det var lett å få tak i myr til formålet. Det var kanskje også åpning i dammen slik at en kunne stenge eller demme opp vatnet slik at det gikk til toppen av dammen. Når en hadde bruk for vatn var det bare å ta bort 1 eller 2 fjøler (bord) etter behov, så at enten vasshjul eller kvernkall fikk passe vatn.

Fra den tid og til nåtid har det sikkert vært flere dammer ved utløpet til Vatngårdsvatnet. Hvor mange vet vi ikke. Etter de opplysninger jeg sitter inne med, vart det bygd dam når Oppigarda Schei og Erikstu Schei bygde møller sist på ca 1885. Den var av steinmur lagt i mørtel med for mye kalk i. Vatn og frost "tæra" på mørtelmassen, og litt etter kvart vart det lekkasje på dammen. Lekkasjen vart litt for mye og vi fant ut at noe måtte gjøres. Ved felles anstrengelser vart dammen tetta. Det vart satt opp ei enkel forskaling av fjøler på innsida av muren mot vatnet, så vart det lagt myrortov mellom muren og forskalinga, pressa godt sammen,

*Demningen like ved "skihotta" ved Vatngårdsvatnet.
Foto: Øyvind Bjørgan*

og med fjøler oppå. Dammen vart tett og holdt i ca 35 år etterpå.

Som en kuriositet var det også ei stampemølle i bruk først på 1800-tallet. Vadmel og andre heimvevde stoffer vart utrolig slitesterkt.

Møllebruka vart stengt i 1969 av Statens Kornforetning og 1991 vart ny dam bygd. Stadsbygd Vassverk tar nå vatn fra Vatngårdsvatnet. Schei mølle vart restaurert i 1991 og er i bruk til demonstrasjon.

Andre kilder: Bygdebok for Stadsbygd, forfatter Kristoffer Rein.

*Vatngårdsvatnet; Dystert og praktfullt.
Foto: Øyvind Bjørgan*

Den lure bjørnen

Av John Bliksås

Rundt 1850-åra var bjørnen nærgående om høsten. Han slo i stykker veggene i sommerfjøsa, og henta ut sauer og lam som han forsynte seg av når han vart svoltet.

Ein dag bestemte 4-5 karar i Åsbygda på Stadsbygd seg for å holde vakt om natta attmed sommerfjøset da bjørnen var sett i området om dagen.

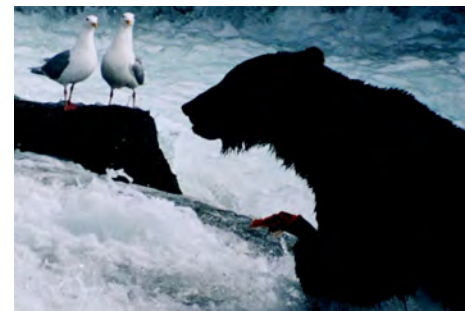
Gjeterjenta som passa kyrne og sauene om dagen i utmarka, jaga kyrne og sauene inn i sommerfjøset om kvelden og tausa mjølka kyrne.

I sjøminga om kvelden gjekk kare-

ne til sommerfjøset som låg ein 300-400 meter ifra husa på gården. Dei hadde med seg kornstaur som dem skulle forsvare seg med mot bjørnen og svart krutgivær. Dei hørte ingenting til bamsen om natta. Og i grålysinga i 6-tida gjekk karene heim. Knapt ein time seinere da tausa og gjenta skulle mjølke kyrne, satt bjørnen attmed sommerfjøset og åt på et lam!

Sagnet sier at bjørnen har 10 manns forstand og 12 manns styrke. Bjørnen låg i småskogen like ved sommerfjøset. Og når han såg karene forlet sommerfjøset i grålysinga, da luska bjørnen til sommerfjøset og slo åv ein 5-6 fjøle og stakk eine framfoten inn i sauegaren og fekk tak i et lam.

Fortalt av Marie Pukstad (1874 – 1954) i midten av 1930-åra. Ei sann fortelling.

*Brunbjørn i Brooks Falls Katmai Nasjonalpark. Denne bjørnerasen er den samme som "herjet" i Åsbygda rundt 1850-åra.
Foto: Mila Zinkova, juli 1998,*

Barndom på Stadsbygd

Av Anne-Kristin Kvidal

Nedenstående er et utdrag fra nedtegnelser gjort av en onkel av min mor, Hans Laurits Gerhardsen, f.1865-1938. Nedtegnelsen er skrevet på et gammelt språk, der å skrives med to a'er. Men jeg regner med at leseren vil forstå hva som står!

Hans Laurits' mor døde da han og søsknene hans, inkludert min bestefar var små. Og på den tiden hendte det ofte at barna ble "satt bort" til slektninger rundt omkring. Det førte da også til at søsknene ble skilt fra hverandre, og fikk litt forskjellig oppvekst. Hans Laurits' bestefar (min tippoldefar) flyttet fra Stadsbygd til Trondheim i 1830 og ble siden jektskipper. Før Hans Laurits kom til Stadsbygd bodde han hos en familie i byen, der hadde han det ikke så bra.

På Stadsbygd bodde han på Tung, gnr.17, bnr.3 fra

"Jeg stammer paa fedrene side fra Stadsbygden. Min farfar var fra en av gaardene på Tung i Stadsbygden. Det var 3 egentlige gaarde av dette navn beliggende i rad øst-vest omtrent midt i den flate del av bygden.

Bedstefar var fra den midterste av disse gaarde. Han hed Lars Olsen og var sønn av gaardbruker Ole Tung. Han utflyttet i ung alder til Trondhjem og var i yngre aar, saavidt jeg har forstaatt det – sjøfarende. Formentlig mandskap med seilfartøi hjemmehørende i eller ved byen.

Jeg mindes ham saavidt. Han var da brygmand hos Ole Akselsen Moe, der eide gaard nr.42 i Kjøbmandsgaten – den gang en stor trægaard – hvor senere L.O. Hegstad i mange aar har drevet forretning. Som nevnt var bedstefar brygmand her og jeg var flere gange med kaffe til ham. Han døde da jeg var ca. 6 aar gammel og ligger begravet paa Bakke kirkegaard.

han var 10 til han var 18 år. Der hadde han det godt. Høsten 1883 ble han inntatt som elev ved overkonstabelskolen for artillerister i Trondheim. Dette var en forskole for opptagelse til artilleriets underoffiserskole i Kristiania.

I 1895 tok han eksamen ved skolen og besto og ble innstilt til opptagelse ved underoffiserskolen fra nyttår 1886. Ved avgangseksamen 1888 gikk han ut som nr.2 av sitt kull. Han ble etter endt skolegang uttatt til et halvt års opplæring i ridning og instruksjon samt veterinærlære.

Etter hvert ble han politikonstabel i Trondheim. Den 1.januar 1903 ble han forfremmet til politibetjent og fra 1.juni 1929 til overbetjent ved ordensavdelingen. I 1906 fikk han tildelt kroningsmedaljen og i 1924 H.M. Kongens fortjenestemedalje med diplom.

var Karl Olsen, skipper i mange aar hos Tobias U. Borthen, bopel Korsgaten. Dessuten 2 søstre, nemlig Serine, gift med garver Lund, Namsos, og Katrine, gift med sjømand Karl Lysholm Skjølberg, bopel Lillegardsbakken. Samtlige er døde før far. Far hadde dessuten noen brødre som jeg ikke har

Bedstefar var gift 2 ganger. Hans første hustru – min bestemor – var død da jeg saa dagens lys. Hun hed Katrine. I første ekteskap var det visstnok 6 barn, hvoriblandt altsaa min far. Min far, Gerhard Olsen, ble født 31.oktober 1839 i gaard nr. 40 Øvre Bakland. Han var sjøfarende.

Først jeg mindes var han skipper hos Paasche, der hadde forretning Øvre Baklandet 66. Gik kort efter mors død i 1874 over til firmaet Theodor Moe, Nedre Baklandet 2 og 4. Her ar han til ha paa grunn av alder måtte legge op. Han var siden 1874 enkemand og bodde de siste ca. 30 aar hos mig.

Han døde den 1ste desember 1928 og ligger begravet paa Lademoens kirkegaard ved siden av min bror Johannes.

Foran er nevnt at far hadde flere søsken. Av disse kjendte jeg og har rede paa 3. Det

nermere kjendskap til. De reiste ut til sjøs. Jeg kan ikke mindes dem. De er aldri senere vendt tilbake.

Jeg er født 6. september 1865 i gaard nr. 29 Øvre Baklandet hvor mine foreldre da bodde. Johanne og Johannes blev født samme sted. Gaarden eides av bedstefar. Senere – jeg var da 6 eller 7 aar gl. – flyttet vi til Nedre Møllenberg gt. 35b, hvilken gaard blev bygget i denne tiden og eides av sjøfarende Nils Stubban, som var kjending av far.

Her blev Gerhard født og her døde mor. Far var da borte – i Nordland – men blev naturligvis telegrafisk hjemkaldt.

Etter mors død blev vi barna bort-satt. Far reiste jo saa at si til stadig-hed. Jeg var først en kortere tid hos min onkel Karl Olsen, som den gang bodde i Lillegaardsbak-ken – Lillegaardens grund. Derefter kom jeg til skipper Ole Myhre og hustru Karoline som, da jeg kom der, bodde ved Lilletorvet – Ths. Angells gt. 4 – men en kort tid efter flyttet til gaard nr. 27 i Sandgaten, hvilken gaard de kjøp-te.

Hos Myhre var jeg saa et aars tid, hvorefter jeg kom til Stadsbygden til slektninger paa gaarden Tung.

Jeg har før nevnt om gaardens be-liggenhed og at jeg hadde slekt-ninger der. Konen paa gaarden hed Martha og manden Lars. Det var Martha jeg var i slekt med. Hendes far, Ole Tung, og min far var, for-saavidt jeg har forstaatt det riktig, søskendebarn.

Min bedstefar hadde altsaa en eld-re bror som hed Anders, og som fikk gaarden. Anders hadde igjen en søn, som hed Ole. (Det var jo fortfarende Ole og Anders paa gaarden). Denne Ole var Marthas far. Martha hadde en bror ved navn Anders, som naturligvis skul-

de ha hatt gaarden, men han døde i ung alder.

Baade Anders og foreldrene var døde, før jeg kom der. Martha var da efter deres død eneste arving og ”gaardstaus”. Da jeg kom der var hun gift for et aars tid siden. Hun var da 10 a 12 aar eldre end mig.

Manden Lars Gafseth var eldste søn paa gaarden Gafseth, som lig-ger oppe paa aasen ved veien som fører over til Rissa. Lars frasa sig retten til farsgaarden til fordel for en yngre bror, Haagen, og blev gift med Martha, der altsaa hadde – om ikke netop saa stor – en for-holdsvis letdreven og pent belig-gende gaard.

Lars og Martha hadde ingen barn selv og fik heller ingen. Hos disse folk var jeg saa til jeg var 18 aar. Far besøkte os nu og da når han var hjemme og hadde anledning. Her paa Tung deltok jeg i alt fore-faldende gaardsarbeide.

De sidste aarene var jeg ogsaa med borte paa sildfiske om høsten. Den sidste vinter – fra januar til midten av april 1883 – var jeg med paa Lofoten og drev fiske. Gaf-sethkarene hadde selv lofotbaat. Vi laa i Henningsvær.

Det var en strabasios tur for en 17-aaring, men det gikk da. Paa Tung hadde jeg det forresten noksaa bra. De hadde jo som nevnt ingen barn selv og forstod sig saaledes lite paa barn og disses opdragelse. Lars var en streng herremand, men jeg lærte da ingen unoter og gal-skaper.

Paa Stadsbygden gikk jeg i skole paa ”Øren”. Denne skole var like ved sjøen paa østsiden av preste-gaarden og elvens utløp i fjorden. Der var naturligvis bare en lærer. Han hadde alle fag.

Bodde der paa stedet hvor skolen

Da

var

læ-

en

av

Se-

en

*Paradeuniform for politibetjenter.
Fastsatt v/ kgl. res. 1910*

ved navn Rønning.

Denne var en snild og omgjengelig mand og efter datidens forhold flink mand. Han var til like kirke-sanger. Paa skolen gikk det almin-delig bra.

4 a 5 aar efter at jeg reiste fra Stadsbygden, solgte Lars og Mar-tha gaarden Tung og kjøpte gaar-den Engan i Buviken. Jeg var og-saa hos dem her en tid, efter at jeg kom tilbake fra Kristiania.

Efter noen aar solgte de ogsaa Engan og kjøpte en mindre gaard – Berg – paa Byneset. Her døde begge med noen aars mellomrum – Lars først. Det er nu ogsaa flere aar siden Martha døde. Ingen av dem blev særlig gamle folk.

Jeg vil med det samme nevne at jeg fremdeles har slektninge paa Tung – paa den vestre av

var. jeg kom der, det en gammel rer ved navn Stendahl – mand riktig den gamle skole. nere hen kom ny

gaardene. Den nuværende eier der heter Peder (Per). Familien her er paa mandssiden utgaatt fra den midtre gaarden.

Disse gaarde har en gang vært 1 gaard, som nok er delt mellom 2 brødre. Paa hvilket tidspunkt dette er foregaatt, ved jeg ikke – enten det er i Peders bedstefars tid eller i oldefarens tid. Peders far hed Ole Petter. Han var en middelaldrende mand da jeg reiste fra Tung. Er nu død for lenge siden.

Som jeg forsto det var han og Martha ikke netop fjerne slektninger. Saaledes er det altsaa fremdeles slektninger av os paa Tung.

Jeg blev ansat som konstabel fra 1/1-1893 efter da ha vært leiet i 3 uker. Ved dette tidspunkt var det en byutvidelse, idet en del av Strinden blev lagt under byen. Blant de strøk som da kom under byen, var Lademoen fra jernbane-undergangen i Strandveien til Ladebekken, Rønningsletten og Voldsminde.

Jeg blev en av de som fast skulde ha patrulje i her nevnte strøk. Jo, det blev livlige dage – eller rettere sagt netter – ja. Fyld og slagsmaal, ulovlig handel med drikkevarer, horer i massevis og meget andet rart. Vi skulde altsaa forsøke at faa lidt mer ordentlig skikk paa forholdet, men det var snarere sagt end gjort.

Det gikk flere aar før man fik nogen bedring av betydning. Jeg blev ikke gaaende paa Lademoen svert lenge, blev overflyttet til byen og ganske snart tatt til divisjonsformand. Dette var ikke stilling med særlig avlønning som nu. Der blev tatt ut en mand til hver divisjon. Dette blev heller ikke av saa lang varighed, idet jeg nu blev tatt til fast bud ved politikammeret.

I denne stilling var det noksaa lang tjenestedag, da jeg foruten almindelig tjeneste ogsaa skulde ha tjeneste 3 netter i uken utover til kl.12 a 1 for kontroll med gatepiker. (Det var intet tøv og vrøvl om 8 timer dag den gang). Heller ikke denne tjenesten blev av lang varighed.

Jeg blev nu tatt til at forrette tjeneste som overkonstabel eller politibetjent, og kom nu ikke mer i patrulje. Jeg vikarierte nu i disse stillinger til 1/6-1899, da jeg blev fast ansatt som overkonstabel.

Jeg kan forsaavidt si at jeg hadde styrken paa min side, naar forskjellige opgjør fandt sted. Til det gode forhold bidrog ogsaa i ikke liten utstrekning at jeg hadde noksaa stor kommando over styrken ute under forhold hvor det til dels gikk adskillig livlig for sig og med et heldig resultat for politiet.

Ved ansettelsen i 1893 var det 28 konstabler. Jeg var den sidste og hadde nr.28. Hvor mange politibetjenter det var, er jeg ikke sikker paa, men jeg tror det var 12. Av embetsmend var det 2, nemlig politimester og 1 fuldmektig.

Kontorister var det ikke ved politi-

kammeret den gang. Al journalføring og indfordring av bøter m.v. utførtes av betjentene. Med aarene blev denne styrken øket, saa den, da den var paa de høieste (1920 til 1927) utgjorde 6 embetsmend, 2 overbetjenter, 1 politivaktmester, 1 kasserer, 25 politibetjenter, 77 konstabler (derav 1 kvinnelig) og 3 kontorister, i alt 115 stk.

To ganger blev styrken redusert paa grunn av kommunens vanskelige stilling økonomisk, nemlig i 1927 og 1929 med til sammen 11 mand (1 betjent og 10 konstabler). Jeg fratrådte politiets tjeneste 1/7-1932, sammen med tre andre.

Jeg går nu over til det private. Jeg blev gift i 1890 med Jonetha Juul, f.1866. Hun var fra Børsen og vi blev viet i Børsen kirke. Vi bodde i Børsen til vaaren 1893 før vi flyttet til byen. Der bodde vi flere steder til vi i 1909 flyttet til Nonnegt.29, hvilken gaard jeg da kjøpte. Her bodde vi til 1916 da jeg kjøpte Gl. Aasvei 11 og flyttet dit høsten samme år.

Skoleminner

Av Martin Hegerberg

Den nye skolen på Overskaug reiste seg opp fra myra og alle fulgte spent med og gav sine kommentarer. Det gikk rykter om at den kunne synke, da området i tidligere tider hadde vært hjemsoekt av et stort jordskred. Nærmere bestemt den 9.3.1760 kl. 18.00. Dette krevde også mange menneskeliv. Med dette historiske bakteppet ble nok samtalen farget.

Alle mannlige gårdbrukere var jo melkelempere på Ole Petter Skånøys melkerute ca. 1 gang i måneden og da var det spennende å se arbeidets framdrift ved skolen.

Men til skolestart 1958 var nyskolen klar til innrykk. Det var ikke bare å smelte sammen de enkelte småkretsene til en felles flokk. Mye følelser og lange tradisjoner i faste spor måtte brytes. Dette gjaldt ikke minst 17.mai feiringen. Der hadde det vært faste rutiner og opplegg for både Berget, Finli, Skalmerås og Overskaug. Nyskolen hadde ikke gymsal, så kjelleren ble benytta som festlokale.

Enkelte svært konservative personer i kretsene uttalte at de skulle være heime 17.mai, da de nektet å feire i en kjellerbunkers som de uttrykte det. Dette gikk imidlertid fort over og alle hadde det etter hvert trivelig i hverandres selskap.

Første skoleåret ved nyskolen skulle det være framhaldsskole, med både teori og praktisk linje. Johannes Ersøy var en av dem som dro omkring for å verve elever. De fleste var nå leie av skole, men samtidig var det fristende med den nye skolen. Det er gjerne slik at noen sier ja og de andre vil ikke være utenfor det gode sel-

skap. Det ble i alle fall fyldige klasser både ved teori og praktisk linje.

Det var også mange elever fra andre Rissa kretser. Dette var med å berike miljøet og utvide horisonten for de som hadde Skaugdalen som heimekrets.

Teorilinja fikk en ung og meget flink lærer som hette Ole Erikstad. At han samtidig var en staselig kar, satte ikke minst jentene i klassen stor pris på. De lyktes dårlig med å kamuflere sin beundring og det er jo en naturlig legning i spesielt unge år.

I sløydsalen var Eir Bue fra Hasselvika sjefen. Hans far Håkon hadde for øvrig avholdt mange snekkerkurs i Skaugdalen i tidligere tider og hadde nok æren for mangt et skatoll eller pidestall rundt om i hjemmene i øvre Skaugdal.

Det gikk skolebuss fra Bergmyran som samlet opp elevene ovenfor skolen og en mindre bil befraktet de som kom nedenfra. Reidar Bårli fra Modalen kom på 3-hjulsmotorsykkel for å delta på snekkerlinja. Han var bevegelseshemmet, men en utrolig humørspreder i miljøet.

En morgen skled bussen av veien nedenfor Haugabakkan. Ingen ble skadet og vi fant en staur som vi tredde ranslene på. Førsteklassinger ble også delvis tatt på ryggen. Slik vandret vi da de ca. 6 km fram til skolen.

Den tiden var det for øvrig tre handelsforretninger i dalen. Det var Skaugdalen Samvirkelag ved Hjørundhølbrua, Bratseth forretning ved Stobrua og hos Ole Dahle som hadde butikk i østre ende av trøn-

derlåna. I tillegg var det noen innkjøpslag som formidlet landbruksvarer.

Legekontor var det også blant annet i stua hos Johan Skalmerås. Lege Fredrik Strømmen hadde også tid til husbesøk der det var sykdom.

Det var mye moro både inne i klasserommet og friminuttene. Lærer Ole Erikstad hadde nok en stri jobb enkelte ganger med å stilne latteren. I samarbeid med de som gikk praktisklinja ble det foreslått å lage skøytebane ved skolen.

Det var jo NM i Trondheim dette året og dette gav inspirasjon. Dermed ble det satt i gang snømåking med spade. Innsatsen var formidabel og banen ble ferdig, dog ikke så veldig bred. Men islegginga ble en fiasko og ble til slutt oppgitt. Isteden ble banen brukt hele vinteren til løping. Det var om å gjøre og sette rekorder på 1-2-3-eller 5 runder. Du verden så mye svette dette utløste! Kanonball og håndball var for øvrig det store når det ble sport.

Spesielt jentene fra Øverdalen var rene eksperter på kanonball. De som gikk praktisklinja skulle også ha teori, og da byttet rollene. Teorilinja fikk da prøve seg i sløydsalen. Det var tresløyd, og forskjellige ting ble laget av tekstiler.

Litt metallsløyd var det også der, vi laget vedkorger og lysestaker med vekslende hell.

Det ble luftet en idé om å dra på skoletur, men da måtte det skaffes til veie midler. Tore Tvetes reisebyrå fikk tilbudet og skulle stille buss. Det ble bestemt at elevene skulle avholde basar i skolekjelleren for å styrke reisekassa. Øvelser på sang og skuespill kom i gang. Magnhild Olsøybakk stilte med trekkspill og det var imponerende syntes vi andre.

Basaren gikk som vi håpet, og alle tok sin tørn. Hilmar og Svein sto i forklær og pisket krem til riskremen som bare det. At noe av kremen ble til smør var ikke med i beregninga, men vitnet om iherdig pisking. Det var i etterkant en dame som klaget over mageonde, og gav da riskremen skylden! Skoleturen til Molde ble en ubetinget suksess, der også søt musikk oppsto blant enkelte. Vi fikk se og oppleve mye og kom beriket heim

med mange gode minner.

Hele flokken var også i byen for fotografering og alle som i dag ser på det bildet må nok innrømme at 50 år har satt sine spor!

Noe lærdom fikk vi nok også med oss dette året, men kanskje like viktig, vi lærte å ha det trivelig i hverandres fellesskap. Det sier i alle fall de jeg har truffet. Når man i etterkant ser på ting vi fant på, kunne nok noe vært gjort annerledes. Vi burde jo vært forbilder for blant annet 1.-7.klasse. Men det er jo andre hormoner som regjerer når man er 15-16 år, enn i en 60-70 åring med tid til å sitte i gyngestolen å reflektere og foreta konsekvensanalyser. Slik vil det alltid være.

Skolen på Overskaug hadde innlagt vann, og det var det ikke i vår gamle skole på Skalmerås. Jeg kom dit fra Hitra i 1956, og måtte lære nye rutiner.

Det var noe som hette ordensmann og dette gikk på omgang. Det var da ansvar for å bære inn vann fra bekken, tørke av tavla og vaske svampen. En gang jeg hadde dette vervet, spurte lærerinna om jeg hadde hentet vannet i bekken. Jo, det hadde jeg sa jeg. Det smaker ikke bra og ser så grått ut, sa hun. Ja, men drikker du det da, sa jeg. Jeg har jo vasket svampen i bøtta! Jeg fikk en kraftig refs! Men det hendte også at noen fanget tit (smørret) og hadde med i bøtta.

Klassebilde. Martin Hegerberg selv er nr. 2 fra venstre, nederste rekke.

Historia om Rønninganstu

Av Johan Rein

Også i gamle dager var det vanlig at folk skifta boplass. Mange flytta fra gård til gård. Som regel tok de nytt navn etter det nye bostedet. På 1800-tallet var det en mann på Stadsbygda som bodde på fem forskjellige gårder med familien sin. Han forandra etternavnet sitt like mange ganger i løpet av livet.

Skikken var at etternavn og gårdsnavn skulle stemme overens. At hus vart flytta så mange ganger, har jeg ikke hørt om. Men at bygninger skifta Eiermann og grunnmur, var svært vanlig på 1700-tallet og fram til langt ut på 1900-tallet. På de fleste gårdene på bygda står det eller har stått ett eller flere hus som opprinnelig var bygd på en annen plass. Ferdighus er altså ikke noe nytt fenomen.

Årsaken til at dette var så vanlig skyldes flere forhold. For det første: Bygningene besto i hovedsak av lafta tømmer. Å ta ned tømmerkassen for så å kjøre planker, bord og tømmerstokker på vinterføre til neste tomt, var langt enklere og rimeligere enn å få tak i tømmer og lafte opp et nytt hus fra grunnen av.

Stuene var slik konstruert at golvåsene lå på grunnmuren. De var ikke felt inn i syllstokken. Bare det forenkla arbeidet med riving og oppsetting mye. På et vis var prosessen som en slags legobygging.

Et anna vesentlig forhold som talte for gjenbruk, var mangelen på tømmerkog. Det hadde flere årsaker. På 17- og langt ut på 1800-tallet var det lite gran- og furuskog på bygda. Det var vanskelig å finne høvelige stokker til lafting. I

tilfelle måtte en langt av lei, og det kosta både tid og penger. Bortimot skoglaus var bygda bl.a. fordi tømmer-skogen i heile Åsbygda vart gjort til aske i den store skogbrannen i 1711.

Historia veit å fortelle at brannen begynte ved Brødreskift og slukna ikke før den hadde fortært all barskogen fram til Råfossen og Finse-råsen.

Dessuten hadde vi en prest tidlig på 1600-talet som het Jørgen Jensen Bull. Den rovdrifta på tømmer-skogen han sto for, satte sine spor i lang, lang tid. Han fikk snauhogd store arealer i prestegjel-det.

Oppgangssager vart etablerte flere steder, bl.a. ved Eksetfossen. Det aller meste av planken vart solgt ut av bygda og landet. Trolig var det den første industrielle virksomheten på Stadsbygda. I alle fall var det en lønnsom gesjeft for presten.

Enda en faktor skal vi heller ikke glemme: "De nesevise gjeder", som Hans Nikolai Rønne skriver om, var vanlig på de fleste bruk. De er som kjent heller hard med all slags ungsog og vegetasjon.

Jeg trenger ikke gå lenger enn til mine egne forfedre for å finne eksempler på at det virkelig sto dårlig til med tømmer-skogen på Stadsbygda for noen mannsaldre siden. Det som i dag er skogs-

mark, var den gang i stor grad beiteland. Enkelte gjorde forsøk på skogreising.

Jeg har fått fortalt at tippoldefar Amund på 1850-tallet gikk og stelte de unge bartera i Dragdalen når stormen hadde herja med skogen. Samme karen som sjøl rådde over 1200 da utmark, fikk tak i tømmer i Strandamarka da han bygde nytt våningshus og fjøs. Egen skog var for puslete og liten. Ja, så seint som da bestefar Johan Ersland bygde fjøs i 1905, frakta han tømmerlassene med hest og slede over vatna fra Breilien. For et lass så stort som hesten kunne dra, betalte han to kroner.

Ja, dette var noen av årsakene til at det var enklere å flytte hus enn å bygge nye, men det finnes minst en til. I forbindelse med ekte-skapsinngåelser vart det gjerne flytta hus. I enkelte sammenhenger var husflytting en "skålgåvvå" til brura. Ofte var det slik at det gamle huset var nedslitt, eller virka for tarvelig for den nye familien på gården.

Det er ikke godt å si om så var tiffelle i 1807 da Siri Jensdatter fra Håssåker (1783-1857) vart gift med John Larsen Stamgården (1784-1840) på husmannsplassen ved Myrssjøen. Men flere forhold tyder på at historia til Rønninganstu begynner her.

Bygdeboka sier at denne husmannsplassen, som låg like øst for husa der Berit og Anton Brovold bor, vart utvida med 12 dekar god jord akkurat på den tida da sønnen i huset, korporal John Larsen, kom heim fra ei suksessfull militærtjeneste i Napoleonskrigen. Den vesle, grå stua på plassen var neppe særlig innbydende for svigerdatter Siri når hun nå skulle dele bord og seng med den bereiste og spreke korporalen.

Gammelt bilde av Rønninganstu der den sto før den ble flyttet til Museet.

Husmannsplassen var fra 1600-tallet. Den værslitte stua var kanskje like gammel, og i så fall ganske sikkert moden for avløsning. Korporal John hadde sikkert sett bedre boliger ute i den store verden, og kanskje hadde han med seg penger på innerlomma også?

Sjøl om det var nødsår og dårlige tider i landet, satt svigerfar på Håssåker rimelig godt i det. Så den yngste dattera Siri kom neppe tomhendt til Myrssjøen. Jeg kan levende se for meg at et nytt og prektigere hus så dagens lys på Stamgården på denne tida.

Fasongen på Rønninganstu kan tyde på at den er ca. 200 år gammel. Denne hustypen må ha vært ganske vanlig her på bygda. En

historisk kilde forteller at flere av disse ble bygd på denne tida. Fortsatt står det et par boliger i skolekretsen vår som har store likhetstrekk med Rønninganstu.

Men å tidfeste gamle bygninger kan være vanskelig. Kildene kan være mangelfulle. Åra har ofte lagt et historisk slør over det meste, et teppe det er vanskelig å trenge bak. En blir frista til å ta i bruk fantasien for å peke på mulige svar. Kanskje må vi gå enda lenger tilbake i tid enn til Siri og John for å finne opprinnelsen til Rønninganstu?

Kanskje den forrige husmannen på Stamgården, Lars Johnsen Kasset (1747-1809) fikk skrapa sammen såpass mange spesiedaler på fiske at han hadde utkomme til ei ny stue? Kona Ellen fra Lein (1755-1829) fødte ham åtte barn på rekke og rad. Det er lett å forestille seg behovet for mer rom og ikke minst mer sengeplass i andre etasje. Der som det var denne familien med den store barneflokk som satte opp stua, så er den fra slutten av 1700-tallet.

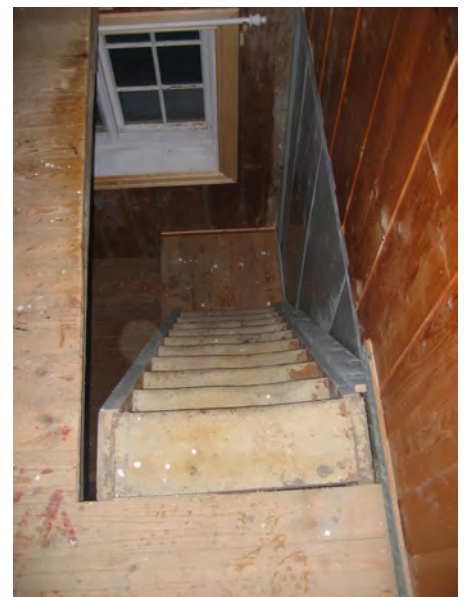
Jeg må ta med at Lars Stamgården den eldre hadde en sønn med samme navn som seg selv. Denne gutten var ualminnelig god til å tegne. I den fattigdommen de levde i, vart fristelsen for stor. Han begynte å tegne dalersedler, noe det var svært strenge straffer for på denne tida.

En dag hadde tenåringen laga en 50-daler seddel. Det vart "oppendåggå" og "framkytingen" vart arrestert av lensmannen med trussel om ei tilværelse på tukthuset. Kanskje hadde han tegna seddelen for å hjelpe faren til å kvitte seg med gjelda på den nye stua? Iallfall var seddelen så naturtro og nøyaktig at hadde det ikke vært for et dyktig forsvar fra presten Rønne, hadde han havna bak lås og

slå. Heldigvis fikk han ikke samme skjebnen som sin 16 år eldre nabo Jens Amundsen Fenstad.

En ting er helt sikkert. Huset vart flytta fra Stamgården på Myr og til Prestegårdsrønningen i 1859. Boligen var etter måten stor og romslig i forhold til mange husmannsstuer. Men før huset havna på denne rydningen ved Valsåbekken, hadde det vært vitne til både gleder og sorger. Trolig mest det siste. Eldste sønnen til den spreke soldaten og Siri fra Håssåker, han Lars som var født i 1807, omkom i et forlis på reise til Lofotfiske 23. januar i 1832.

Han var da forlova med Ingeborg Kristoffersdatter Myhr, og hun var på veg med tvillinger. Da mel-

dinga om forliset nådde Ingeborg, vart sjokket og sorga så stor at hun fødte for tidlig. Og noen dager seinere døde hun i barselsfeber. Tvillingene vart heller ikke langliva. Som om ikke det var nok, så gikk det ikke mange åra før vattersotten tok livet av John, faren i huset.

Etter alle dødsfalla fikk fattigdommen gode vilkår i heimen. Neste generasjon i huset

sleit hardt med å få endene til å møtes. Så tarvelig vart det at den gamle enka, Siri frå Håssåker, måtte oppleve å se barnebarnet Jonetta (1846-1880) bli satt bort som fattiglem på bygda.

Etter at Ole (1816-1848) sønn nr. tre til Siri og John, gifta seg, vart det han som tok over stua og husmannsplassen. Men lykka varte ikke lenge. 32 år gammel fikk Ole Stamgården ei alt for tidlig grav. Da sørgeåret var omme, fikk svingerdatter Elisabeth (1818-1912) fort friere på besøk.

Ole Kristoffersen Klungerløkken (1826-1882) gikk av med seieren. Stikk i strid med datidens strenge normer levde de papirløst. Sjøl om vegen til presten var kort, vart det ikke noe giftermål med samboerparet. De levde som "handerakt" i mange år før de havna på Byneset og omsider fikk kirka si velsignelse der.

Etter at gamle Siri fra Håssåker hadde dratt sine siste sukk, og neste generasjon i stua på Stamgården tok med seg "pørre" sitt og segla

over fjorden til Byneset, vart det auksjon på huset i 1859. Det vart Anders og Ingeborg Martha fra Rønningan som fikk tilslaget. Huset vart flytta ca. 2 km. lenger nordvest i bygda. Lukta av sjø og tang forsvant.

Det var bare bruset fra Valsåbekken, når den gikk flomstor, som kunne minne litt om gamle tiders susing fra det våte elementet. Men

på Rønningan var de glade for å ha fått ei romsligere og gildere stuebygning enn den de hadde fra før.

Etter som vi sier Rønningan i flertall, må denne husmannsplassen opprinnelig ha bestått av minst to rydninger i skogen. Rønning er stedsnavn flere plasser på bygda, men da uttales navnet i entall. Nok om det.

Her ved Valsåbekken hadde det bodd husmenn under Prestegården i 100 år da nystu kom på plass. Rommet var såpass stort at det fødte to kyr, fem sauer og en julegris. I tillegg til pliktarbeid hos presten, var karene her stort sett fiskere i de første 150 åra.

Ett unntak vart Elias, en av sønne i huset. På midten av 1860-tallet begynte han med handelsvirksomhet i kammerset hos foreldra på Rønningan. Han dreiv også som skomaker når han ikke ekspederte kunder. Det var sikkert ei rasjonell utnyttning av tida, for det var neppe kø foran disken i kammerset på Rønningan heile dagen.

Krambua låg mot øst og like inntil allmannveien. Butikkdrifta tok slutt da kremmeren og skomakeren Elias gifta seg i 1872 og flytta ut.

Det var den fire år eldre broren Rasmus som tok over husmannsplassen etter foreldra. Rasmus vart i 1870 gift med Elisabeth fra Kårli. På rekke og rad kom det sju barn og etter hvert noen barnebarn, så det vart virkelig behov for golv-

Dugnadsgjengens arbeid har gitt solide resultater. Foto: Hilde Murvold.

plass og sengeplass. Maten fra fjøset og fjorden fikk føtter å gå på. Rasmus gikk stort sett i farens fotspor som fisker og arbeider på Prestegården.

Serine, datter nummer to i neste generasjon, tok over plassen i 1907. Hun hadde da vært gift med Severin fra Strinda i 12 år. Han vart titulert som gråsteinsmurer. Å drive gråsteinsmuring i den tida var et viktig og etterspurt yrke. En god murer måtte ha "steinauå". Det betyr innsikt og forstand på hvordan en skulle legge steinene og utnytte dem på beste måte.

Dessuten måtte mureren være sterk i klypa og ha god rygg. Etter hvert som teglverket utover 1900-tallet fikk fart på produksjonen av murstein, vart det mindre bruk for gråsteinsmurerne. Men fortsatt står det uthus og grunnmurer på bygda som vart bygd av Sevrin Rønningan og hans likemenn. En god gråsteinsmur kan være et klenodium av et byggverk. Hardt arbeid, svette, erfaring og forstand måtte til for å få en god steinmur til å stå skikkelig og isolere godt.

Kona til gråsteinsmureren, Serine Rasmusdatter, er mest kjent fordi hun var ei av drivkreftene i det kristelige lekmannsarbeidet på bygda i mange, mange år. Hun var stifter og leder av bl.a

barneforeninga for Kinamisjonen, organisasjonen som i dag heter Misjonssambandet. Det samme ansvaret hadde hun også for Santalmisjonsforeninga i ei årrekke. Jeg har møtt mange mennesker som i stor takknemlighet snakker om Serina Rønningan. Inne i stua her er det sunget mang ei salme og bedt mang ei bønn. På veggen hang det bilder med religiøse motiv, og visjonen om at det fantes folk i en fjern verden som trengte vår hjelp, vart forkynt både for store og små. Rønninganstu vart en plass både for innsyn og utsyn.

Per Fossbakk sammen med oldebarnet Torstein.
Bildet er tatt i 1978.
Foto: Arbeideravisa

Serina og Sevrin opplevde å bli sjøleiere. Som de fleste andre husmenn under Prestegården fikk de skjøte på plassen en gang mellom 1910- 1920.

Klara var eneste barnet til Serina og Severin. Hun vart gift med Per Fossbakk i 1927. Og da er vi kommet inn i den tida de fleste av oss kjenner bedre til. Jeg har derfor ikke tenkt å si så mye om de siste 70 åra til stua og brukerne der. Per husker vi som en ualminnelig flink og hendt kar. Han hadde et bredt interessefelt. Idretten og skyttersaken sto hans hjerte nær. Dessuten var han engasjert i malerkunst, samfunnsliv og lokalpolitikk. Men best husker vi han som telefonmontør.

Stua på Rønningan fikk tidlig innlagt telefon. Per måtte være tilgjengelig både seint og tidlig dersom det oppsto feil med noen av de mange koblingene og ledningene som hang i stolper på kryss og tvers i bygda.

Stua vart restaurert rundt 1920, og enda en ansiktsløfting fikk den 30 år seinere. Årstalla kan vi se på flere lag med avisa Nidaros og prospektkort fra denne tida. De var gjemt bak panelborda. Slikt stoff

var greit å ha til isolasjon. Arnold Øvergård sto for den siste restaureringa.

Etter Per vart det dattera Inger og etter hvert Einar Lein som bodde i den gamle stua. Tida gikk. Vel inne i det nye årtusenet vart husmannsstua stående tom. Det hadde gjort jobben sin på Rønningan. Sønnen Per Karstein spurte flere ganger om Museumslaget var interessert i å ha det. Fjerna vi huset, skulle vi få det gratis.

Vi var i tvil om vi skulle slå til. En avgjørelse måtte bli tatt. En lørdag formiddag var vi fire forståegpære som møttes på Rønningan for å ta ei bestemmelse. ”Huff, det va my råtteståkka.” Flere av oss rista på hodet og så temmelig mørkt på saken. Og det vart sagt at huset kom til å ry sammen dersom vi skulle flytte det helt.

En ting er helt sikkert: Hadde det ikke vært for Jakob Foss, ville vi ikke hatt Rønninganstu i dag. Han var optimisten som denne høstdagen i 2001 klarte å overbevise oss andre om at stua var vel verd å ta vare på. Men et gedigent dugnadsarbeid sto for døra. Den samme Jakob har i alle disse seks åra som er gått, vært drivkrafta i dette arbeidet. Sammen med noen trofaste

medarbeidere har han og kameraene til sammen brukt godt over ti tusen dugnadstimer på jobben! En slik innsats står det stor respekt av. Huset er restaurert med en levende omtanke for detaljene og en ærbødighet for alle de som har bodd under dette taket. Med Rønninganstu har museet vårt fått en svært verdifull tilvekst.

Den gamle stua er flytta nærmere sjøen. På nytt har den fått ”auån sin” vendt ut mot fjorden og råsegelbåtene. Her på Prestjordet står den midt mellom de to plassene der den tidligere har hatt grunnmurene sine. Her får vi håpe at huset får en sentral plass i mange år framover og kan fortelle nye generasjoner en svært viktig del av historia vår: Husmennesenes kår.

Rissa Bygdemuseum, året 2008

Av Karl Hernik Moe

Rissa Bygdemuseum har i 2008 stått for to arrangementer. 8. Juni markerte vi sommeråpningen med en «historisk vandring» på Reins Kloster. Først tok Johan Rein og Randulf Søråas oss med på en botanisk vandring i den rike floraen som er utover Reinshaugen. Så, etter en kaffepause, med kaffe og vafler, tok middelalderarkeolog Øystein Ekroll fra Fortidsminneforeningen oss med inn i Reins Klosters interessante bygningshistorie. Den dagen hadde vi 90 besøkende og fint vær.

Søndag 10. august arrangerte Bygdemuseet, i samarbeid med Fortidsminneforeningen, konsert i ruinene på Reins Klosteret. Rissa Kulturskole åpnet kvelden, med utdrag fra Ronja Røverdatter. Så overtok Sissel Kyrkjebø og hennes musikere.

Det ble en vakker kveld, med fint vær og med over 900 til stede. En dyktig «stab» gjorde at dette ble et svært vellykket arrangement, også økonomisk. Takk til Rissa Kraftlag som sponsor.

Styret.

Sissel Kyrkjebø 10. august.
Foto: Karl Henrik Moe

Både Museumslaget Staværingen og Rissa Bygdemuseum vil gjerne ha flere medlemmer. Fyll ut medlemstegningen, klipp eller skriv på eget ark: kryss av! Send til Museet Kystens Arv, 7105 Stadsbygd så formidles det videre.

Navn.....Epost.....

Adresse.....Vil gjerne bli medlem i

Museumslaget Staværingen. Medlemskapet gir rett til gratis eksemplar av juleheftet *Skomskott* og til gratis omvisning på museet når museet er betjent med guide.

Rissa Bygdemuseum. Medlemskapet gir rett til gratis eksemplar av juleheftet *Skomskott* og til gratis omvisning på museet når museet er betjent med guide.

Ta gjerne kontakt på post@kystensarv.no eller på tlf **73 85 55 60** for å melde deg inn. I 2008 koster medlemskapet **kr. 150,-** pr medlem, **kr 200,-** for familie og **kr. 300,-** for institusjoner.

Gamle bilder fra Stadsbygd og Rissa

Av Redaksjonen

Øverst t.v.: Stadsbygd Herredshus, 1953.

Øverst t.h.: Askjem Skole, 1961.

T.v.: Stadsbygd Teglverk, 1953.

Nederst: Stadsbygd Meieri og Handelslag, 1953.

Øverst: Rissa Meieri og Handelslag, 1953.

I midten: Kvithyll, 1961

Nederst: Åsly Skole, 1965.

Alle bildene er hentet fra Historisk Bildearkiv, Rissa kommune

Fiskere fra Stadsbygd deltok i flere fiskerier

Av Sverre Bakken

Vinterfisket etter skrei har alltid vært den viktigste sesongen for fiskeriene her til lands.

Etter forrige århundreskifte ble det en omstrukturering. Lofotdrifta fra Stadsbygd opphørte – for en tid. I året 1912 avsluttet de siste seilbåtene dette fisket. Etter 10 år i Gjæslingan brøt Isak I. Vemundstad opp der og tok til på nytt i Lofoten med en 40 fots motorskøyte (Elida).

*Motorskøyta "Elida"
Foto: Bygdealbumet*

Årsaken til den nevnte omstrukturering var ikke at fisket slo feil. Fisken og silda var der, men man kunne ikke være stedbunden.

Dekkede fartøyer med motor måtte man ha. Dermed var det klart at mange "la opp". Det ble for store investeringer for de fleste. Folk tok til å interessere seg mer for jorda. De som hadde brukbare eiendommer ble gårdbrukere på heltid, og så var det Amerika som lokket. Men noen fortsatte i sitt gamle yrke. De ble fiskere på heltid. Hva drev disse med utenom vintersesongen?

Feitsildfisket var det viktigste; det foregikk fra juli og utover til jul, men dette fisket er kjent for de fleste. Derfor tar vi for oss, i denne artikkel, de fiskerier som er mind-

re kjent, hvor fiskere fra Stadsbygd deltok.

Sommeren var den tid med minst muligheter for fiskerne. Men vi hadde laksen og noen rustet ut for ekspedisjoner til Helgeland, men sluttet der etter noen år og begynte på hjemlige trakter (Byneset).

Noen båter driftet med laksegarn utenfor Agdenes. Mye nattevåk og liten anledning til å være hjemme var nok en vesentlig årsak til at de sluttet med dette fisket.

At staværingene fulgte godt med i det som foregikk innen fiskeriene er det ingen tvil om. De var jo av de første i Lofoten (1806). Derfor ble staværingene fellesnevner for alle som var hjemmehørende sør for Namdalen. Mindre kjent er det at noen herfra forsøkte seg på Haltenbanken om sommeren. De drev "Havbrua", som de kalte det, etter lange og brosmes. Det var relativt små båter de hadde i 1830-årene; da det gikk galt med en ble det et opphold inntil de fikk bygd større lofotbåter. Da forsøkte de seg igjen.

Gerhard Hansvold (1866-1950), en uforferdet fisker i sin tid, hadde en mindre listerbåt, "Valkyrien", som han var der ute med. Siste turen fikk de sydvest-kuling, men klarte så vidt "å stå han opp" til Halten.

Det var en fuktig seilas. En matkiste de hadde stående i framrommet flaut, fortalte Gerhard, og han la til: "Bankdrift er ikke noe for mindre båter". Isak Vemundstad (1866-1943) drev også bankfiske med sin 40 fots motorskøyte noen somrer.

Fiskerne forsøkte seg også for frøyaværingene. Da i hovedsak etter sei om sommeren. Den var det mye av, men elendig pris på den. Noen staværingene hadde Kya som "base". Kya er på kartet bare en liten "fluaskitt" utenfor Frøya.

Eldre fiskere som er kjent der ute, kan bekrefte at vi har navn som Staværingskeila og Rissværingkeila. Det var på sommers tid de hadde tilhold der, for havn i ordets forstand er det ikke i de nevnte keilene. I dårlig vær går storhavet over alt sammen der.

Etter opplysninger vi har antar vi at det var i midten av 1800-tallet at Staværingene kamperte der ute. I den senere tid (1912-1918) kom fiskere fra

*Isak Vemundstad
Foto: Bygdealbumet*

”indre grend” i Stadsbygd under fiske i nevnte farvann i samkvem med folk fra Vågøya på yttersiden av Frøya, noe som førte til at flere fiskere fra indre Stadsbygd hyrte seg med båter derfra. En av disse, Torger Sagberg, var i flere år hovedsmann på en av båtene fra Vågøya.

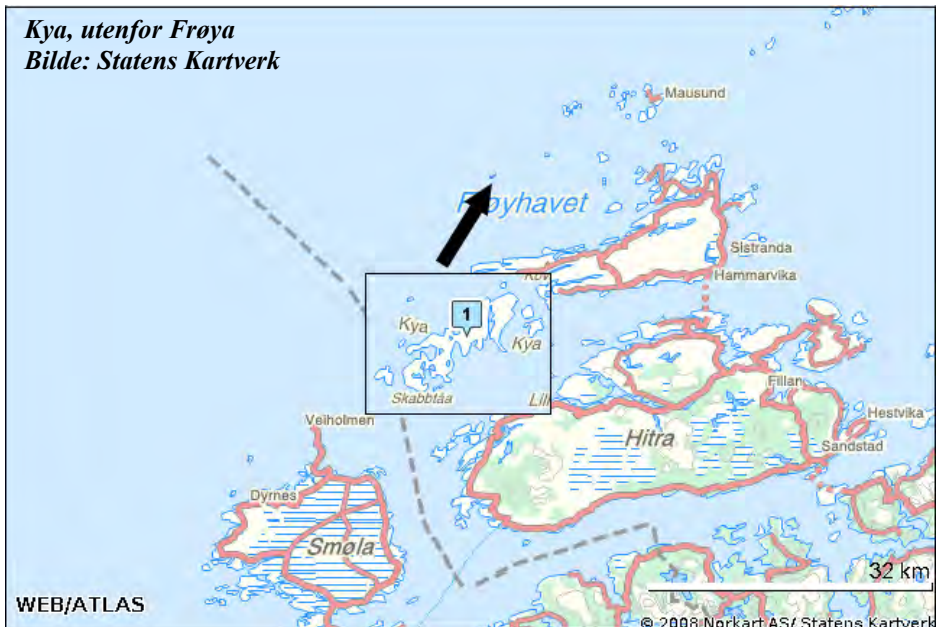
De driftet for Kya hvor det da var kommet molo og dermed brukbar havn. Etter noen år sluttet de der ute sikkert nok fordi det var bedre forhold i Sør-Gjæslingen.

Hvilket år Kristian Hårsaker leide motorskøyta ”Sjøskum” av Stok-sund er ukjent, men antar det var omkring 1920. De driftet med juk-sa og delvis med line. Resultatet ble ”sånn midt i laget”. Kristian, som var en uforferdet fisker, forsøkte seg også på bankdrift. Han fortalte at på tur inn fra havet klatret han opp i riggen for å få øye på Slettringen fyr. Dette tilsier at de var på tur inn fra Frøyabanken.

Halten var rissværing- enes fiskevær

Halten var i sin tid det største fiskeværet i Sør-Trøndelag. Den lange øyrekken som strekker seg fra Titran i sør med paddemark og ureint farvann opphører ved Halten. Vi får relativt rent hav med grei innseiling fra havet. God havn

*Kya, utenfor Frøya
Bilde: Statens Kartverk*

er Halten velsignet med etter at moloene kom. De siste i 1930-1940 årene. Stedet var begunstiget med både fiskarheim og sykestue med sykesøster inntil 1930-årene. Olava Dahle fra Rissa var sannsynligvis den første sykesøster i Halten.

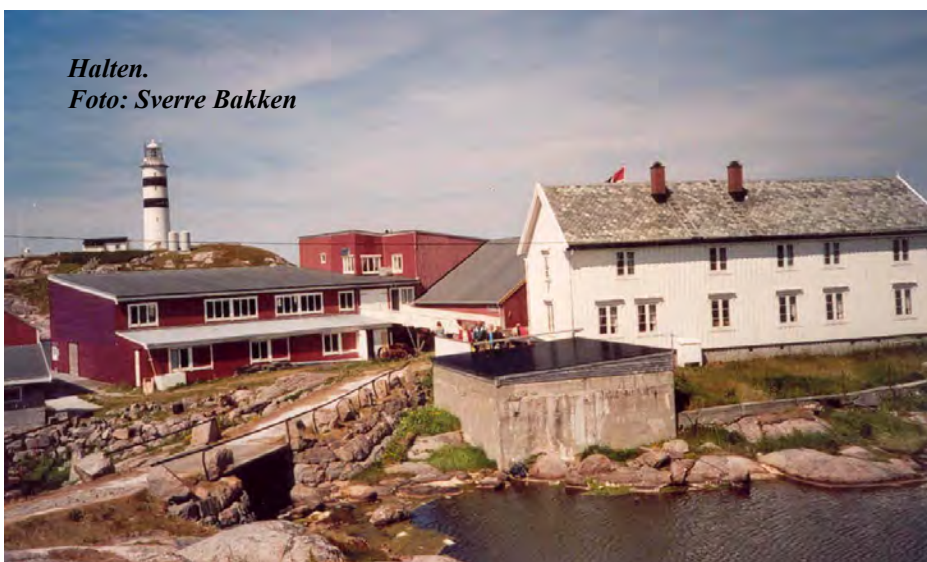
Fiskerne fra Rissa/Reinsgrenda etablerte seg på Lundøya i Halten. Lundøya ligger på nordsiden av Havsundet. Der hadde rissværingene rorbuene sine. I hele Frøya-regionen var disse rorbuene den siste utpost mot nord og storhavet. Havneforholdene var ikke av de beste ved Lundøya, men vi har ikke hørt at det ble noen skade på båtene deres. Noen av fiskerne benyttet rorbuene også under seifiske om sommeren. I flere år hadde de med kokk- jenter under vin-

terfisket. Disse likte seg godt på den ensomme utpost. Diskotek og pub'er var ikke oppfunnet ennå... Fra midten av 1930-årene ble ikke rorbuene benyttet mer, og 30-40 år senere fantes intet igjen av dem, bare en grønnfleck i terrenget. Sigrid Myran Bakken, f.1906, var kokke i Halten i 5 vintre (1925-1929). Hun har gitt verdifulle opplysninger fra tiden der ute.

Staværingene først med garn i Bjørnør

På et pensjonisttreff kom undertegnede i prat med Tormod Sundet fra Sandviksberget (lokalhistoriker). Han kunne fortelle at fiskere heimehørende i Stadsbygd hadde rorbu på Strandholmen i gammel tid. Strandholmen ligger straks utenfor der riksveien går i dag og den er nu landfast med molo. Disse fiskerne driftet med garn og de kalte seg for Vemundstad...

Garn var ikke tatt i bruk der oppe ennå, men når staværingene kom fikk de innblikk også i denne redskapstypen.

*Halten.
Foto: Sverre Bakken*

På spørsmål om han visste omtrentlig årstall, antydet han 1850-1860 årene.

Også til Sklinna dro båter på sommerfiske.

Einar Holten (1905-1997) hadde god hukommelse, og dermed bidro han med verdifulle opplysninger både fra sin egen tid og ifra sine foreldre og besteforeldre. Einar kunne bl.a. fortelle at 2-3 båtlag dro til Sklinna på sei/sommerfisket.

Dette foregikk mens det var fast bosetting der ute, for de bodde på land hos en familie der. Det var fast bosetting på Sklinna inntil omkring år 1900. ”Sivert Bakken, som var med på denne ”ekspedisjonen”, fortalte meg dette”, sa Einar.

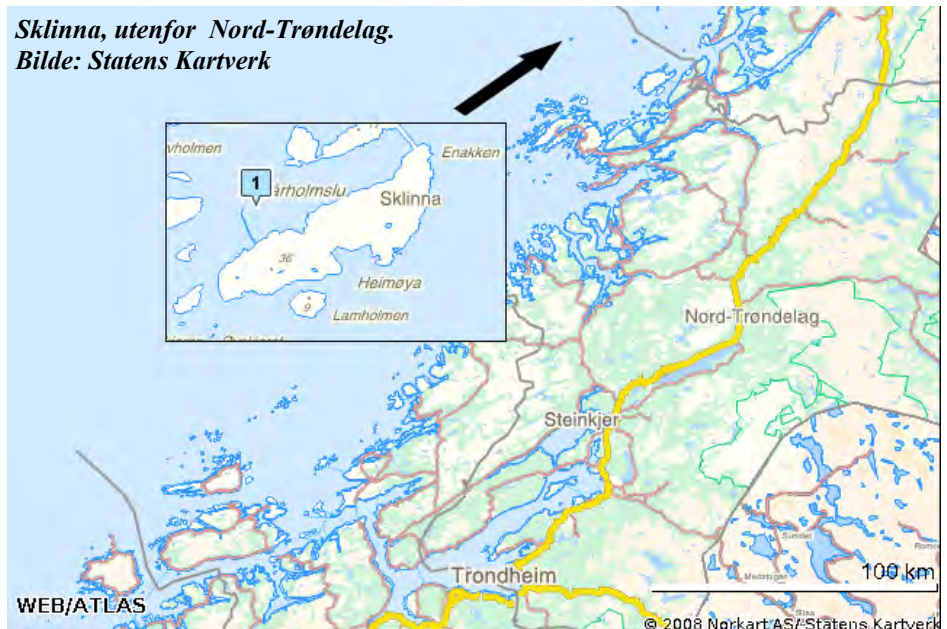
Man kan undres over og stille seg spørsmål: - Hvorfor dro de så langt? De hadde jo sei på nærmere trakter. Det var kanskje eventyrlyst med i bildet? Det var sikkert nok interessen for å sette seg inn i forholdene der de ikke hadde vært før.

Det er enda noe som må nevnes fra denne turen. På heimvei overnattet de på Kya. Altså Kya på Folla som består av en mindre holme langt til havs. Det må ha vært sjelden så godt vær, med smul sjø.

Kan nevne at undertegnede drev seinotfiske der i fem sesonger og på den tid var det neppe en eneste dag man kunne ro i land der uten risiko.

Men de her omtalte karene, da de fôr på sin ”oppdagelsesreise”, dro båtene sine opp på skjæret/holmen hvor fyret står i dag. Dette tilsier at det ikke var lofotbåtene de brukte.

*Sklinna, utenfor Nord-Trøndelag.
Bilde: Statens Kartverk*

Gamle notater

Nils Brødreskift tok vare på sin notisbok hvor han under vinterfisket i Sør-Gjæslingan fra 1914 til 1917 noterte ned beløp for salg av fisk og biprodukter samt lagets/båtens utgifter. Boken er i hans etterkommeres eie.

Et lite utdrag: I 1914 lå kiloprisen på 13 til 14,5 øre for fisken. Året etter er det ikke noen eksakte tall å finne. For sesongen 1916 var kiloprisen litt høyere enn førstnevnte år. Brutto fangst var kr.2.992,-. Ikke så dårlig på 3 mann, som mannskapet på listerbåten besto av.

For 1917 viser notatene at kiloprisen var 35 øre pr. kg, og leveren ble betalt med 1 krone literen. Samme pris på leveren som for ti år tilbake. Det var nok krigen (1. verdenskrig) som bevirket at prisene lå på et såpass høyt nivå.

Prisene sank igjen senere med et unntak for året 1925. Dette året ble det, ifølge notat fra et kjøpefartøy heimehørende på Hitra, betalt 70 øre pr kilo. Deretter sank prisene igjen.

I året 1931 var kiloprisen nede i 7-

8 øre. Gikk sakte oppover og i 1938 fikk vi Råfisklaget med mere stabile priser, men ennå i 1948 lå prisen på 28 øre kiloet for torsk.

Utdrag fra gamle oppsynsprotokoller under Lofotfisket

Lofotfisket kom i gang så tidlig som først på 1800-tallet fra Stadsbygd. I 1850-1860 årene var driften i god gjenge. Fra Rissa visstnok bare et par båter. Da det gikk galt med den ene av båtene derfra (1848), ble ferdene innstilt noen år.

Utskrift fra Oppsynets protokoll viser følgende båter fra Stadsbygd prestegjeld i 1865: 29 båter med 135 mann. Derav 22 båter med garn, 5 med juksa og 2 båter med line. Fra Ørlandet samme året deltok 59 båter, derav 1 båt med garn... Vi forholder oss fremdeles til 1865. Gjennomsnittlig utbytte på de 20.800 fiskere som deltok var 63 spesiedaler.

Lofotbåtene var små med lasteevne på ca. 30 tønner og

3 manns besetning. Senere, i 1870-årene rustet de ut større båter, med 6 manns besetning og lasteevne opptil 100 tønner (Den siste Viking).

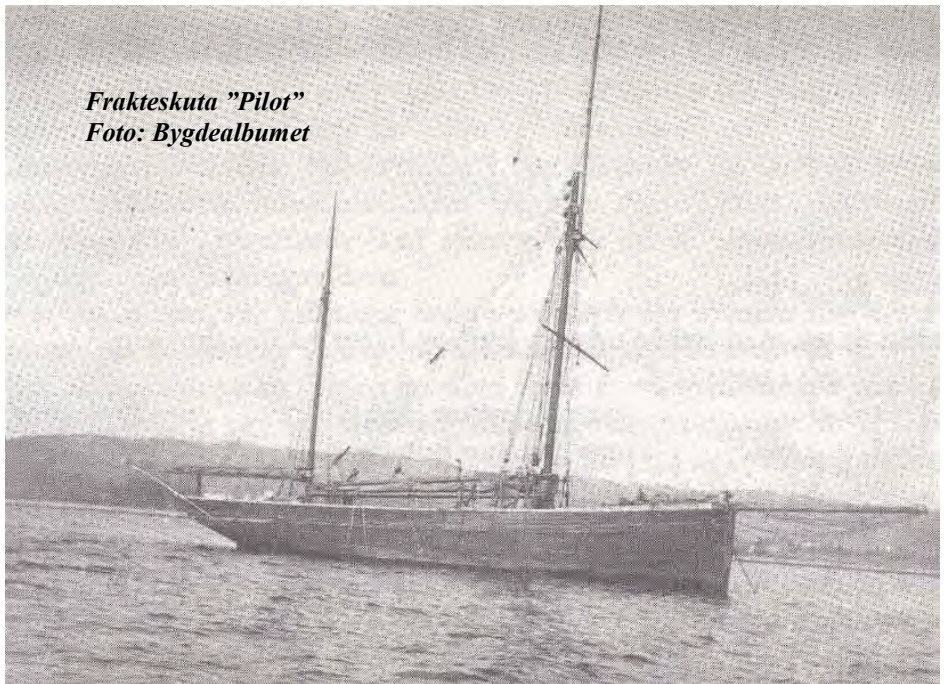
På det meste var det 33 båter fra Stadsbygd, 16 fra Rissa, derav 5 fra Reinsgrenda og 13 i Hasselvika, samt et par båter fra Lensvik.

Dette var sannsynligvis i året 1878. Året forut foregikk det et rikt fiske med en gjennomsnittslott for garnbåter på 640,- kroner pr mann med opptil 1700,- kroner for de heldigste. Til tross for brukbart fiske også i 1881 søkte 6 båter herfra til Veidholmen, men utbyttet ble dårlig.

Lensmann på straffarbeid

I året 1859 fikk Lofoten sitt første seilende oppsyn. 4 skøyter fra Brettesnes til Lofotodden. Så sent som i 1775 var linefisket forbudt i store deler av Lofoten, men man så gjennom fingrene med at forbudet ikke ble respektert. Til og med lensmannen i Vågan drev linefiske med egen båt.

Han ble dømt til ett års straffarbeid på Trondheims festning. 145

Frakteskuta "Pilot"
Foto: Bygdealbumet

andre fikk harde bøter. I 1778 ble det gitt grønt lys for linebruk. Først i 1816 ble garn akseptert.

Oppsynssjefen: Alkoholen under fiskeriene

Et utdrag fra boka til Hans Bjørnstad, oppsynssjef under lofotfisket gjennom en mannsalder:

"Alkoholen under fiskeriene har ikke vært noe stort problem. Jeg vil ikke si at jeg aldri har sett en full fisker – det ville være litt av en overdrivelse. Men det har vært sjelden. Kom det en full mann ned-

over gaten, kunne vi være nokså sikre på at det var en av byens/ fiskeværrets egne folk. Og bråk har fiskerne like sjelden laget. De kommer ikke til Lofoten for å drikke seg fulle og lage til tull. De kommer for å fiske. Dessuten er arbeidet så hardt, dagen lang og natten kort – at det blir ikke overskudd til noe mer."

Arbeide og hvile

Vi bør ha hvile svarende til vort arbeide. Folk, som fører et stillesittende liv, maa ta sig tid til at færdes i frisk luft hver dag eller til idræt, gymnastik. Idræt maa ikke drives til overmaal; mange har faat en svak helse, fordi de ikke har øvet sig opp litt efter hvert (træning). Det gaar da især ut over hjerte og lunger. For et voksent menneske regnes vanlig 7-8 timers søvn for at være nok, gamle folk trenger mindre, barn derimot mere, 9-10 timer. Forlitet søvn gjør en blodfattig og nervøs.

Fra "Soldatens bok", utgitt i 1914

Iver Bergdals Færing

Av Kjeldrun og Martin Dragsness

Museet Kystens Arv mottok en gave fra Kjeldrun og Martin Dragsness høsten 2006. Det var Per Weddegerde v/ Sunnmøre museum som oppretta kontakt mellom givere og mottaker da båten først var oppbevart der. Det er en svært interessant båt som tydelig har hatt gode segle-egenskaper. Båten skal inn i den nye båthallen som vi håper blir bygd i løpet av de neste fem årene.

Iver var født i Berdal, i Snillfjord kommune den 18/4 1903. Der vokste han opp i et miljø med gårds- og skogbruk, jakt, fangst og fiske.

Færingen. Foto: Hilde Murvold

Etter konfirmasjonen var han i noen år mannskap på fraktebåt, og ved var bl.a. et produkt som ble solgt og fraktet dit det var behov for brensel, på "Trøndelagskysten". Det var i denne perioden Iver kjøpte færingen.

Iver giftet seg med odelsjenta, Ellen Hafsmo, på den yste Hafsmogården i 1927, og flyttet over fjorden fra Berdal til Hafsmo. Ivar var døpt med etternavnet Berdal men skiftet til Bergdal da han flytta til Hafsmo.

Vi vet at Iver eide færingen før han ble gift, og den ble bl.a. brukt når han tok turen over fjorden, for å besøke sin kjære Ellen.

Iver fortalte at det var en god seilbåt, og han var rask til å sette seil når det var bær.

Han fortalte om en av sine raske seilaser fra Hafsmo til Kyrksæterøra. Datteren Kjeldrun (2-3 år

gammel) var syk, og det måtte hentes medisin fra legekantoret på Kyrksæterøra. Seilturen til "Øra" gikk unna på 1 time.

Ellers ble båten brukt når det skulle handles. Da var det Ytre Snillfjord, Storoddan og Kyrksæterøra som var de mest aktuelle mål. Korn skulle fraktes til mølle og her vekslet de mellom mølla i Berdal og mølla på Sunde. Sundemølla var særlig god på havre.

Båten ble også i noen grad brukt til å skaffe matauk fra sjøen, med forskjellige fangstredskaper, slik som garn, pilk og dorg.

Iver døde 13/1 i 1990. Når løsøre skulle fordeles ble det Kjeldrun (min kone) som arvet båten. Dermed kom den til Ålesund.

Båtens alder er vi usikker på. Vi vet at Iver eide båten i 1925, men ser ikke bort fra at han kanskje kunne ha anskaffet båten 3 – 5 år

før, altså 1920-1922. Kjeldrun hadde oppfattet at Iver hadde kjøpt båten ny, og at han var den første eier. Dette har vi ikke noe bevis for, da det kun baserer seg på hukommelse i forbindelse med hendinger Iver har fortalt fra sin ungdom.

En fagmann som besøkte båten observerte at der det fantes igjen gammel søm var det brukt en type roer som ikke var vanlig etter år 1900. Om båtbyggeren har hatt et forholdsvis stort lager av roer eller om færingen ble bygd allerede før århundreskiftet vet vi altså ikke. Hvis det siste er tilfelle var det en brukt færing Iver kjøpte.

Vi er glade for at Museet Kystens Arv vil ta vare på båten og den lille biten av kysthistorie som omfatter Ivers færing fra Snillfjord.

Iver i samtale med sin yngste sønn. Iver var til daglig en munter og glad person, og for oss er dette bildet en "typisk" Iver. Foto: Privat eie

*Iver var min gammelonkel, bror til morfar
Johan K. Berdal.*

*Jeg husker Iver godt fra oppveksten og tu-
rene til Berdalen i Snillfjord.*

*Selv vokste jeg opp i Ila i Trondheim, og
det var litt av et eventyr å få komme til
Berdalen om somrene, hvor tiden på
mange måter hadde stått stille. Her malte
de kornet selv, hadde smie og snekker-
verksted og var sjølhjulpne med det meste.*

*Min mor hadde sju søsken, - ei søster og
seks brødre. Vi hadde ikke bil selv, så vi
satt på med en av onklene mine når vi
skulle til Snillfjorden. Turen gikk forbi
Gagnåsvatnet og Våvatnet ned til Ven-
nastranda hvor min morfar lå klar med
robåt.*

*Derfra ble vi rodd inn til Berdalsbugen
hvor vi gikk iland. Derfra var det heste-
skyss opp i dalen. Her lå det tre gårder
idyllisk til på oversida av Berdalsvatnet.*

Gjennom dalen rant elva «Bera».

*Jeg minnes de gangene Iver kom på besøk.
Det var en stor opplevelse for oss bygutan
å sitte å høre på alle historiene som ble
fortalt utover kvelden og til den lyse mor-
gen.*

*I loftsgolvet, over hver ovn, var det ei lita
luke vi kunne åpne forsiktig. Den ble brukt
for å få varmen fra ovnene opp til sove-
rommene. Her lå vi og lyttet med blanke
øyne til alt som ble fortalt nede i stua. Det
var gamle historier som ble fortalt om og
om igjen. Det var en trolsk og tidløs stem-
ning over det hele.*

*I ettertid har jeg tenkt at det måtte ha vært
slik de gamle norrøne sagaene ble fortalt
og ført videre i slektsledd.*

Bent Rørvik

Advent

Tekst: Sigurd Muri

*Nå tenner vi det første lys
alene må det stå.*

*Vi venter på det lille barn,
som i en krybbe lå.*

*Nå tenner vi det andre lys,
da kan vi bedre se.
Vi venter på at Gud, vår Far
vi gi sin sønn hit ned.*

*Nå tenner vi det tredje lys,
det er et hellig tall.*

*Vi venter på at kongen vår
skal fødes i en stall.*

*Nå tenner vi det fjerde lys,
og natten blir til dag.
Vi venter på en frelsermann
for alle folkeslag.*

Listerbåten ”Skarven”

Av Einar Borgfjord

Listerbåten ”Skarven” er den fjerde listerbåten som er bygd her nede ved Prestelva.

”Skarven” er 28 fot.

”Æ døpe dæ Skarven!” Hilde Murvold kaster øl i båten. Bak henne står Aase og Kristoffer Botn, Einar Borgfjord, Kenneth Bjørkli og Lars Movinkel. Foto: Ivar Soknes

Utgangspunktet for den båten er listerbåten ”Kaura” som ligger på Utro i Roan, men ”Kaura” er mindre og mye smalere bak. Vi har lagt inn to bordganger mer i ”Skarven”: ett i kjølen for å få et dypere kjølskjær – og ett i sida for å få båten drygere bak. ”Skarven” er 1 1/2 fot lenger enn ”Kaura”.

”Skarven” tar seg lett gjennom sjøen Foto: Kristine Borgfjord

”Skarven” er bygd i gran og furu, rigga med gaffelrigg, klyver, fokk og storsegel. Den har en 20 hk Yanmar som hjelpemotor. Båtbordmaterial er henta fra Meldal, mens

røtter og greinkrok er hugget lokalt. Alt arbeidet er gjort på båtbyggeriet unntatt seilmakinga.

Båten ligger til vanlig på Otnesbrygga i Halså kommune. Eierne er Aase og Kristoffer Botn.

Båten ble døpt ”Skarven” i fjæra på museet 8.juni 2008, og gudmor var Hilde Murvold. Båten ble døpt i heimebrygga øl. Det var Solrunn Pedersen som sto for det særst gode ølet. Hun bor på Valsøybotn og har god greie på kystkultur.

Båten fikk også en skvett øl kastet ombord i båten. Bakgrunnen for dette er i følge en informant Jon Godal snakket med. Han fortalte at: ”Båten skal ha det!” Godt øl ble derfor skvetta opp i båten.

Listerbåten har blitt en populær turbåt. Den er funksjonell med lugar, motor og godt med sitteplasser.

”Skarven” er, som båtbyggerne har sagt, ’En ekstra gild båt’ Her foregår prøvesegling på Trondheimsfjorden. Foto: Borgfjord

Einar Borgfjord og Lars Movinkel i ”Skarven”

Her ser vi litt av interiøret på båten.

Foto: Ivar Soknes

Slått over bord på Hustadvika

Av Sverre Bakken

Det er seinhøstes først på 1920-årene. En engelskutter for full seilføring er ikke noe uvanlig syn på den tiden. Ganske rolig på leia, et par fiskebåter som ligger og drar garn passeres. Disse har motor, men ”Pilot”, som er navnet på seilkutteren, har ikke motor, enda. Den ble innkjøpt til Stadsbygd for et par år siden av Andreas Fenstad (Iversen) som også er skipper ombord.

Denne kutteren er på ca. 65 fot med en lasteevne på 70-80 tonn. Engelskmennene brukte slike båter i sin tid på makrellfiske i Nordsjøen. Etter hvert ble mange av dem solgt til Norge. Disse båtene var ganske dyptgående og dermed tung i siget og gode sjøbåter samt gode seilere.

Andreas, skipperen, er i sin beste alder. Sjøen har vært hans virke siden han ble konfirmert og tok sin tørn på lofotfiske om vintrene. Han er blitt godt kjent på leia; sjelden han bruker kart.

I vinterhalvåret er det lite nattseilas med båter av denne kategori. De tok havn og ”Pilot” hadde ligget et par døgn i Harøysundet i påvente av bedre vær over Hustadvika da de tok laust i grålysningen. De kommer fra Bergen hvor de har losset tørrfisk for andre gang i høst fra Mølnarodden i Vest-Lofoten.

Nordover har det vært stykkgodslast til forskjellige steder. Denne gang for Trondheim.

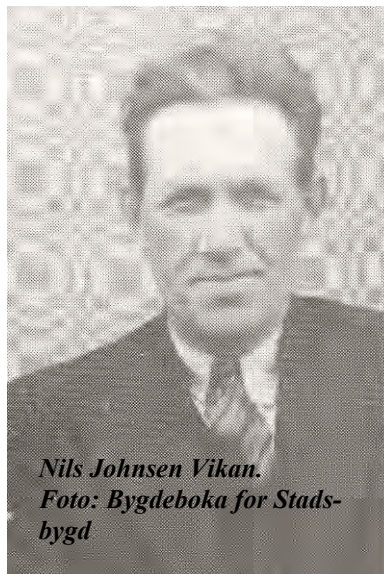
Mannskapet hans Andreas er to unge karer ”fra den Indre Grend” i Stadsbygd. Nils M Vikan (Vikabakken), f.1895-d.1966, og

Nils Johnsen Vikan, f.1902-d.1984. Førstnevnte har 6-7 års erfaring som fisker, og Nils Johnsen er også fullbefaren på sjøen.

Skipperen har merket seg at det er han som er mest handsterk av dem; både under lasting/lossing og ved håndteringen av seilene.

Etter at denne turen er unnagjort tar vi fri en stund. I fjor kom vi oss ikke heim til jul heller, tenker Andreas der han står til rors. Han kom nettopp opp fra lugaren etter å ha tatt en matbit og kaffe. Nu er karene nede.

Det går ganske friskt nordover.

*Nils Johnsen Vikan.
Foto: Bygdeboka for Stadsbygd*

Har nu passert Kvitholmen fyr. Den sør-østlige brisen som har vedvart i hele dag, frisker på og dreier til sør-vest med god trekk i lufta. Karene er kommet på dekk og skipperen gir ordre om å ta ned storseilet, som de klarte å beslå. Mesanseilet får de også ned.

Nu øker vinden til storms styrke. Under basketaket med mesanseilet får Nils Johnsen et kraftig slag av det og går over bord. Heldigvis har han pikfallet/ nedfiringstauet i ne-

ven.

Der hang han – slipper ikke taket... Utrolig nok klarer han å få tak i tauet med andre handa også. Ikke hvem som helst som har klart dét! ”Han flintret bortover sjøen, etter skuta. Et syn jeg aldri glemmer”, sa Nils Vikabakken da han fortalte dette, en mannsalder etterpå.

Hvis han mistet taket var han redningsløst fortapt i dette været, midt på Hustadvika. Dette forsto selvfølgelig han som hang i tauet også! Etter at han hadde surret ratet, kom skipperen bakover og ved felles anstrengelser fikk de Nils om bord. Han hjalp til selv med å entre over rekka. Tauet, som hadde berget livet hans, satt fast i hendene på ham, som krampaktig ikke slapp taket. Måtte ha hjelp til å få rettet ut fingrene.

Det viste seg at tauet hadde skåret seg inn i kjøttet inni hendene, Men – hvem tenkte på slikt. I sådant vær måtte enhver passe sitt, der de seilte for bare fokken inntil denne revnet. Så seilte de for bare riggen en tid. Mulig vinden løyet noe? Da heiste de klyveren for å få bedre styring på skuta.

Heldigvis dreide vinden mer mot vest og dermed klarte de å ta seg inn til Kristiansund hvor de ankret opp. Av forståelige grunner var ikke Nils full arbeidskar, men fåtallig mannskap som de var måtte han yte det han klarte med hendene inntullet i noen gamle håndklær...

Omsider fikk de skiftet klær, for det var ikke bare han som hadde vært utabords som trengte til dét. De fikk ikke tid til å ta på seg

støvler og oljeklær noen av dem, før stormen satte inn. Nettopp dette berget livet til Nils – at han var lettkledd. Nu ”bandasjerte” de så godt det lot seg gjøre med det lille som fantes.

Utrolig nok satte det seg ikke ”iljt” i sårene. Det tok lang tid før Nils kunne holde skikkelig i en kaffekopp igjen.

De var enige alle tre om at denne

hendelsen skulle de ikke nevne med det første. Nok å tenke på for dem som er heime også, om man ikke forteller alt. Nils ble selvfølgelig spurt om hva han hadde vært borti med hendene? ”Æ va litt uheldig når æ skoill læmp en tung kasse,” svarte han.

Det ble ikke flere turer dette året. De skulle ta jula heime i år. Hva tenkte Andreas, skipperen da han John Vikan kom med hest og hen-

ta karene og ”pargaset” deres uti Røbergshavna etter at ”Pilot” ble fortøyd og gjort klar for en tids opplag? Kanskje noe sånt: ”Det ha vorre tungt å komme heim med en mann for lite.”

Fembøring under bygging

Av Einar Borgfjord

I løpet av sommeren 2008 var vi så heldig å dra iland en kontrakt på bygging av en åfjordsfembøring. Vi har også byggeoppdrag på ei sørlandsnekke og noen færingar. I tillegg er det lovt å arbeide på bygdas båt ”Nelly” så snart vi har kapasitet.

En takk til Gunnar Brødreskift som var forståelsesfull da arbeidet med Nelly ble utsatt nå i september pga fembøringen. Men vi skal gjøre en innsats om ikke så lenge. Jeg har forstått det slik at museet også arbeider for å skaffe enda flere penger til ”Nelly” i ventetida. I tillegg til at fembøringen Munin, som ble bygd 90-91, trengte plutselig også en reparasjon. Den hadde et ublitt møte med et brukar som gjorde at alle bordene på styrbord side frem må skiftes.

I løpet av året 2008 fikk enda en båtbyggerlærling fagbrev. Denne gang var det John Erik Hegge som fikk godkjent fagprøven som var reiset på en spissbåt. Vi fikk også levert en ny listerbåt, en livbåt (til

D/S Hansteen) og 2 båter til Jekta Pauline.

Vi har også begynt å bygge lokale spissbåter. En kopi av en åfjordsgeit ble levert til et fjellvann ved Røros, og en kopi av en nordmørsgreit ble levert til Aure. I tillegg har vi reparert museets skeiser, vært i skogen etter material og levert en god del årer.

Undertegnede var også en tur på seminar i Oslo for å legge fram forslag til endring i opplæringsloven for trebåtbyggere. Etter reformen (Kunnskapsløftet) er det lite praktisk læretid i forhold til vanlige teoretiske fag som samfunnsfag, norsk osv. Framtidas trebåtbyggere må ha mer praktisk bygging i opplæringa dersom de skal bli gode. Det er også et mål at tra-

disjonsbåtbygging blir et eget fag.

Vi er nå 2 trebåtbyggere ansatt på museet, Kenneth Bjørkli og meg selv. Vi har en båtbygger i permisjon i tillegg. De to lærlingene, Marius Langeland og Lars Halvor Movinkel, blir ferdige henholdsvis i 2010 og 2011. Museet er godt fornøyd med sine

lærlinger. Spesielt artig og interessant var årets statsbesøk fra Irland hvor også det norske kongeparet deltok. Både presidentpar og kongepar virket svært interessert i trebåtbygging. Kontakten med Irland skyldes den gamle båttypen Drontheimer (uttales: drånfm) som ble eksportert fra Trøndelag til Irland på slutten av 1700-tallet. Museet har vært 2 ganger i Irland og sett på gamle båter. Det var fint at den irske båtbyggeren Bernhard Barr tok turen over hit, sammen med båtforskeren Donal MacPolin, til statsbesøket. Et samarbeid er påbegynt!

Båtbyggeriet var rydda og ordna, og takket være Svein Sørli var det kommet panel på veggene og dør på verktøyskapene. Det stygge vannrøret fra 1989 (forrige kongebesøk) ble også kledd inn.

Vi er i alle fall heldige som får stadige oppdrag. Dette markedet kan snu seg fort. Spesielt hyggelig er det med den nye fembøringen. Det er en stund siden det ble bygd fembøring her ved Prestelva.

Lottkrok og stevner har vi funnet i lokal skog, mens båtbordene kommer fra Meldal. Der sto det en gammel skog som viste seg å være ypperlig til båtsvedmaterial. I høst begynte vi med å sage ut stevn og lott, deretter kom reiset på plass inne i båtbyggeriet. Nå i desember har vi hatt på plass alle bandene og holder på med renningene – ”vi har baina båten” som den gamle båtbyggeren fra Åfjord, Johan Hårstad, sa.

Ordet fembøring er trolig ikke et trøndersk ord. Mange mener at det har vandra sørover fra og hit som et resultat av deltakelse på Vinter-

fisket nordafor gjennom mange år. Når man ser i notatboka til den kjente båtbyggeren Ove Sørvik Bliksås, nevnes ikke fembøring i det hele tatt. Istedet bruker han betegnelsen torskegarnsbåt og/eller læstabåt.

En fembøring har 6-7 rom og laster til vanlig 3 lester (1 lest er 12) – 36-40 tønner.

Vi legger stadig ut nye bilder på museets hjemmeside, www.kystensarv.no, fra byggingen av fembøringen. Alle er også velkommen inn i båtbyggeriet om noen ønsker å se bygginga av båten. Fembøringen er bestilt av en mann i Stavanger og den er lovt ferdig til mai 2009. Deretter blir det seglingstur sørover for å få båten til Stavanger.

Over: Nagling av band. lærling Marius holder på med band nr. 15.

Høyre: "Felling av band". Lærling Lars smører på tjære over bandet.

Takk til alle som har samarbeidet med båtbyggeriet i 2008!

Fembøringen ble brukt til føring av varer og ble fra tidlig 1800-tall også tatt i bruk som fiskebåt - hovedsaklig for drivgarnfiske etter torsk (drifting med garn). Størrelsen ga plass til en "løfting" akter, et hus med køyer for besetningen som kunne være fra 5 til 7 mann. Løftingen kunne settes på land for å gi bedre rom i båten under fiske.

Bojerkirka på Rein

Av Andreas Myran

Utdrag fra foredraget holdt i Reinskirka 27.oktober 2008

En tid etter at Olav den Hellige falt på Stiklestad i året 1030 ble det bygget en trekirke på Nøst. Innsjøen Botn som er sammenbundet med Trondheimsfjorden gjorde det mulig å komme sjøveien til Nøst.

Kirka på Rein, 1963. Foto: Historisk Bildearkiv

I året 1226 gav Skule Bårdsøn Rein til nonnekloster som sammen med en steinkirke ble bygget på Reinshaugen. På Rein var det også en stavkirke for almuen, som gjorde teneste i fleire hundre år frem til 1649 da det ble oppført en ny tømmerkirke som fungerte som kirke for Rissens sogn i Stadsbygdenes Prestegjeld.

Rein var også kirkested for folket i Lensvik fram til 1863 da Lensvik fikk sin egen kirke. I 1963 ble det reist en bauta utenfor Reinskirka til minne om de fra Lensvik, som før 1863 var gravlagt på Rein.

I 1880-åra begynte den 240 år gamle kirka på Rein å bli i en så dårlig forfatning at det ble nødvendig med en ny kirke, og i kommunestyremøte den 24.februar 1883

ble det vedtatt å bygge ny kirke og at denne skulle oppføres på Føll. Det ble en steinkirke med opprinnelig 800 sitteplasser og innvielsen av denne foregikk den 26.10.1888. Da ble gammelkirka på Rein revet og folket i den nedre del av bygda måtte også til Føll på gudsteneste og for å få utført de nødvendige kirkelige handlinger og jordfestelser.

Dikteren Johan Bojer, som hadde fått en god barnelærdom og oppdragelse hos husmannskona Randi Fætten, ble konfirmert i gammelkirka på Rein i 1887, det siste året kirka var i bruk.

Han tenkte mye tilbake på barnedomstiden og kirkeklangen fra Rein og bestemte seg for at hvis han noen gang ble rik så skulle barndomsbygda få en kirke. Han fikk omsider god økonomi og tanken om en ny kirke begynte han å realisere i slutten av 1920-åra. Arkitekt var daværende Domkirkearkitekt Helge Thiis, og Martin Einnan fra Reinsgrenda var byggmester.

Kirka som fikk over 300 sitteplasser ble innviet den 24.august 1932, og etter 44 år uten kirke på Rein, så kunne vi ta i bruk vår nye kirke, som var bygget på samme plass og i samme stil som den gamle, og vi kunne igjen få gravlegge våre døde i nærmiljøet.

Bojer satte også av penger til et fond for vedlikehold av kirka. Alttertavla fra gammelkirka, som var oppbevart i et rom i kirka på Føll fikk sin plass i den nye kirka og Bojer fikk støpt 2 nye klokker som fikk navnet Randi etter hans fostermor og Ellen etter hans kone, som forøvrig døde like før kirken ble innviet. Slik kunne klokkeklangen på nytt høres utover bygda ved høytider og kirkelige handlinger.

Den 4.september 2005 kunne også menigheten motta en stor gave ved innvielsen av et nytt orgel i kirka. Borghild Berg Moses, som var født i 1934 på gården Skårvang som er nærmeste nabo til kirka på sydsiden, utvandret som ung til Amerika. Etter hennes død ville hennes venner, som en takk for hennes innsats for sine medmennsker, hedre hennes minne ved å gi et betydelig beløp, som gjorde det mulig å anskaffe nytt orgel.

Av familier og enkeltpersoner som ellers har gjort en innsats for kirkestedet må nevnes familien Horneman, hvor både fru Marie Horneman og hennes sønn Ebbe Carsten var medlemmer i byggekommiteen. Hornemansfamilien har også til alle tider stillet både uteareal og privat husrom til disposisjon for almuen i forbindelse med kirkebesøk.

Hasselvika fikk sin egen kirke i 1951, men familien Hassel hadde

før den tid bidratt med gaver til gammelkirka på Rein, og Bojer hedret disse familiene ved å bygge en Hornemansstol og en Hasselstol i den nye kirka. I Hasselstolen ble det senere montert et pipeorgel bekostet av Bojer. Skipet som henger under taket i kirken heter "Inga Carina" og er bygget av sjømann John Hassel i 1880.

I Bojers hjem på Fætten ble det i tiden 1886 til 1899 født en søskenflokk på 5 gutter og 1 jente. Alle 5 brødrene reiste til Amerika og bosatte seg der, og den 14. april 1952 var disse på besøk og overleverte en bibel i gave til kirka. Den andre bibelen er meget gammel og er en gave fra Hornemansfamilien.

Lærer Anders Halten, som var 95 år da han døde i 1964, har gitt malerier og tegninger til kirka, blant annet av de 10 prestene som virket i Stadsbygd prestegjeld fra 1809 til 1947. De fungerte i følgende tidsepoker:

1809 – 1829 Hans Nikolai Rønne
1830 – 1835 Lars Jessen
1836 – 1852 Nikolai B. Flood
1852 – 1866 Nathan S. Sten
1867 – 1879 Martin Meyer
1879 – 1886 Christian E. Nicolaisen
1886 – 1903 Johan Carl Frost
1904 – 1917 Lars Andreas MEEK
1917 – 1936 Christen L. Dahler
1936 – 1947 Olav Frid

Når det gjelder de øvrige kirker i prestegjeldet kan nevnes at kirka på Stadsbygd brant ned den 20.10.1837 og ny kirke ble bygget og innviet den 30.07.1842. Hasselvika, som fikk sin kirke i 1951, tok i bruk sin kirkegård allerede i 1912. Ingdalen som var en del av Stadsbygd kommune frem til 01.01.1964, fikk kapell i 1960, men hadde egen gravplass så tidlig som i 1895.

Rissa Songlag, som ble stiftet i 1863, hadde sin første opptreden samme året ved innvielsen av Lensvik kirke. Dette koret hadde i

over 100 år bare 3 dirigenter så disse gjorde en stor innsats i sin lange funksjonstid. Det var Torgeir Halten, deretter hans sønn Anders Halten og senere Erling Ytterås. De to første var begge lærere i Rissa og sistnevnte var sønnesønn av Andreas Hansen Asphaug som var lærer, og som sammen med sin sønn Hans Petter stiftet Stadsbygd Sognlag i Vatgården i 1870.

Mange etterkommere etter disse i flere generasjoner både i Stadsbygd og i Rissa har vært og er fortsatt gode sangere, og har lagt ned en stor innsats for sang og musikk i bygda.

Konfirmanter i Reinskirka 1940

Av Andreas Myran

Bildet fra kirka på Rein er tatt under konfirmantforberedelse i 1940. Martin Kvithyll, som var en av konfirmantene dette året, husker godt at presten Frid brukte å sitte ved et lite bord i gangen mellom benkene, når han underviste. Martin husker også den dagen bildet ble tatt og at de hadde fått beskjed på forhånd om fotografering, slik at de kunne pynte seg litt, noe som også synes på bildet at det er penere kledd enn på en vanlig "prest dag".

Det er jo ikke så mange av de 60 konfirmantene som synes på dette bildet, og de som vi ser ansiktet på kan være vanskelig å kjenne igjen, men jeg er rimelig sikker på at gutten som sitter fremst i benkerad nr 2 forfra er Hermann Åslund, som fortsatt lever i beste velgående.

Konfirmanter i Rissa kirke
1. september 1940

Beret Lovise Kjeldsli, Johanne Fallmyr, Aase Rønning, Magnhild Fætten, Tordis Solli, Hilma Alfri-

da Bjørneraas, Magda Stoum, Oline Alseth, Olaug Skaanøy, Martha Størseth, Astrid Hafeld, Aslaug Flataunet, Anne Martha Stoen, Anna Bedin, Ellen Føll, Elna Sæter, Bjørg Kulvik, Odlaug Høgnes, Alma Søråas, Gudrun Gomo, Marie Foss, Magna Garmo, Sigrun Beathe Dyrendalsli, Dagrun Bergit Størseth, Haldis Brevik, Astrid Serine Sivertsvik, Erna Margrete Nebb, Geira Haarberg, Svanhild Holten, Olga Johanne Sørvik, Oline Ovedia Nyblom, Hermann Kåre Åslund, Oskar Kristian Rognhaug,

Leif Falrø, Sverre Reinsbakken, Martin Kvithyll, Melvin Tormod Kristiansen, Arne Flataunet, Johan Furuseth, Aage Furuseth, Ole Dahle, Johan Olav Dyrendal, Arne Solem, Johan Sjøli, Ivar Føll, Isak Rønning, Thorbjørn Arnold Pedersen, Birger Dyrendalsli, Knut Sund, Johan Henrik Langsæter, Evald Saksvik, Haavard Edvind Kvithyll, Leif Ole Langsæter, Sverre Bue, Isak Selven, Bjørn Buøy, Christian Bentzrud, Skule Brevik, Olaf Sørvik, Gudmund Fladaas

Kilde: Menighetsbladet nr 4: 2000.

*Presten Frid i Bojerkirka
Foto: Bygdealbumet*

”Den Siste Viking” i Kvithyllfjæra

Av Andreas Myran

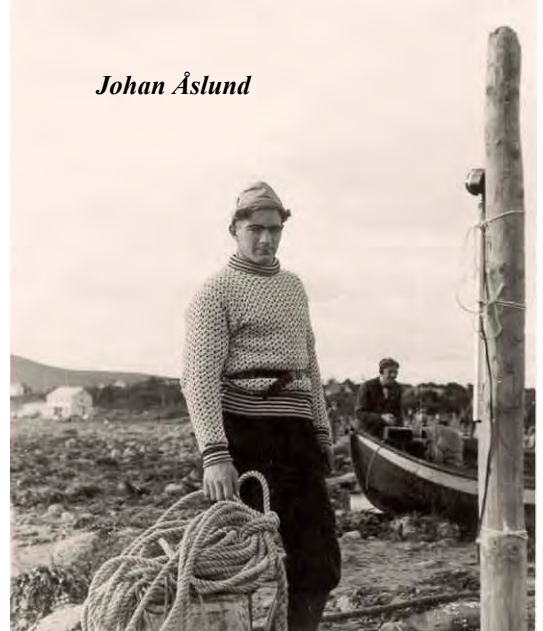
Redaksjonen har fått låne noen gamle bilder fra Oddny og Jon Eiliv Ytterås. En stor takk til alle for lånet! Vi ba Andreas Myran om han gjenkjente noen av skuespillerne som var med da ”Den siste viking” ble satt opp i Kvithyllfjæra i juli 1958. Han har navnsatt bildene samt skrevet en utfyllende navneliste over alle som var med den gangen:

Navn	Født	Død
Gudrun Denstad	4.2.1922	
Magnhild Fættén	23.6.1926	
Johan Åslund	1.12.1923	27.12.1995
Ingemar Floan	4.7.1910	27.11.1986
Johannes Moe	7.2.1914	27.12.1979
Astrid Ålmo	14.12.1921	21.4.2002
Magnhild Ytterås	5.3.1932	
Helga Fallmyr	27.9.1920	
Gudrun Fallin	5.3.1927	
Björg Reinsli Berg	9.1.1925	
Jørgen Buan	30.9.1911	3.10.1993
Jorid Stokkaune Dahle	9.2. 1936	
Johannes Haugen	1.5.1928	31.12.1996
Ellen Berg	26.4.1915	16.7.1969
Kristoffer Rognhaug	6.6.1917	5.7.2005
Einar Fallin	4.8.1915	6.8.1958
Harry Ålmo	14.11.1918	4.8.1993
Ola Dyrendahl	18.4.1934	

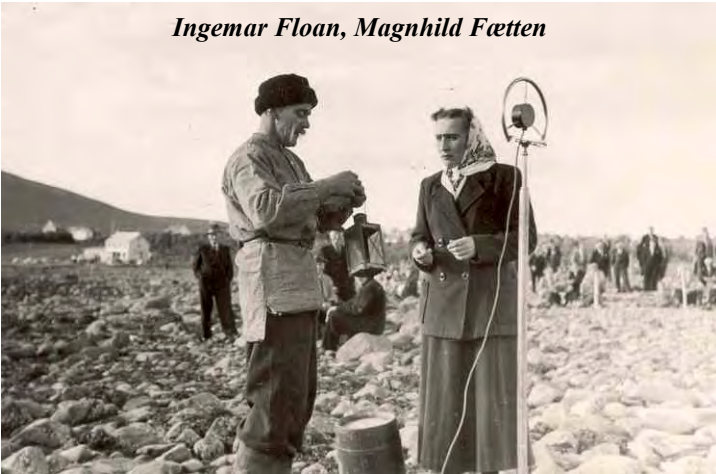
Einar Fallin, Magnhild Fætten, Johan Åslund

Johan Åslund

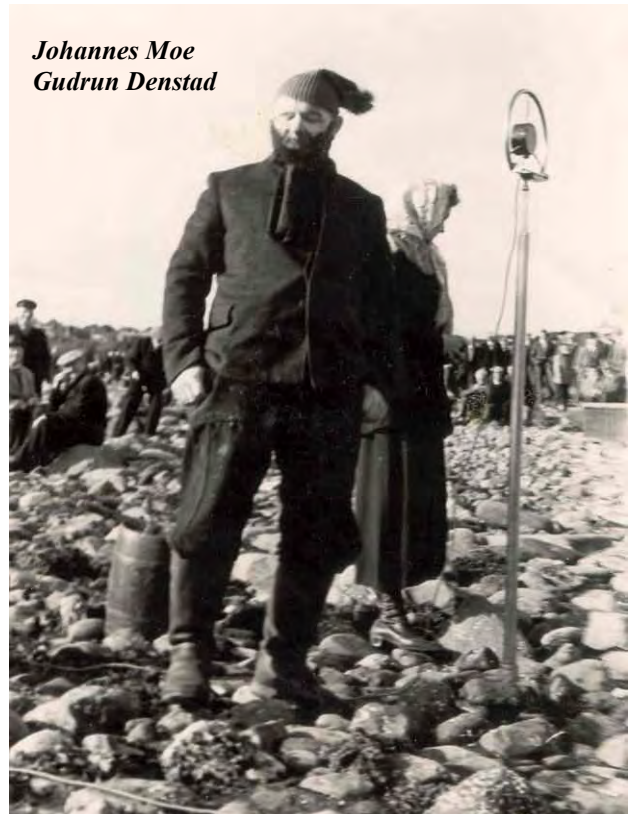
Ingemar Floan, Magnhild Fætten

*Magnhild Fætten
Johan Åslund*

*Johannes Moe
Gudrun Denstad*

Jørgen Buan

*Johannes Moe
Einar Fallin*

Gudrun Denstad, Johan Åslund

En takk til Harald Jakobsen ved Rissa bibliotek, som sendte oss dette bildet.

Hundalsbakken

Av Jakob Foss

Det synges i en kjent sang at ”det e myttji som kjæm fram når snøen forsvinn” osv. Men det kan også sies at det er ”myttji som kjæm fram når trea forsvinn”. Så har nemlig skjedd i Åsbygda i sommer.

På sør-øst sida av Hafsåslia lå en gang den gamle erverdige Hundalsbakken, godt synlig i lia. I nesten 40 år har den vært gjemt, men ikke helt glemt. Bakken som ble tatt i bruk i 1929, har vært Fosens største hoppbakke. Mange som har vært på tur i Åsbygda i de siste 30 åra har lett etter bakken uten å finne den igjen. Nærmeste nabo til Hundalen, Ole Høvik i Oksvolla, har av mange blitt spurt: ”Hvor er Hundalen?”

Som innflytter kunne han ikke med sikkerhet svare på spørsmålet, da skogen har skjult alle spor. Ole og undertegnede møttes en dag i vår og det ble snakk om hvor bakken var, og om det var sikre spor å finne. Jeg som har gått opp Hundalsbakken antagelig flere hundre ganger, trodde at sikre tegn fortsatt var å finne.

Vi vart fort enige om å ta en tur i lia for å se. Bakkens beliggenhet ble fort bekreftet, da det er tydelige tegn å se, særlig der kulen er en del oppbygd og likeså i ”ovarennet”, tilløpet hvor det er flytta noe masse.

Det ble tatt kontakt med Steinar Kråkmo som er grunneier i bakken, og han ga tillatelse til å hogge ned skogen slik at bakken ble synlig igjen. Brukeren i Oksvolla fikk i gang motorsaga

og startet vedhogst. 10 favner ved ble fort hogd, men det ble bare en flekk i overgangen, og opp til der bakkerekorden var, da det vart slutt på hoppinga.

Da Ole senere på sommeren fikk hjelp av Gunnar Brødreskift, Johan E. Tung og undertegnede med sine motorsager, ble bakken rensket for tre på 2-3 sommerkvelder. Senere på høsten fikk vi hjelp av Otto Askim med vinsjeutstyr, og sammen med Kristoffer Askim med motorsag har vi til nå i midten av november kvista og dratt ned storparten av trea.

Nå er bakken godt synlig igjen, og jungeltelegrafan har gått på bygda, og nå er det mange som undres: Blir det hopprenn i Hundalen igjen? Det gjenstår mye arbeid før så kan skje, men hvis mange nok vil ta ett tak, så er det ikke umulig. Et jubileumsrenn i 2009 er overkommelig hvis det blir nok snø. ”Den som lever får se!”

Det første rennet i Hundalen var 23.-24.februar 1929, og det står å lese i idrettslagets resultatprotokoll at dette var et propagandarenn for Fosen med hopp og kombinert. I klasse 20-32 år vant Per Schei,

Stadsbygd IL med 214,6 p. Han hoppet 30,5 m -34,5 m. Nr. 2 ble Olbert Schei med 201,0 p med lengdene 30 m – 30 m. Men beste hopper i rennet ble vinneren i klasse 17-20 år: Sverre Børsting, Fjell-Liv med 216, 1 p. Han hoppa 33 m -36,5 m. (Fjell-Liv var idrettslaget i Markabygda.) Lengst av alle hoppet Einar Emmersen fra Melhus som falt på 37 m.

Dette var lange skihopp i Fosen på denne tiden. Bakkene som var brukt før tillot ikke slike lengder. 17 m i Markabakken i 1912, Solemsreina 20-25 m og Bjørnerås-dalen 25-30 m. Nå var jakten på nye lange svev i gang, og allerede året etter hoppet Sigvard Ysland fra Lensvik 40 m i første omgang og satte ny bakkerekord med 43 m i andre omgang. Samme lengde klarte også Sverre Børsting og vårt lags Andreas Blomli, men begge fikk fall. Det ble hvert år populært med nye renn i den store bakken, og mange hoppere fra Trondheimsområdet prøvde bakkene, men bakkerekorden ble stående.

Saubakken, 1924. Fra v. Peter BLiksås, Erlig Askimsdal, Jon O. Bliksås, Johan J. Askim, Alf Halvei, Sigvald Schei, Ole Åsly, Paul J. Størseth, Olaf Helseth, Kristoffer Solemsaune.

Johan J. Fossbakk, Olav E. Finserås, Marius Fossbakk, Leif Schei, Kristoffer Bjørnerås, Bjarne Størseth. Foto: Bygdealbumet

Så – den 24.mars 1932 arrangerte Stadsbygd IL lagshopprenn med hele 17 spreke hoppere til start. Her er resultatet over 18 år:

1. Oskar Hjelman 222,4 p 43,5 m 45 m ny bakkerekord

2. Per Schei 222,0 p 43,5 m 43,5m
3. Arnold Berg 210,0 p 40,5 m 41m
4. Kristian Rørvik 206,9 p 41 m 41m
5. Olav Ersland 200,2 p 39 m 38,5m
6. Andreas Blomli 181,4 p 43,5 m 46,5m med fall

Klasse under 18 år:

Trygve Sand 214,6 p 36 m 34,5 m

Vi blar videre i resultatprotokollen og ser at vinteren 1933 overlevde bakkerekorden på grunn av at sterk vind ødela et renn der mange gode Trondheimshoppere deltok. Det ble ikke forandring før den 24. februar 1935.

Snøen kom ikke før i februar, men det tok ikke mange dagene før spreke hoppere møttes til dyst. Og i resultatet fra rennet står det at Oskar Hjelmens 2 år gamle bakke-rekord fikk fyken etter at Andreas Blomli i første omgang forbedret den til 46 m. I andre omgang hoppet først Peter Wårum 46,5 m og tilslutt Sigvald Schei 48 m. Andreas Blomli vant rennet foran Oskar Hjelman og Sigvald Schei.

Året 1936 ble det igjen arrangert stort Fosenpokalrenn i Hundalsbakken med 60 deltagere. Interessen var stor, vær og føreforhold var på topp. Her er resultatet fra ett knivskarpt hopprenn:

Klasse A:

1. Andreas Blomli 223,8 p
2. Håkon Børsting 220,0 p
3. Jan Halvei 214,0 p

Klasse B:

1. Arne Sterten, Lensvik 224,5 p

2. Olav Tøndel, Lensvik 219,6 p
3. Johan O. Foss 200,2 p

Hopplengdene til de beste var:

Blomli 47,0m 48,5 m

Børsting 47,5m 48m

Halvei 44,5 m 48m

Tøndel 47,5m 48,5m

Sterten 47,5m 49,5 ny bakkerekord

Nå ble spørsmålet, hvem ville passere den magiske 50 m- streken først, og når? I 1937 ble det planlagte jubileumsrennet avlyst på grunn av snømangel. Året etter kom snøen, men dårlig vær, medvind og snøfokk ødela rennet som ble vunnet av Sverre Børsting foran Håkon Børsting og Andreas Blomli. To nye navn dukker opp som nr.1 og 2 i klasse B. Erling Kråkmo vant foran Oskar Tetli. Men så – 7. April 1940, hadde vinden spaknet, og et nytt renn i bakken ble det som skulle bli det siste på 6 år. Erling Kråkmo i junior-klassen vant rennet med hopp på 43 og 47 m.

Vi går inn i resultatboka igjen.

Den 20. Januar 1946 var det stort distriktsrenn med flere av Trøndelags beste til start. Men isete forhold og vind i bakken ødela delvis rennet, noe som resulterte i fall og en del skadde hoppere. En utvandret staværing vant klasse A:

1. Georg Halvei Opstrinda 215 p
2. Nils Paulsen NTHI 210 p
3. Jens Johansen B.S.K 206,8 p
4. Andreas Blomli Stadsbygd 205,6 p

Klasse B:

1. Fritjof Walseth Freidig 228,5 p
2. Arnold Grøtte Jarbu 217,1 p
3. Jakob Ersland Stadsbygd 201,0 p
4. Hele 28 deltagere i klassen.

Klasse 17-20 år:

1. Sverre Stallvik Byåsen 218,2 p
2. Gustav Finserås Stadsbygd 202,8 p

Sverre Stallvik ble senere Norges-

mester i hopp i 1954.

Kombinert, klasse A:

1. Olav Odden Freidig 434,0 p

Kombinert, klasse B:

2. Johan Vanvik Selsbakk 432,4 p
3. Ola O. Skråstad Stadsbygd 427,3 p

Både Olav Odden og Johan Vanvik ble senere blant landets beste kombinertløpere. Begge vant kongepokalene i sine karrierer. Lagshopprennet 24.mars med 14 deltakere viser at det er nye navn som preger resultatlistene. Som rimelig er har de gamle lagt skia på hylla.

Klasse A:

1. Johan N. Foss 216, 5 p
2. Andreas Blomli 212, 3 p
3. Erling Kråkmo 212,2 p

Klasse B:

1. Olav Finserås 226,1 p
2. Jakob Ersland 213,3 p
3. Ola O. Skråstad 203,9 p
4. Petter Bellingsli 203, 5 p
5. Einar Askim 195,7 p
6. Johan Vårheim 177,3 p

Klasse junior:

1. Olav Kirkemyr 220,3 p
2. Oddvar Blomli 207,4 p
3. Ola Sand 201,3 p
4. Odd Skråstad 187,8 p
5. Edvart Askim 133,2 p

Olav Finserås satte ny bakkerekord på hele 51 m. Av de som startet det hele var bare Andreas Blomli fortsatt med. Per Schei, Sigvald Schei, Olbert Schei, Jan Halvei og Oskar Hjelman med flere hadde gitt seg og nye løpere tok over i Hundalen. Og som vi ser fra lagsrennet var det mange nye gutter som fikk guttedrømmene om å sette utfor Hundalsbakken oppfylt. En ble ikke regnet som "skihopper" før en hadde svevd utover storhoppet her!

Det ble hoppet i bakkene også i de neste årene, men her er det ikke resultatprotokoll å oppdrive. Men mange husker at de samme hopperne dominerte også i 1947, 1948 og 1949, med Olav Finserås som den beste. Han var sammen med Gustav Finserås med i Marikollrennet 31.mars 1946. Olav vant hopp klasse C og Gustav ble nr.3 i yngste klasse og han satte ny klubbrekord med 66,5 m. Mari-kollbakken i Viggja var på den tiden landets tredje største hoppbakke, og Reidar Andresen hoppet under trening her over 90 m i 1936.

Vi finner igjen nedskrevne resultater i 1950, og fra Kretshopprennet 12. februar står det at vi hadde værgudene med oss og Gustav Finserås hadde dagens lengste hopp på 51 m. Allerede 14 dager senere var det et nytt distriktsrenn med deltagere fra både Nord- og Sør-Trøndelag.

Lars Bakk fra Malm IL var dagens beste hopper foran Torleif Ødegård fra Byåsen IL. Olav Finserås ble nr.3, Petter Billingsli nr.4 og Gustav Finserås nr.5. Han satte ny bakkerekord med 53,5 m. Den gamle var på 52,5 m og den hadde Olav Finserås satt året før.

Einar Askim ble nr.3 i klasse B og Olav Kirkemyr nr.4. Andreas Blomli ble nr.4 i klasse over 32 år, mens Olav Kirkemyr vant kombinert. Sesongen 1950 ble avsluttet med laghopprenn i Hundalen 19.mars.

Rekkefølgen i klasse 17 år:
Olav Finserås – Petter Bellingsli – Gustav Finserås – Johan Ersland – Einar Askim – Oddvar Blomli – Konrad Wårum – Andreas Blomli – Erling Kråkmo – Bjarne Askim – Petter Selbekk – Ola O. Bjørgan og Knut L. Wårum.

På grunn av at snøen kom sent i 1951, ble det den 25. februar arrangert to hopprenn på samme dag. Olav Finserås ble sikker vinner av begge renn, han er stabil ener i Fosen på denne tida. På de neste plassene skifter det mellom Gustav Finserås, Petter Bellingsli og Oddvar Blomli. Andreas Blomli er fortsatt å finne på resultatlistene fra Hundalen.

Vi kan ta med at ved jubileumsrennet i Hundalen var det snøfokk og dårlige forhold. Men Olav Finserås vant igjen foran Oddvar Blomli. Ola O. Bjørgan vant klasse B.

Under Kretsmesterskapet i hopp i 1953 i Hundalen blir Olav Finserås for første gang slått av tre juniorer. Det er Nils-Kristoffer og Johan Flytør som knepent vinner dette rennet. Men allerede 14 dager senere ved Kretspokalrennet i samme bakke, tar den gamle messter hevn og slår alle sammen igjen. Det samme skjer både i 1954 og 1955. Olav Finserås beholder kronen som Kongen i Hundalen. Den 27. februar 1955 vinner han Fosen-pokalen til odell og eie. Men allerede 22.januar 1956 under Kretshopp-pokalrennet i Hundalen blir han slått av juniorklassevinneren Jakob Foss med 6 p, og en ny trio fra laget tar etter hvert kommandoen i Hundalen.

Det er Elias Johnslis, Jakob Foss og Harald Rønning. Olav Finserås hadde da vært den mest stabile hopper i laget i 10 år. 19. februar 1956 står laget som arrangør av ett

nytt stort renn, ”Det Trønderske juniorrenn”.

Hopprennet i klasse 18-19 år blir vunnet av Asbjørn Blengsli, Steinkjer, foran Elias Johnslis på andre plass og Jakob Foss som ble nr.3. Klasse 16-17 år ble vunnet av Harald Rønning foran Guttorm Blomli.

I årene som fulgte var det de tre forannevnte som skiftet på å vinne renn i Hundalsbakken med Elias Johnslis som den mest stabile. I 1962 ble også Erling Sørloth igjen medlem av laget og vant i Hundalen. Den 25.mars flyttet han bakkerekorden til 55 m. Den gamle hadde da overlevd mange angrep i 12 år.

Det ble store forandringer i hoppporten i årene fra 1955 og utover. Finnestilen kom i 1956 og det ble andre krav til både bakken og andre ting, bl.a. flomlys. Trening og hopprenn på kveldstid ble mer utbredt og Hundalsbakken ble for ”gammeldags”. Men det ble fortsatt hoppet litt i bakken, og da bygdas storhopper, Christoffer Selbekk, vendte hjem, ble det atter nye renn i Hundalen.

i 1965 ble ideen om ett stort renn som avslutning på sesongen berammet til 19.april (2.påskedag). Christoffer Selbekk, som på denne tida jobbet som bilselger i Trondheim, hadde gode kontakter i hoppmiljøet i Trøndelag. Han ordnet med hoppere, og så måtte vi bare ordne bakke. Det var ikke helt enkelt, for det var lite snø igjen i Hafsåslia så sent på vintren. Men etter iherdig innsats ble siste rest av snø skrappt sammen i bakken og med en stor halmdunge til å stoppe i, ble det renn. Her er resultatet fra Adresseavisen dagen etter:

Toralf Engan hoppet lengst og vant rennet i Stadsbygd

Et stort antall tilskuere fikk se hoppeliten møtes i vellykket påskerenn

Stadsbygd Idrettslags vårhopprenn i Hundalsbakken annen påskedag ble en flott avslutning på skisesongen. Med hoppeliten i Trøndelag i spissen ble rennet et av de beste som laget har arrangert. Arrangøren har også nedlagt et stort arbeid i bakken for at denne skulle bli så god som overhodet mulig. Tilskuerne kom i stort antall og alle ville selsvagt se «de store gutta» på hjemlige trakter.

Bakkerekorden som tidligere var på 55 meter, ble flere ganger under rennet forbedret, for til slutt å bli stående på 58 meter, en prestasjon Toralf Engan sto for. Denne rekord vil trolig bli stående i bakken i lange tider.

Resultatene ble:
 Kl. A: 1) Toralf Engan, Leik 238,9, 2) Bjørn Wirkola, Alta 228,0, 3) Hans Olav Sørensen, Mebon-

den 223,7, 4) Kristoffer Selbeck, Røa 228,8, 5) Harald Gimse, Melhus 212,9.

Kl. B: 1) Egil Berg, BIL 192,6, 2) Edvin Dahl, Leksvik 190,3, 3) Allan Andersen, BIL 188,1, 4) Jakob Foss, Stadsbygd 182

Junior: 1) Ragnar Raasen, Skjelstadmark 206,6, 2) Alf Rokke, Stj./Blink 187,5, 3) Per Sande, Steinkjer 186,7, 4) Olav Gomo, Byneset 176, 5) Ivar Roskaff, Malm 174,8, 6) Gunnar Stokkhaug, Stj./Blink 128,8.

Utklipp fra Adresseavisen, 1965

I VM-sesongen 1966 ble det arrangert et nytt hopprenn i bakken etter samme lest. Fire av Norges VM-hoppere med den doble verdensmester fra Holmenkollen, Bjørn Wirkola, stilte til start. På nytt ble det et vellykket renn med ca. 1000 tilskuere. Resultatet:

1. Bjørn Wirkola Alta 237,8p
2. Toralf Engan Leik 221,7p
3. Johan Flytør Steinkjer 218,1p

Med dette rennet ble det satt punktum for hopprenn i Hundalsbakken. Bakken som hadde vært brukt i 37 år og var og er fortsatt den bakken det er hoppet lengst i på ski i Fosen, gikk tilbake til naturen, og grodde ned av tett skog. Men mange minner står igjen hos oss som tok skia på nakken og gikk opp Hafsåsli. Det tok sikkert 12-15 minutter oppover, nedturen tok ca. 1 minutt! Og så bar det til å gå oppover igjen til nye forsøk, alltid med samme mål: prøve å hoppe bedre og lengre gang etter gang.

Det som tidligere her er skrevet er gjort med bakgrunn i lagets proto-

koller, men alt kan ikke tas med her. Tenk bare på alle dem som har medvirket som dommere, hopplengdemålere og bakkemannskap i tillegg.

Det er mange som i årevis har frosset og lidd for at det hele skulle fungere. Det er mange navn som skulle vært nevnt, men det er vanskelig. Det er for lett å glemme noen. Men en mann tør jeg nevne, smeden i Oksvolla, Alfred Kråk-

mo. Hans hjemmelagede utstyrstavle som viste hopplengdene, var med på alle de renn som jeg kan huske siden 1950.

Andre prestasjoner som ikke er nedskrevet, men som kan bekräftes, er at det i 1939 ble hoppet langt under trening i Hundalen. Georg Halvei, som da var en av Trøndelags beste hoppere, landet på 57 m og sto. Halvei ble nr.3 i Gråkallrennet, og samme vinter nr.2 i klasse B i Marikollrennet. Da hoppet han 58 og 59 m, som da ble regnet som klubbrekord.

I 1950 deltok tre av våre hoppere i Marikollrennet: Petter Belingsli som hoppet 59, 65 og 65,5 m, Jakob Erslund 61,5, 65 og 69 m og Gustav Finserås 59,5, 67 og 70,5 m. Det siste var klubbrekord, han hadde også den gamle på 66,5 m.

Ett par dager før dette rennet trente karene i Hundalen. Det ble hoppet noen hopp før karene avsluttet dagen og ble stående å prate en god stund om rennet i Marikollen (dette var 22.mars med fint vårvær). Olav Finserås kom plutselig på at han skulle ta ett hopp til, tok skia på nakken og

Fra et hopprenn i Fossgard'n, 1. mai 1955. Fra v.: Elias Johnslie, Guttorm Blomli, Petter Kjeldslie, Jakob Foss, Jarle Foss, Nils Foss, Edvard Askim, Olav Kirkemyr, Arne Askim.

gikk til toppen. Det han ikke tenkte på var at det hadde iset på i til løpet, så farten ble stor. Men uredd som den karen var, lot han det stå til. Fikk full klaff på hoppet og seilte hele bakken ned. I overgangen var snøen råttet og altfor løs. Skiene slo igjennom, og Olav gikk hodestups rundt og skadet seg slik at det ikke ble noen tur til Mari-kollen for ham. Hoppet ble av de andre anslått til ca.60 m.

Andreas Kråkmo drev med vedhogst ved siden av bakken (antagelig vinteren 1957). Han hørte det var folk i bakken, men så bare noen guttunger som prøvde skiene i overgangen. Plutselig hørte han det ble ropt: ”Kom igjen!” Han så mot bakken, og der kom en liten guttekropp til syne på hoppkanten. Han klaska hendene på baklomma og hodet nærmet seg skituppene og fløt nedover bakken, tok et flott nedslag og sto fjellstøtt! Andreas takserte hoppet til 53-54 m. Han hadde sett en del hopp i bakken tidligere, men dette var en opplevelse, fortalte han senere. Men – hvem var det som hoppet? Jo, det var den gode gutte-hopperen Olav Kjøl, som var av Trøndelags beste i aldersgruppen 13-14 år som hadde vært ute og luftet seg! Omtrent på samme tid skulle det

være stort renn i bakken. Men det var skareføre og isete på flata, slik at det ikke kunne hoppes. Etter en del rådslagning ble Kristoffer Overegset spurt om han ville ta skogstraktoren med halvbelter og kjøre sammen snøen i overgangen og på flata. Kristoffer var villig til å hjelpe oss. Han startet opp ved veien og kjørte mot overgangen og dette så lovende ut.

Ved overgangen skulle han snu og kjøre tilbake. Da sa det stopp. Traktoren spolte og grov, og snart kom grønt gress opp med snø som var som grovt sukker, og vi måtte hjelpe til med skuffer og grave oss helt ned til bar mark før vi fikk snudd beistet! To hester fra Hafsås måtte hjelpe til å dra traktoren til veien, og hestene ble brukt til å trampe flata. Renn ble det, etter mye strev!

Historien om Hundalsbakken kan ikke avsluttes uten å fortelle om en episode som skjedde en vinter i 1940-årene. Det var folk som jobbet i bakkene med forberedelser til hopprenn dagen etterpå. Da dukket det opp en skiløper framme på Hafsåslia. Skapningen oppførte seg noe merkelig, og folket i bakken forsto at noe ekstra var på gang. Denne mannen var nok ikke helt klar i hodet, etter talemåte og

oppførsel. Var det et selvmordsforsøk på gang? Det gikk ikke bedre til enn at mannen, på langrennsski, kom susende nedover mot hoppkanten, lettet og seilte ett stykke nedover kulen, tok bakken igjen, fortsatte nedover unnarennet og over overgangen.

Han bannet og svor over at han sto! Det var ikke annet å gjøre enn å gå hjem med kjærlighetssorgen, livet var for kjært. Men – det var litt av en skiprestasjon det som hadde skjedd.

Stadsbygd Idrettslag, 1947. Fra venstre foran: Jakob Ersland, Ole J. Vårum, Einar Askim, Andreas Blomli, Edvin Bellingsli, Sigvald Vårum, Bjarne Askim og Olav Kirkemyr. Bak fra venstre: John Trangsæther, Lyder Halvei, Edvart Askim, Johan Valså, Bjarne Halvei, Erling Kråkmo, Ola O. Skråstad, Oddvar Blomli, Konrad Vårum, Johan N. Foss, Olav Finserås, Oskar Tetliaune, Petter Bellingsli og Johan Tetliaune.

Refleksjoner på ei prestegårdstrapp

Av Kristoffer Rein

Denne teksten er henta fra et foredrag han holdt da presteforeninga i Trondheim var på utflukt til Stadsbygda i 1968. Artikkelen er noe omredigert i forhold til foredraget som kom på trykk i *Årboka for Nidaros Bispedømme samme året*.

Stadsbygd prestegård er vel verd et besøk. Jeg vil anbefale de som kommer hit å gå opp trappa foran hovedinngangen og se nærmere på den vakre inngangsportalen. Vi vil da oppdage et årstall over døra og finne ut at bygningen er 200 år gammel. Vakkert utforma står det C.H.E.M.1769. Initialene tilhører Christen Hvedding og Elisabeth Mantzin. Det var denne presten med sin myndige frue som bygde huset.

Ovenfor porten. Foto: Øyvind Bjørgan

De fleste gamle prestegårdene har en egen atmosfære som skiller dem fra de andre gårdene i bygda. Det kan være mange årsaker til det. Likesom kirka i bondens tanker, ifølge Bjørnson, ligger på et høgt sted, har også prestegården fått noe av samme status. Det er nok mest på grunn av den sterke tilknytninga til kirka. Men ikke bare av den grunn.

Den sentrale stillinga prestegårdene har i bygdene våre, og dermed i landets historie, bygger på det faktum at det fra disse er gått verdifulle impulser ut til så å si alle områdene i dagliglivet til folk flest. Dessuten har prestegården på en egen måte utfylt og støttet opp un-

der de oppgavene kirka har ved å få det rette perspektivet over livet inn i folks bevissthet og ved å legge høgtid og fest over dagens strev og møye. På prestegården bodde ”han far sjøl”, som en kunne vende seg til i sorg og glede. Som regel var han den trygge rådgiveren i vanskelige spørsmål. Han var den embetsmannen som har stått folket nærmest.

Avstanden til både sorenskriveren, fogden og offiserene var atskillig større. Denne spesielle stillinga i lokalsamfunnet ga presten høve til å øve en sterk og dyptgående innflytelse på folkets åndelige, kulturelle og materielle liv både i ørk og helg.

Prestens bopel skulle være en god og representativ gård. Slik har det vært i mange hundre år. Gården var en vesentlig del av det materielle grunnlaget for prestens virke.

Dessuten skulle den være et mønsterbruk som allmuen skulle ha som forbilde. I ei beretning fra 1589 heter det at ”presten skal på sine gårde oppføre de tilstrekkelige huse og holde dem ved like. Bygningene må ikke være for bondeaktige og tarvelige eller ligge uten orden, men heller danne et Kvartal vendt mot Solen. Husene bør heller være få og rummelige og på en hensiktsmessig måte oppdelt i Værelser, enn mange og små Hytter.”

Menigheten hadde fra gammelt av visse plikter når det gjaldt prestegården. I kirke-

ordinansen av 1603 står det at allmuen for sin sokneprest skal bygge og vedlikeholde tre hus, nemlig en borgstue, et herrekammer og en stall. Det sies videre i samme dokumentet at dette har vært sedvanlig fra gammel tid. Mye lå derfor godt til rette for den særstillinga prestegårdene har hatt opp gjennom tidene.

Dessverre er mange av de gamle prestegårdene ikke lenger det de engang var. Det vart ansett som mer rasjonelt at presten fikk en ny og mer moderne preget bolig. Resultatet vart ofte et nokså anonymt hus i villastil eller en bygning i husbankpreget funksjonalisme. Et bolighus blant mange andre.

Kulturelle verdier gikk tapt når de gamle husa vart borte. Men heldigvis har vi mange av de gamle prestegårdene i behold, og disse må vi verne om.

Stadsbygd prestegård er absolutt en av de mest verdifulle. Av fagfolk er hovedbygninga her

Prestegården, med lysthuset.
Foto: Øyvind Bjørgan

mange ganger tatt som et eksempel på solid trønderisk trearkitektur. Og for lokalhistoria knytter det seg mange minner til dette 200 år gamle huset. Selve eiendommen, den gamle Alshaug eller Valshaug gård, er atskillig redusert ved frasalg. Opprinnelig var arealet på 1300 da. skog og 1000 da. dyrka og dyrkbar jord. Mye av dette er oppdyrka og fradelt til de mange husmennene gården hadde, og en god del er gått til bureisere i seinere tid.

Gården ligger ned mot fjorden ved utløpet av elva Tinna, ved sagatidens Tinnaros. Disse navna brukes ikke lenger. Elva heter nå Prestelva. Fjorden utenfor blir kalt Prestbukta og brua over elva Prestbrua. Navneendringene forteller en god del om prestens sentrale stilling i landskapet.

Fra prestegårdstrappa har vi et godt utsyn over den frodige bygda, og det er kort veg til kirka. Kirka vart innvidd i 1842 etter at den gamle brant ned ved lynnedslag i 1837. Fra trappa ser en sørvestover til Torshaugen, ”her hvor Thors tempel forðum haver stået”, som det heter hos Gerhard Schønning.

Mot sør ligger elveløpet og Krigshaugene. Her lå det gamle ”skipsstade” som var naustet og båtstøet for langskipet som Stads skipreide var pliktig til å ha og holde ved like med utstyr og bemanning.

Ved utløpet av elva var det en forholdsvis god og trygg havn for fiskebåtene. Der var det et yrende liv i de åra lofotdrifta hadde si blomstringstid.

Kvinner og menn, unge og gamle møtte opp når båtene skulle settes i stand og rustes ut til den lange reisa. Spenninga lå i lufta. Ville den lange seglturen gå godt?

Mange uker lå foran dem med slit, kulde, vintermørke og uvær. Kanskje kom de heim med rikdom og velstand? Kom de til å lykkes? Eller vart det sorg og armod? Travelheten og gleden var ikke mindre når båtene vendte heim til påske. På samme måte som i sagatida dro de da langskipa sine opp på land og tok fatt på bondens mer trygge tilværelse.

Postkort med motiv av Prestelva, 1880-åra. Bilde: Bygdaboka for Stadsbygd Bind 2

Ved utløpet av elva var det en forholdsvis god og trygg havn for fiskebåtene. Der var det et yrende liv i de åra lofotdrifta hadde si blomstringstid. Kvinner og menn, unge og gamle møtte opp når båtene skulle settes i stand og rustes ut til den lange reisa.

Spenninga lå i lufta. Ville den lange seglturen gå godt? Mange uker lå foran dem med slit, kulde, vintermørke og uvær. Kanskje kom de heim med rikdom og velstand? Kom de til å lykkes? Eller vart det sorg og armod? Travelheten og gleden var ikke mindre når båtene vendte heim til påske.

På samme måte som i sagatida dro de da langskipa sine opp på land og tok fatt på bondens mer trygge tilværelse.

Fra båthavna

strekker den store prestegårdshagen seg oppover elveskråninga mot gårdsanlegget. De majestetiske aske- og eiketrea her er planta av prester som har residert på gården. Tvillingeikene ved hovedinngangen vart i 1924 freda ved lov. Den 6-7 mål store parken bærer preg av engelsk hagearkitektur. Prestene hadde plikt til å holde den i god stand. Det pålegget har sikkert skaffa dem mye sunn mosjon, men sikkert også en god del bekymringer.

De fleste satte sin ære i å holde hagen fin. For presten Taulow vart ikke arealet stort nok. Han etablerte en lystgård 200 m øst for husa. Den var på ca. 10 da. og en allè førte fra det gamle hageanlegget til lystgården.

Her var det grusveger, karussdammer og blomstrende trær og busker. Det var ikke så underlig at Taulows ettermann, Hans Nicolai Rønne, ble imponert da han kom hit i 1809. Han skrev til bror sin i Danmark at parken var som en ”Edens have og et Paradis paa Jord”.

Tvillingeikene på prestegården. Freda i 1924 og falt under stormen i 1975. Bilde: Bygdealbumet

Men lystgården vart for besværlig å holde i hevd. Den forfalt etter noen tiår. På slutten av si "regjeringstid" beklaget den samme Rønne seg over "de nesevise Geder" som gikk til angrep på lystgården. De var så vanskelige å stenge ute. Arealet gikk mer og

Hvedding hadde ellers ikke bare viljen, men også evnen til å bygge stort og pent. Han var en meget holden mann. I sine velmaktsdager skal han ha hatt en nettoformue på over 30 000 riksdaler. En tilsvarende formue i dag ville ha gjort

dreiv eller andre eiendommer som vart bydd fram for salg.

Det var nok mange som i disse åra sto på prestegårdstrappa og betenkte seg både en og to ganger før de gikk til det vågale skrittet å låne penger og kjøpe seg gård og grunn. På denne tida var dette noe nytt og ukjent.

Forrentningstalentet til presten gjorde at bankvirksomheta ikke gikk med tap. Men sjøl om renter og avdrag var vanskeligere å greie enn bygselsavgifta, var det bøndene som i det lange løp høsta den største fordel. Etter en generasjon eller to gikk de fleste over fra å være leilendinger til å bli sjøleiere.

Bankvirksomhet i prestegården hører til sjeldenhetene. Langt vanligere var det at presten gjorde en stor innsats for å sette i gang skoleundervisning og fremme folkeopplysning. Slik var det også her.

Flere av prestene har vist en uvanlig stor interesse i så måte. Skolestellet på bygda var godt organisert og hadde allerede vært i funksjon i lang tid da den første alminnelige skoleordninga vart satt ut i livet omkring 1740. Det var presten Arntz som grunnla folkeskolen i Stadsbygd prestegjeld.

Han virka her fra 1697 til 1720. I visitasprotokollen for 1734 står følgende: "Skolemester Erick examinerte til stor Fornøielse. Baade Dreng og Piger haver lært meere end anden steds i Stiftet". Presten Michael Stub kjøpte for egne midler en større gård og ga den til skolen.

Det vart et meget viktig bidrag til å sikre det økonomiske grunnlaget for skoleundervisninga. Seinere

mer over til å bli et vanlig skogholt. I dagligtale vart det kalla Prestegårdslunden. De siste restene vart oppdyrka så sent som i 1930-åra.

Det er opplagt at hagestellet på prestegården på flere områder har hatt stor betydning for utviklinga av hagebruket i distriktet. En kan i den forbindelse bare nevne at på Prestegårdsøra vart den første jordbæråkeren i fylket planta.

Dette tiltaket er det nok klokkeren mer enn presten som skal ha æren for. Men de fleste prestene var dyktige jordbrukere som var interesserte i å lære bøndene bedre dyrkingsmåter og husdyrstell. Prestegården hadde i sin tid 30 mjølkekyr i fjøset.

Christen Hvedding var prest på Stadsbygda i tida 1767 til 1791. Som vi har hørt var det han som fikk reist den store, solide og stilreine hovedbygninga på gården. Han holdt seg til parolen fra 1589 og bygde stort og rommelig. Golvarealet er på ca. 500 kvadratmeter. Det tilsvarer seks vanlige husbankhus.

han til mangemillionær. Det var akkurat på rett tid at en slik formuende mann kom til bygda.

Nesten alle bøndene var leileindinger da Schultz-familien bød fram de mange eiendommene sine på bygda til salg i 1768. Samtidig vart også Horneman på Reinsklostret rådd på å kvitte seg med noen av gårdene sine.

*Maleri av Hvedding, som henger i Prestegårdsstua.
Maleren er ukjent*

Hvedding åpna straks bankvirksomhet og lånte gjerne ut penger til de som ville kjøpe gårdene de

*Nyskolen på Øra, den første faste skolen på Fosen, 1840.
Bilde: Bygdaboka for Stadsbygd Bind 2*

sto det gjerne i visitasprotokollen at "Lærerne i Stadsbygden bliver bedre avlønnede enn paa de fleste andre Steder."

Da skoleloven av 1827 vart innført, vart alle prestene bedt om å kommentere loven og gi en uttalelse om hvordan den virket. Sokneprest Rønne var ikke sein med å svare.

Den gamle embetsmannen skreiv like mye som alle de øvrige prester i stiftet til sammen. Det ser faktisk ut til at de statlige myndighetene i mange år framover bygde videre på flere av

Zoologene Storm og Dons, som Rasmus Grønning har med i båten sin, utenfor Rødberg. Bilde: Bygdaboka for Stadsbygd, Bind 2

de meningene og tankene Rønne la fram. I 1840 vart det bygd en fast skole på prestegårdens grunn. Det var en naturlig følge av den aktive linjen som i lange tider var blitt fulgt av de som residerte på Alshaug.

Fra prestegårdstrappa var det god oversikt over nyskolen på Øra. Den var en av de første i Trondhjems Amt og den aller første i Fosen Fogderi. Det tok 20 år før den neste kom.

I lange perioder var prestegården utgangspunktet for naturvitenskapelig virksomhet. Biskop Gunnerus var både prest og naturforsker. På de mange reisene sine la han gjerne inn en stopp på Stadsbygda.

I den nye låna overnatta han flere ganger i 1770 åra. Trolig var han den første som tok bisperommet i bruk som soveværelse. Gjennom presten og fjordfiskerne hadde biskopen fått greie på at det var inter-

essante ting å hente opp fra sjøen på et bestemt sted utenfor Raubergsneset. Oppdagelsen av det undersjøiske korallrevet, med det mangfoldige dyrelivet, vakte oppsikt.

Det var så interessant at tidens største naturforsker, svensken Carl von Linne, skriver at biskopens oppdagelser og beskrivelser har kostet ham nattesøvnen.

Gunnerus roser presten og fiskerne på bygda som sine vitenskaplige medarbeidere. Det hadde han god grunn til. Det var de som skaffet ham materialer til studiene.

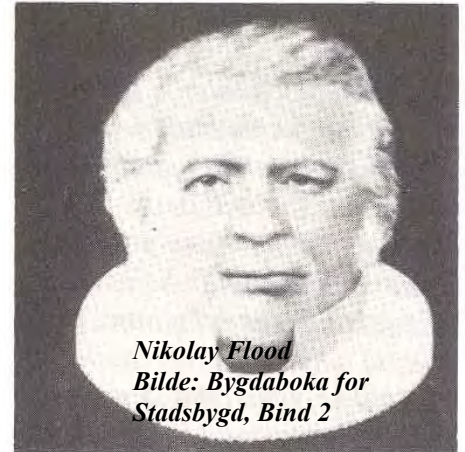
Seinere har mange vitenskapsmenn stått på prestegårdstrappa og planlagt ruta for ekskursjonene sine. Vi nevner spesielt kjente navn som professor A. G. Blytt og konservator V. J. Storm. Årsaken til at disse og andre tok inn på prestegården var ikke bare fordi huset gjennom lange tider var det sjølsagte hotellet og herberget, men også fordi flere av prestene var interessert i allsidig vitenskap.

På flere andre felter var prestegården også det samlende sentrum. Det er nesten en selvfølge at de første sosiale tiltaka vart planlagt og satt ut i livet herfra. Den første fattighjelpa og legdordninga vart administrert fra prestens kontor. I våre øyne kan disse reformene virke svært så ufullkomne, men i sin tid var de store sosiale framskritt.

Medisinske og helsemessige tiltak vart også knytta til prestegården. Det var slett ikke sjølsagt. Men her ordna presten både med bedre jordmortjeneste og var primus motor for gjennomføringa av et av de største medisinske framskritta i vår historie - innføringa av koppevaksinasjonen.

Presten administrerte tiltaket, men ikke bare det. I mange år var det

også han som utførte sjølve arbeidet med vaksinasjonen. Folk var naturlig nok temmelig skeptiske til

å begynne med, men etter hvert vart de overbeviste på grunn av resultatene.

Likevel var det nok noen som spekulerte på om det var gode eller onde makter presten samarbeidet med i dette arbeidet.

På prestegården fantes det mange bøker. Boksamlinga her vart i 1838 kimen til det første biblioteket i kommunen. Presten Nicolai Flood var opptatt av å rette opp sine sognebarns seder og skikker. Derfor ivret han for "at vekke Folks Læselyst og vende Interessen mot de Ædlere Sysler". Så lenge biblioteket var i prestegården, gikk unge og eldre opp trappa her for å låne bøker. For mange åpna bøkene opp for ny kunnskap og en videre horisont.

Om enkelte geistlige vart det sagt at mellom de mange hellige bøkene hadde de også gjemt "svarteboka". I alle fall fikk de i 1837 bevis for at Flood kunne stanse ildebrann. Det var fordi han var født med "seiershuv". Da kirka brant ned, kom prestegården straks

i faresonen. Noen mente at det alt hadde tatt fyr i takskjegget. Men presten tok "seiershuva" på, gikk tre ganger rundt hovedbygningen, og dermed var ilden sløkt! Slik er det i alle fall fortalt av de gamle.

I tråd med slike mer mystiske hendelser er det at prestegården også har sitt spøkelse. Det skal være sett av mennesker som fremdeles lever. I nordvestre hjørne i andre etasje fører ei lønndør inn i et noe skummelt rom. Det kalles fengselet.

Det har nå og da vært brukt til soverom for modige mennesker. Her er det at "den grå damen" til tider går tvers gjennom rommet og forsvinner i stokkveggen! Dette fenomenet kan det stilles mange spørsmålsmålstegn ved.

Av mer håndfaste ting bør en nevne at fra prestegården vart de første famlende forsøk på folkestyre gjennomført. Storstua egnet seg ypperlig til å samle de mest interesserte menn for rådslagning.

Rundt 1814 og seinere var det mange som gikk opp prestegårdstrappa til slike sammenkomster. Her begynte den første mer demokratisk betonte likningskommisjonen arbeidet sitt. Det var sikkert ikke noen lett oppgave. I flere år brukte presten ledige blad i kirkebøkene som likningsprotokoll.

Dermed har en et verdifullt kilde-materiale for lokalhistoria godt bevart. Det hører også med til historia at presten Nathan Steen i 1852 vart den første ordføreren i den nye Stadsbygd kommune.

Mange interessante tiltak vart satt i gang på prestegården. Kornmaga-

sinet var ett av disse. Det vart reist i nødsåra først på 1800-tallet, og presten vart den første rasjone-rings- og provianterings-sjef. Det var i Rønnes tid. Han vart til stor hjelp for folket i en vanskelig periode.

At en dansk embetsmann kunne bli så på bølgelengde med allmu-en, var langt fra sjølsagt. Denne på mange måter merkelige mannen fikk tilført sognebarna sine verdifulle impulser. Han lærte f. eks. fiskerne en bedre navigasjonsteori og sikrere seilingsteknikk.

Dette vart særlig aktualisert etter en uværsvinteren 1811. Mange båter forliste og flere omkom dette fryktelige døgnet. Rønne lærte fiskerne å forminske seg-let nedenfra klo for klo. Han men-

forsvarsviljen i folket. Men han nøyde seg ikke bare med å preke.

Presten søkte kongen og fikk militær grad. Han vart offiser. Omkring prestegårdstrappa samla han de ungdommene som ikke var utkommandert og mante dem til forsvarsinnsats. Han organiserte faktisk et "heimevern" etter noenlunde samme prinsipper som det vi har i dag. Ikke nok med det:

På Klokkarøra like ved prestegården dreiv han sjøl avdelingene sine i hard eksersis. Han satte i stand varder i distriktet og organiserte vakthold av dem. Det var en myndig mann som sto på prestegårdstrappa den gangen. Han unn-så seg ikke for å kritisere enkelte militære avgjørelser og militærper-soner.

En illustrasjon av at Rønne utfordrer Oberstløytnant Selmer til duell. Bilde: Bygdaboka for Stadsbygd Bind 2

«Jeg har i hele min embedstid forsvaret mine menigheters interesser, een gang med livet som indsats».

te at den gamle metoden "å søfte fra råa" var forkastelig. Den førte til for stor tyngde i toppen av mas-ta og dermed vart båten ustødig.

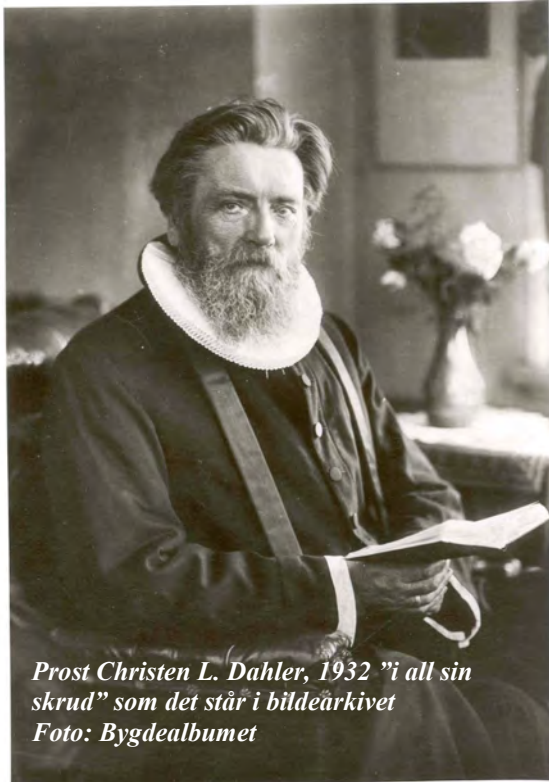
Dessuten fikk han tak i enkle kom-pass og lærte folk å bruke dem. "Jeg ivrer for dette hvor Leilighet gives", har han notert i kirkeboka. Det var kanskje ment som en for-klaring på og unnskyldning for at han fra prekestolen talte om disse ting når dagens tekst var stormen på Genesaretsjøen.

Under Napoleonskrigen var Rønne sterkt opptatt av hvordan landet best kunne forsvares. Med sine kraftige prekener stivet han opp

Rønne tvang oberst-løytnant Selmer til å danse etter si pipe ved å utfordre han til duell. Presten hadde en vilje hard som flint. Det skaffa han til slutt mange sorger, men det er et anna kapittel. Han har imidlertid fått et positivt ettermæle.

Rønne var en bibeltro og flink forkynner som gjerne tok de aller svakeste i forsvar.

Da er ikke dommen fullt så positiv om herr Taulow. Det var han som bodde her i prestegården før Rønne. Denne presten var sterkt rasjonalistisk innstilt. Han talte og skreiv sterkt imot "det ved Hans Nielsen Hauge utbredte Svermeri". Da Hauge var på besøk i distriktet, torde han ikke nærme seg den skarpe presten på Alshaug.

*Prost Christen L. Dahler, 1932 "i all sin skrud" som det står i bildearkivet
Foto: Bygdealbumet*

Bondesønnen fra Tune holdt seg til den delen av prestegjeldet som ligger på andre sida av fjorden. Men Hauge fikk snart tilhengere i prestens nærmeste omgivelser. Det er fortalt at da Taulow fra prestegårdstrappa i 1809 tok avskjed med husmennene sine og andre bygdefolk, spurte husmannen Ola Storaunet forsiktig om det ikke var så at Kristus døde for våre synder. Da skal presten ha svart: "Kristus døde en martyrs død".

Flere av alle de prestene som har bodd her på Alshaug, har ikke brukt bare det talte ordet, men de har også skrevet mye. Noen har fått tankene sine på trykk. Prestegårdsarkivet er derfor en rik kilde for lokalhistoriske studier.

Den som gjorde mest bruk av det trykte ordet var nok Christen L. Dahler. Han var prest her fra 1917 til 1935, og i løpet av denne tida ga han ut flere bøker og diktsamlinger. Ofte merker en at det er prestegården og omgivelsene her som har vært inspirasjonskilden. På prestegårdstrappa satt den ærverdige prosten mang en gang og meditererte. Skaperånden kunne

også komme når han sparserte langsomt langs veggen eller på stiene i hagen. Dahler gjorde et tappert forsøk på å gi ut sitt eget tidsskrift som het "Vårsol". Men de harde mellomkrigsåra var ikke vennlig stemt mot den slags virksomhet. Tiltaket fikk derfor ei kort levetid.

Dahler bør også minnes fordi han var den drivende krafta ved restaureringa av prestegården i 1926-27. Fra enkelte hold var det virkelig på tale at "lånna" burde rives. De mente den var for stor og upraktisk og for kostbar å vedlikeholde.

Men Dahler var av dem som tenkte stort, og han kjempa derfor mot ei sanering av det gamle huset. Sjølv var han med sine vel to meter på strøpelesten, det staselige skjegget og hele sin profetpondus, et symbol på store og vidsynte tanker. De linjene Hans Hylen sendte til gravferda, passer godt på mannen: "Ein høgrest hovding, ein hjartevarm skald. Det lyser av vårsol kring kjempa som fall".

Ja, nå har vi stått på prestegårdstrappa i lang tid og mintes gamle dager og reflektert over mangt og mye. Det er helst forhold utenom

de vanlige vi har hefta oss med. Men de som har brukt trappa aller mest er vanlige mennesker. Det som førte dem hit var ærender alt fra dagligdagse og trivielle ting til de mest skjebnebestemmende hendelsene i livet. Ærender i sorg og fortvilelse, ærender i glede og medgang. Ganske sikkert hadde de som kom ut fra prestekontoret fått med seg noe verdifullt på veggen videre. Ja, prestegårdstrappa har vært vitne til så mangt gjennom tidene, og ennå er den ikke helt nedslitt.

I dag trenger ikke folk gå til prestegården med alle problemene sine. Vi har fått en sann hærsikare av offentlige kontorer i kommunene. De fortsetter det arbeidet som vart begynt på skrivebordet til presten. Og bra er det. Ellers ville køen på prestegårdstrappa blitt alt for stor.

Arkiv

*Det finnes få arkiv fra fiske, kysthistorie, den nære tid og hjørne-
steinsbedrifter. Dette er sats-
ningsområder for museene, også
MKA, når det gjelder innsamling
av arkivmateriale. Vet du av noen
slike arkiv, ta kontakt med MKA v/
Hilde Murvold. MKA er også in-
teressert i privatarkiv og lagsarkiv
knyttet til regionen vår.*

*Stadsbygd prestegård 1930
Prost Dahler med frue helt til høyre. Kirsten Dahler helt til venstre
Foto: Bygdealbumet*

Lindyrking på Schei i 1940-45

Av Ola J. Schei

Fra gammelt av har det vært dyrka lin her på bygda. Min farfar huska godt det vart dyrka lin her på Schei i hans barndom og ungdom. Han var født i 1860. Huska godt at linet som vart dyrka her låg til "røytings" i en vassdam nedom lia.

Vi har både linhekle og linkam, redskap som er nødvendige for behandling av linplanta for viderebehandling etter at linet er tørka.

Linet er en gammel plante. Det finns ca. 200 arter av lin, både vill-lin og kultivert lin. Det linet det her er snakk om var 1-årig, en ca.60 cm høy stengel og blå, fine blomster. En fordel for linet var at på vokseplassen måtte det helst være værhardt. Da vart linfibrene sterkere.

Lin er det norske navnet. *Linum Linacae* heter det på latin.

"Nød lærer naken kvinne å spinne" heter det fra gammelt av. Vi som opplevde okupasjonsårene vet at det var svært vanskelig, nesten håpløst å få tak i stoffer av forskjellig slag i årene 1943-45.

De som shopper for tusenvis av kroner i måneden kunne godt ha vært satt tilbake til den tida for å kunne lært noe nøkternhet i sin livsførsel. I krigsåret 1944 kom fru Elida Juul Bjørgan en dag med en pose linfrø som hun hadde fått tak i fra Norges Bondekvinnelag.

Hun spurte om hvor mange m2 vi

kunne dyrke lin på. Vi svarte at vi hadde ca. 900m2 til rådighet. Da fikk vi en frømengde som passa til arealet. 8.juli 1944 vart frøet sådd, og linet spirte jamt og fint. Halvanna uke etter såing, var åkeren grønn og frodig.

I august – september var linet ferdigvokst og høsting av linet måtte gjøres. Det var en arbeidsom jobb. Linet skulle ikke skjæres som korn med slåmaskin og bindes til nek. Nei, linet skulle rykkes opp med

kam som farfaren min laga av ei brei fjøl ca. 30 cm brei med tinder som var saga ut av fjøla.

Kammen vart festa på ei like brei fjøl som vi slo fast på en passe høg kasse. Vi satt på en krakk og dro kjørvene gjennom kamen for å få vekk frøet. Kammen var så brei at vi dro to kjørver i slengen, en kvar si lei. Det var ikke mange drag før kjørvnen var fri for frø.

Støvet under arbeidet var svært irriterende, så vi måtte ha bind for munn og nese. Når linet var røsket ferdig, vart det sendt til Jørstad landbruksskole i Snåsa for røyting og viderebehandling til garn og trå.

Hvor mange hesper lingarn vi fikk tilbake husker jeg ikke, men det var utrolig mye. Min mor vevde mange- mange meter med lintøy. Fine duker vart også vevd av

Einmannshekle fra Schei, ca. 1875. Foto: Øyvind Bjørgan

rota og bindes sammen til kjørver så tjukke som en handlegg, to og to med ca. 10-14 cm mellomrom for senere å henges på hesje til tørk.

Jorda på røttene måtte ikke være med, så vi slo røttene mot skoene til linet vart rent. Det måtte være tørrvær og tørr jord når innhøstinga var i gang. Sener vart kjørvnene hengt på hesje for tørking.

Værgudene var nådige og etter ca. 1 ukes tid fikk vi linet i hus. Å raspe linet var vinterarbeid. Raspe, det vil si å skille frøet fra strået.

Til det arbeidet måtte vi ha en lin-

garnet.

Det er to typer lin, bleika og ubleika. Hvilke prosesser som må til kan jeg ikke svare på.

Vi har enda garn og vevd tøy til minne om lineventyret under kriggen. Et interessant forsøk, fint garn, lærerikt, men uvant arbeid. Nå kan jeg tenke meg at viderebehandling ikke foregår i Norge lenger. Det er synd for det kunne vært en fin hobby for mange.

Statsbesøket på Museet Kystens Arv

Av Øyvind Bjørgan

Torsdag 16. Oktober var en stor dag for museet. Det var denne dagen kongeparet og den irske Presidenten, Mary McAleese kom på besøk til bygda. I lang tid hadde museet slitt hardt for å gi kongeparet en perfekt opplevelse, og det fikk de. Faktisk så var opplevelsen så velgjort at gjestene ikke ville dra på den fastsatte tiden.

I prestelva var det gjort klart for en båtparade, der museumsdirektøren Bernt Brevik og museets venn, den irske båtforskeren Donal MacPolin fortalte om de forskjellige båtene som passerte amfiet. Dette var båter som er hjørnesteiner i bygdas kulturhistorie. Kine Larsen Kimo sang også «Marjas sang» på engelsk for presidenten, kongeparet og de andre 1500 tilskuerne som hadde møtt opp.

Etterpå fikk gjestene komme inn i båtbyggeriet, der Einar Borgfjord og Kenneth Bjørkli fortalte om

båtbygging.

Museet var velsignet med fint vær på den nokså stille høstdagen. Presidenten har senere sagt at Museet Kystens Arv ble det store høydepunktet for Norgesbesøket.

I dagene før besøket var det opptil flere ildsjeler som ikke var ansatt

på museet som hjalp til med forberedelsene gjennom dugnad. Johan Rein, som i tillegg har arbeidet våren og sommeren med prestegårdshagen, ledet dugnadsarbeidet og perfektionerte opplevelsen for kongeparet og Presidenten.

Det var ikke første gang Kongeparet besøkte museet. I forbindelse med åpningen av museet i 1989 var de også på besøk. Her har **Sverre Vik** skrevet litt om den gangen.

Daværende Kronprins Harald i Munin sammen med Gunnar Brødreskift. Foto: Andreas Brødreskift

Kongen og dronninga besøkte en litt kjølig og klar vårdag, den 4. april 1989, museet ved Prestelva som kronprinspar.

Kronprinsfølget landet med helikopter ved Raudberget. Herfra seilte kronprins Harald med fembøringen Munin til "honnørbrygga". Kronprinsesse Sonja tok bussen.

For anledningen var det gravd en enkel kanal ved elveutløpet slik at båten kunne komme inn på floa.

Kronprinsparet ble tatt i mot inne i Lofotdrifta av daværende leder for styret i Museumslaget Staværingen, Sverre Vik, og Gunnar Brødreskift som var omviser.

Utstillinga i Lofotdrifta var da ganske uferdig. Den offisielle åpninga skulle skje et par måneder seinere.

Bestyrer Axel Becker og hans gode frivillige hjelpere kunne likevel presentere et opplegg som il-

lustretre hvordan utstillinga ville ta seg ut i ferdig tilstand.

Under presentasjonen serverte Stadsbygd bondekvinnelag kaffe og lokal bakst, bl.a lofotkak.

Fra Lofotdrifta gikk veien til båtbyggeriet der Einar Borgfjord & co var i gang med å bygge en læstabåt, som seinere ble døpt Rokkmølna. Denne båten ble forøvrig vist fram under båtparaden ved årets store statsbesøk.

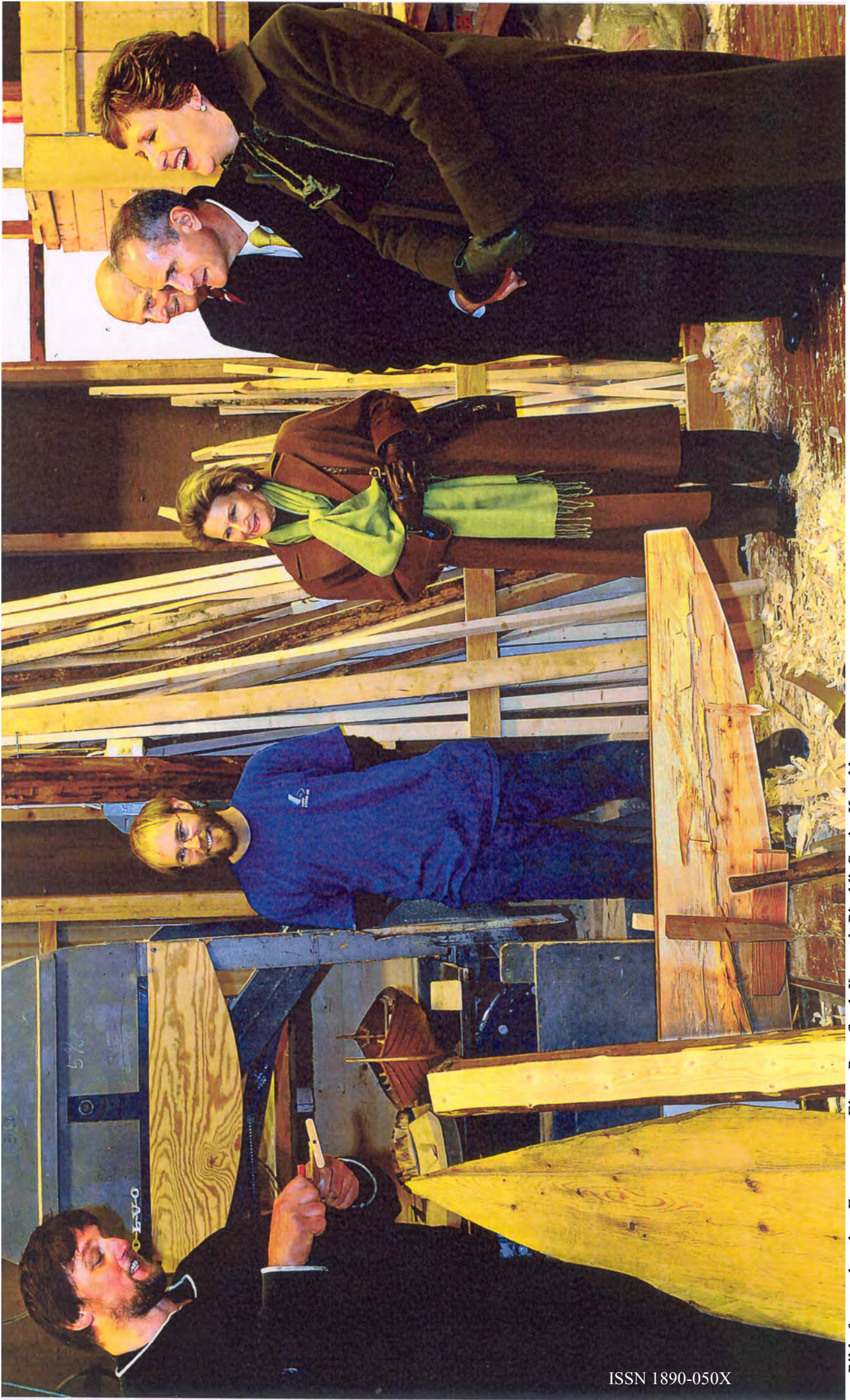
Sverre Vik og Gunnar Brødreskift Foto: Ola Rauberget

De kongelige har program med stramt tidsskjema når de er ute på besøk. Den 4. april 1989 sprakk skjemaet med fynd og klem i båtbyggeriet.

Daværende Kronprinspar Harald og Sonja foran Erslandstua. Foto: Ola Rauberget

Bilde fra statsbesøket. Fra venstre: Einar Borgfjord, Kenneth Bjørkli, Sonja, Harald, Martin McAleese og President Mary McAleese. Foto: Steinar Fugelsøy, Adressa

God jul fra oss på Museet Kystens Arv!